

Державний вищий навчальний заклад
“Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”
Факультет філології
Кафедра української мови

**СТУДЕНТСЬКИЙ
ФІЛОЛОГІЧНИЙ
ВІСНИК**

Серія “Мовознавство”
1/2018

Державний вищий навчальний заклад
“Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”
Факультет філології

Кафедра української мови

Студентський філологічний вісник

**Серія “Мовознавство”
Випуск 1**

Івано-Франківськ
2018

Студентський філологічний вісник. Серія : Мовознавство / гол. ред. В.В. Грещук. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Вип. 1, 2018. 99 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор

**Члени редакційної
колегії**

докт. філол. наук, проф. **Василь Грещук**

докт. філол. наук, проф. **Марія Голянич**

докт. філол. наук, проф. **Володимир Барчук**

канд. філол. наук, доц. **Ірина Бабій**

канд. філол. наук, доц. **Михайло Бігусяк**

канд. філол. наук, доц. **Марія Брус**

канд. філол. наук, доц. **Валентина Грещук**

канд. філол. наук, доц. **Ірина Джочка**

канд. філол. наук, доц. **Іван Думчак**

канд. філол. наук, доц. **Наталія Іванишин**

канд. філол. наук, доц. **Любов Пена**

канд. філол. наук, доц. **Василь Пітель**

канд. філол. наук, доц. **Віра Пітель**

канд. філол. наук, доц. **Наталія Пославська**

канд. філол. наук, доц. **Оксана Семенюк**

канд. філол. наук, доц. **Роксолана Стефурак**

канд. філол. наук, доц. **Оксана Ципердюк**

ПЕРЕДМОВА

“Студентський філологічний вісник” – наукове видання Факультету філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, покликане не тільки забезпечити виконання вимог навчального плану студентами-філологами спеціальності “Українська мова і література” за освітньо-кваліфікаційними рівнями бакалавра та магістра щодо вимог публікації з теми кваліфікаційної роботи, а й апробацію теоретико-описових положень дипломного дослідження. Сучасна дипломна робота повинна відповідати двом основним критеріям: кваліфікаційному та науково-пошуковому. Кваліфікаційні вимоги визначені нормативними документами навчальної діяльності, зокрема навчальним плануванням та освітньо-кваліфікаційними стандартами. Однак кваліфікаційні стандарти наповнює фаховий зміст дипломної праці, який полягає в евристичності теми, науково-теоретичному рівні роботи, умінні здійснювати науковий аналіз та опис об’єкта дослідження, володінні метамовою, а також здатності узагальнити та проблемно представити положення науково-пошукової праці в наукових публікаціях різного жанру (тезах, статті) та публічному виступі. Маємо надію, що “Студентський філологічний вісник” стане основою формування фахових навичок і дослідницького досвіду бакалаврів та магістрів у царині філологічних наук.

Володимир Барчук

ЗМІСТ

Барасюк Леся ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ГРУПИ РЕЛІГІЙНОЇ ЛЕКСИКИ В ПРОПОВІДЯХ ЄПИСКОПА ГРИГОРІЯ ХОМИШИНА	6
Білик Марія ПРЕФІКС пра- В ІМЕННОМУ СЛОВОТВОРІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	10
Васильківська Ірина МОДАЛЬНО-ПРАГМАТИЧНІ ВИМІРИ ЧАСТОК АВЖЕЖ, АТОЖ, АЯКЖЕ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ	13
Ганущак Людмила НЕСПЕЦІАЛІЗОВАНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ БЕЗВІДНОСНОЇ МІРИ ОЗНАКИ ПРИКМЕТНИКІВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОЇ ПОЕЗІЇ)	19
Говзан Тетяна КОНЦЕПТ “ВЛАДА”, “НАРОД” У РОМАНІ ЛІНИ КОСТЕНКО “ЗАПИСКИ УКРАЇНСЬКОГО САМАШЕДШОГО”	22
Гончар Людмила МЕТАФОРА ЯК ЗАСІБ МОВНОЇ ГРИ В РЕКЛАМНОМУ ТЕКСТІ.....	25
Дем'янчук Оксана ІМЕННИКОВІ ІННОВАЦІЇ В МОВІ СУЧАСНИХ ЗМІ (НА МАТЕРІАЛІ ЩОТИЖНЕВИКА “ГАЛИЧИНА”).....	28
Кілійчук Діана СЕМАНТИЧНІ ГРУПИ КОМПЛІМЕНТАРНИХ ВИСЛОВЛЮВАНЬ У ТЕКСТАХ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКИХ КАЗОК	34
Лаврів Тетяна ДИНАМІЧНІ ПРОЦЕСИ В НОМІНАЦІЇ ОБРЯДУ РОДИН І ХРЕСТИН ТА ПОВ’ЯЗАНИХ ІЗ НИМИ РЕАЛІЙ У ГОВІРЦІ с. ДОЛИНЯНИ РОГАТИНСЬКОГО РАЙОНУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	41
Макаренко Людмила ПЕЙЗАЖ У ПРОЗОВИХ ТЕКСТАХ МИКОЛИ ВІНГРАНОВСЬКОГО: СЕМАНТИКА І ФУНКЦІЇ	47
Мацьків Лілія СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАГАЛЬНИХ НАЗВ ОСІБ У РОМАНІ ЛАРИСИ ДЕНИСЕНКО “КОРПОРАЦІЯ ІДІОТІВ”	50

Монастирецька Віталія ТИПОВІ АНОРМАТИВИ В ТЕКСТАХ РЕКЛАМНИХ ОГОЛОШЕНЬ М. ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА	55
Предко Світлана ФУНКЦІЇ ЕМОТИВІВ У ТЕКСТАХ “ПАЛІМПСЕСТІВ” ВАСИЛЯ СТУСА	58
Стельмащук Віталія КОНТРАСТИВНІ ОДИНИЦІ В “МАЙДАНІВСЬКІЙ” ПОЕЗІЇ	64
Струтинська Оксана ТРОПЕЇЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СЛОВА-ОБРАЗУ “УКРАЇНА” В ПОЕТИЧНОМУ ТЕКСТІ НАДІЇ ПОПОВИЧ	67
Тимків Мирослава ТЕРМІНОЛОГІЧНА ЛЕКСИКА У ТВОРАХ СТЕПАНА ПРОЦЮКА	70
Тіцька Ірина СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНА ТИПОЛОГІЯ ОДНОСКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ У РОМАНІ ОЛЕНИ ПЕЧОРНОЇ “ГРІШНИЦЯ”	73
Федуняк Марія МОВЛЕННЄВІ ПОМИЛКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ АВТОРСЬКІЙ МУЗИЦІ (НА МАТЕРІАЛІ ПІСЕНЬ ГУРТІВ “СКРЯБІН” ТА “БУМБОКС”)	77
Харів Іванна МОРФОЛОГІЧНІ ПОМИЛКИ В ТЕКСТАХ ОГОЛОШЕНЬ ПРО КУПІВЛЮ- ПРОДАЖ, РОЗМІЩЕНИХ У ГРУПАХ СОЦМЕРЕЖІ “ФЕЙСБУК”	83
Чаборак Олена ФУНКЦІЙНЕ НАВАНТЕЖЕННЯ ГУЦУЛІЗМІВ У ТЕКСТІ РОМАНУ “НЕПРОСТІ” ТАРАСА ПРОХАСЬКА	86
Чигура Тамара ФУНКЦІЇ ІНШОМОВНИХ СЛІВ В ЕСЕЯХ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА	89
Чорна Мар'яна ВНУТРІШНЯ ФОРМА СЛОВА У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ ВСЕВОЛОДА НЕСТАЙКА	92
Чорноус Надія ЕКСПЛІКАЦІЯ ІНТЕНЦІЇ ОПТАТИВНОСТІ ЗА ДОПОМОГОЮ ЧАСТОК	96

Леся Барасюк

магістрантка кафедри української мови,
спеціальності “Філологія (українська мова і література)”

Науковий керівник – **Оксана Ципердюк**,
кандидат філологічних наук, доцент

**ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ГРУПИ РЕЛІГІЙНОЇ ЛЕКСИКИ
В ПРОПОВІДЯХ ЄПІСКОПА ГРИГОРІЯ ХОМИШИНА**

Єпископ Української греко-католицької церкви Григорій Хомишин (1867–1945), який від 1904 р. упродовж сорока років керував Станиславівською (Івано-Франківською) єпархією, а 1945 р. загинув у в'язниці КДБ в Києві, є мучеником церкви, проголошений 2001 р. блаженным. У духовній спадщині владики виділяється праця “Парафіяльна місія” (1934 р.) [7], де зібрано його місійні проповіді, що й стали матеріалом нашої наукової розвідки.

Мовостиль Г. Хомишина на лексичному рівні (зокрема розмовну лексику, діалектизми, емоційно забарвлені слова, оказіоналізми тощо) розглянула О. Ципердюк [8], однак вона не простежила типології релігійної лексики. Тому наше дослідження є новим, а питання групування релігійної лексики (аналізували О. Горбач [1], Ю. Осінчук [2], І. Павлова [3], Н. Пуряєва [5], М. В. Скаб [6] та інші мовознавці) і мовностильових особливостей проповіді як підстилю релігійного стилю (див., наприклад, працю О. Петришиної [4]) належить до актуальних проблем сучасної теолінгвістики.

“Релігійна лексика – це розряд лексичних одиниць, що позначають предмети, явища і властивості, притаманні церковно-релігійній сфері, переважно відзначаються позитивно-оцінною конотацією та характеризуються спільним стильовим значенням” [4, с. 8].

Релігійно маркована лексика, що є характерною ознакою релігійного стилю загалом, закономірно широко представлена і в богословсько-пасторальній праці Г. Хомишина “Парафіяльна місія”.

Проаналізувавши та узагальнивши різні класифікації релігійних лексем, представлені в працях уже згадуваних лінгвістів, ми на основі нашого матеріалу подаємо свою лексико-семантичну типологію сакральних найменувань, які подаємо за порядком спадання частоти вживання.

Найчастотнішими в проповідях єпископа є теоніми (від грец. teos – Бог) – найменування триєдиного християнського Бога, які вживаються на

позначення різних його характеристик (*Агнець Ісус Христос, Бог, Бог Отець, Бог-Творець, Бог у Трійці Єдиний, Всевишній, Господь, Господь Бог, Господь Всесвіту, Дух правди, Дух мудрості, Отець, Отець Небесний, Отець щедрот, Пан, Пан неба і землі, Творець, Богочоловік, Бог Син Ісус Христос, Господь Всесвіту, Ісус, Ісус Христос, Син Божий, Син Чоловічий; Скарб всього добра, життя податель; Спаситель, Трійця Пресвята, Утішитель, Христос, Христос Господь*). Із-поміж цих теонімів Г. Хомишин найбільше використовує лексеми *Бог* та *Ісус Христос*, пор. у контексті: *Ісус Христос – серцевідець людських сердець...* [7, с. 48]; *Є тільки один-єдиний найвищий священник – Ісус Христос* [7, с. 282]; *Життя наше не є нашим власним, але дане від Бога* [7, с. 62]; *Боже, Тобі єдиному віддаю найвищу хвалу* [7, с. 373.]

У цій групі, на наш погляд, варто розглядати й назви Матері Божої, до якої автор ставиться з особливим пієтетом і набожністю: *Володарка цілого Всесвіту, Діва Марія, Дочка Отця Небесного, Марія, Матір Божя, Матір Ісуса, Матір Милосердя, Матір Страждальна, Обручниця Святого Духа, Пречиста Діва Марія* та ін. (*Пресвята, Непорочно Зачата Діво Маріє, ми до Тебе звертаємося, як до нашої заступниці і Матері Милосердя <...>* [7, с. 405]).

Найменування духовенства представлені номінаціями *духовний батько, душпастир, єтомосць, Намісник Ісуса Христа, отець духовний, пан-отець, Папа, Пастир, пастир душ, парох, піп, св. Отець Папа, священник* та ін. (*Ще в очі священників наші люди титулюють: отець духовний, єтомосць, пан-отець, але поза очі то тільки згїрдно говорять: "піп"* [7, с. 285].

Серед назв релігійних книг (*Біблія, Євангеліє, Святе Письмо, Старий Заповіт, Новий Заповіт* тощо) найуживанішою лексемою у проповідях єпископа Г. Хомишина є *Святе Письмо*, чим автор підкреслює його важливість для християн: *Святе Письмо каже: як можна любити Бога, котрого ми не бачимо, якщо ми не любимо ближнього, котрого бачимо?* [7, с. 349].

Активно вживаються й найменування релігійних християнських свят (*Великдень, Різдво, Введення, Йордан, Дмитра* та ін.), які подано в скороченій, а не повній офіційній формі, а деякі з них (як-от *Зелені свята*) – навіть у народному мовному оформленні: *Святий Дух зійшов на першу Церкву у день П'ятдесятниці, або в день Зелених Свят* [7, с. 270].

Уявлення про зміст Святого Письма розширюють біблійні антропоніми, наприклад: *Іван Хреститель, Петро, Ілля, Каїн і Авель, Вероніка, Анна*. Див. у контексті: *Каїн, коли вбив брата Авеля, блукав з місця*

на місце, займався ремеслом, і був зайнятий завжди [7, с. 107]; “Призначено людям раз умерти, потім же суд”, – каже св. Ап. **Павло** [7, с. 120]; <...> св. **Петро**, палаючий любов’ю до Ісуса, виконав гідно свій уряд <...> [7, с. 247]; Ісус Христос об’явив св. **Маргариті** своє Серце, увінчане терням, хрестом наверху і пробите [7, с. 256]; Св. **Петро** справді помер як особа, але влада, йому дана, не зійшла з ним до гробу [7, с. 267].

Достатньо часто представлені й біблійні географічні назви, наприклад: *пекло, рай, Голгота, Едем, Гетсиманський сад, Вифлієм (Пекло перетворилося б у рай, якби хтось там сповістив, що ті муки колись закінчатся, хоч би по мільйонах літ [7, с. 94]; Церква Христова народилася з пробитого Серця Ісусового на хресті, на Голготі, вона й далі залишається на Голготі у терпінні та переслідуванні [7, с. 378]).* Окрім лексеми *рай*, владики використовують синонім *небо* та перифрази *Боже царство, вічна вітчизна, місце щасливе і повне радості, наша правдива вітчизна, місце вічного щасливого життя з Богом і в Бозі, місце вічної радісної любові у Бозі*, щоб якомога точніше описати це омріяне місце потойбічного життя. Синонімів до лексеми *пекло* менше: *місце вічних мук, найстрашніше місце*.

Номінації предметів релігійного культу (*хрест, свічка, ікона, хоругва* та ін.) також функціонують у багатьох контекстах: *Хрест є знаком змісту нашого життя [7, с. 457]; Багач ніс до церкви велику і грубу свічку <...> убога вдова всукала маленьку свічечку [7, с. 311]; Ісус Христос закликає під свої хоругви, щоб боротися за Його царство [7, с. 434].*

Серед найменувань культових споруд найчастотніші дві: *церква, собор*. Однак здебільшого лексема *церква* актуалізує значення ‘релігійна організація духівництва і віруючих, об’єднана спільністю вірувань та обрядовості’, уживаючись разом із синонімами-перифразами: *Католицька Церква, Містичне Тіло Христа Спасителя, духовне тіло Христове, Божя держава, видима держава Ісуса Христа, Обручниця Ісуса Христа (Ваша Церква – це ваш душпастир і ви самі під його проводом [7, с. 268]).*

Закономірно вживаються в аналізованих текстах найменування абстрактних релігійних понять, здебільшого *гріх, душа, віра, молитва*. Пор. у контексті: *Гріх – це непослух і бунт проти Бога [7, с. 73]; Жаль – це біль душі [7, с. 166]; Проти віри грішать також ті, хто не молиться, залишає молитву з лінивства або не вміє молитися [7, с. 133].*

Групу на позначення надприродних істот, уявлення про яких проповідник формує завдяки їх опису, становлять переважно лексеми *ангел, архангел, херувим (Ангели за нас моляться, Ангели зносять наші молитви*

перед Божий Престіл, Ангели нас боронять і опікуються нами [7, с. 443]; Молитва з милостинею пробиває хмари, минає хори Ангелів і Архангелів і має доступ аж до самого престолу Божого [7, с. 352]).

Низкою лексем представлено й назви злої сили, які глибше розкривають реципієнтам її сутність: *антихрист, диявол, злий дух, завзятий ворог Божий, змії, сатана, упалий ангел (Перших родичів [Бог] пощадив, бо їх звів змії, упалий ангел, диявол [7, с. 81].*

У праці “Парафіяльна місія” виявлено й інші групи релігійних найменувань, але вони є менш частотними.

Таким чином, мовознавчий аналіз проповідей єпископа Г. Хомишина засвідчив, що в них здебільшого представлені такі лексико-семантичні групи релігійної лексики: теоніми, найменування духовенства, назви релігійних книг і свят, біблійні антропоніми й географічні назви, номінації споруд і предметів релігійного культу, абстрактних понять, надприродних істот і злої сили. Уживання саме цих сакральних номінацій зумовлене насамперед тематично-змістовим наповненням аналізованих проповідницьких текстів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбач О. Українська народна релігійно-християнська термінологія й лексика (1988). *Статті до 1000-ліття християнізації Руси-України*. Мюнхен, 1991. С. 99–146.
2. Осінчук Ю. В. Історія богослужбово-обрядової лексики української мови : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2008. 20 с.
3. Павлова І. Лексика конфесійного стилю. *Мовознавство*. 2007. № 1. С. 18–23.
4. Петришина О. І. Мова проповідей Йосифа Сліпого : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Івано-Франківськ, 2008. 20 с.
5. Пуряєва Н. В. Формування української церковно-обрядової термінології (назви богослужбових предметів) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2001. 20 с.
6. Скаб М. В. Богословська термінологія у “Словнику української мови”. *Сучасна українська богословська термінологія: від історичних традицій до нових концепцій* : матеріали Всеукр. наук. конф. (Львів, 13–15 травня 1998 р.). Львів : Вид-во Львів. Богослов. Акад., 1998. С. 178–183.
7. Хомишин Г. Парафіяльна місія. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 1999. 472 с.
8. Ципердюк О. Д. Мовостиль єпископа Григорія Хомишина: лексико-семантичний аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2018. №32. Т. 1. С. 108–112.

Білик Марія
магістрантка кафедри української мови,
спеціальності “Філологія (українська мова і література)”

Науковий керівник – **Василь Грещук**,
доктор філологічних наук, професор

ПРЕФІКС *пра-* В ІМЕННОМУ СЛОВОТВОРІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Неспіввідносні з прийменниками префікси належать до найдавніших, до таких відносять і префікс *пра-*. Як зазначає Н. Миронюк: “Він становить собою залишок приіменного слова, що не розвинувся як прийменник” [3, с. 39].

“Префікс *пра-* – давній іменний праслов’янський префікс. У XI–XIII ст. він відзначався невеликою словотвірною активністю, проте у період розвитку староукраїнської мови ця ситуація змінюється на протилежну: протягом XIV–XVIII ст. активність префікса *пра-* значно збільшується” [2, с. 33].

В історії творення іменників української мови префікс *пра-* може мати два значення, які пов’язані між собою. Первинно цей префікс може вказувати на спорідненість: *прабаба, прабабка, прабабуся, прабатьки, прабатько, правнук, правнучка, прадід, прапредок, прародич*: “Батьки були неписьменні. Неписьменні були батько, мати, баба і **прабаба**” (О. Довженко); “Жінки **прабабки** яких колись були Катеринами з поеми Шевченка, тепер пересіли вже на трактори” (П. Тичина); “Одно тільки вам і скажу: моїй **прабабусі**, як уводили її у вагон, так хусткою щільно очі зав’язували...” (О. Вишня); “Бог, виганяючи з раю наших **прародичів**, дав їм за одержу шкiри звірячі” (І. Франко).

Друге значення префікса використовується для вираження давності того, що назване мотивувальним словом: *прабатьківщина, правік, прадавнина, прадідизна, прадідівщина, праісторія, пракриниця, праліс, прамова, праобраз, прарід, прачастка*: “Досі Данько ніколи не чув, щоб піски кудись ішли, замість того, щоб лежати на місці, як лежать вони з **правіку**” (О. Гончар); “Оця десятина землі <...> дісталась йому ще від батька. То була дідизна, **прадідизна**, може” (М. Коцюбинський); “**Пракриниця** мулом захлиснулась, Ти із нею долю підійми” (О. Ткачук); “Гори Карпати, сповиті в синяві мряки або непроглядні густі **праліси**, синіють здалека” (О. Кобилянська).

Префікс *пра-* у цих значеннях зберігає свою продуктивність і сьогодні.

У СУМі також зафіксовані випадки, коли префікс **пра-** редуплікується: *прапрабаба, праправнук, праправнучка, прапрадід*: “– *Таж це твій славний прапрадід Грицько Ясень був кошовим отаманом?.. А внук, правнук і праправнук усіх отих Ясенів забрався на найвищі вершини науки?..*” (Ю. Бедзик); “*Він не крився ні від кого, що сам вийшов з давнього козачого роду, що його прапрадід Лошак служив колись за бунчукового товариша у якомусь козакому полку*” (П. Мирний).

“Семантика цього префікса настільки виразна, що їй може підпорядковуватися коренева частина, як, наприклад, у слові *пращур*. Коренева морфема – *щур-* не зустрічається в жодному іншому слові сучасної української мови, яке б означало термін спорідненості або свояцтва, а тому значення слова *пращур* (далекій предок) мотивується префіксом **пра-**, що злився з кореневою частиною” [4, с.234].

“Аналіз зафіксованих у пам’ятках похідних прикметників показує, що праслов’янські функції префікса **пра-** в староукраїнській мові в основному збереглися й набули дальшого розвитку” [2, с. 33].

Поєднуючись із прикметниками, префікс **пра-** може вживатися у двох значеннях:

1) давність ознаки, вираженої мотивувальним словом: *прабатьківський, прадавній, прадідівський, праісторичний, прамовний, праруський, праслов’янський*: “*Овідій, я живу край берегів смутних, Що ларів їм своїх прабатьківських, старих Ти в давні дні приніс і попіл свій зоставив*” (М. Зеров); “*І вітер радісний повіяв, зорю приносячи живу у золотий прадавній Київ, у Кремлем вінчану Москву*” (М. Рильський).

2) високий ступінь вираження ознаки: *прастарий*: “*Посеред лісу простора галява з плакучою березою і з великим прастарим дубом*” (Л. Українка).

Таким чином, українська мова на різних етапах розвитку мала у своєму складі значну кількість іменних утворень з префіксом **пра-**. Більшість з них – іменники, які сформували три словотвірні типи: 1) назви людей із значенням спорідненості; 2) назви понять із значенням давності; 3) назви понять, що позначали спадок, спадщину.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ільїн В. С. Префікси в сучасній українській літературній мові. Київ, 1953. 126 с.
2. Коца Р. О. Історія прикметникової префіксації і конфіскації в українській мові. Київ, 2009.

3. Миронюк Н. П. Іменні утворення з префіксом пра- в українській мові. *Дослідження з словотвору та лексикології*. Київ, 1985. С. 39–44.
4. Русанівський В. М. Префіксальний словотвір. Словотвір сучасної української мови. Київ, 1979.
5. Складенко В. Г. Утворення з префіксом пра- в українській мові. *Мовознавство*. 1994. № 4-5. С. 19–26.
6. Словник української мови: у 11-ти т. Київ, 1970–1980.

Ірина Васильківська
магістрантка кафедри української мови,
спеціальності “Філологія (українська мова і література)”

Науковий керівник – **Ірина Джочка**,
кандидат філологічних наук, доцент

МОДАЛЬНО-ПРАГМАТИЧНІ ВИМІРИ ЧАСТОК АВЖЕЖ, АТОЖ, АЯКЖЕ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

*Здійснено розгляд прагматичного потенціалу стверджувальних часток **авжеж, атож, аякже** як засобів вираження об’єктивної модальності в сучасній українській мові; охарактеризовано функційний потенціал партикульованих лексем як засобів вираження констатувальної модальності; окреслено прагматичні особливості стверджувальних часток.*

Ключові слова: частка, ствердження, функційний потенціал, об’єктивна модальність.

Серед найскладніших проблем партикології залишається виявлення і науковий опис смислового наповнення часток української мови. Складність цього завдання пояснюють специфікою функційно комунікативного вживання часток. Тема лінгвістичного дослідження часток була предметом вивчення українських і зарубіжних мовознавців, які, в основному, розглядали частки як дискурсивні слова з відповідною їх характеристикою. Серед українських лінгвістів цим питанням займалися Ф. С. Бацевич (Bacevich, “Chastki ukrajinskoji movi”), А. П. Загнітко (Zahnitko, Karatayeva), К. С. Симонова (Simonova), О. С. Педченко (Pedchenko) та ін. Зарубіжні дослідники розглядають частки в контексті функціонування дискурсивних слів (далі – ДС) (інші назви – дискурсивні маркери, дискурсивні конектори, дискурсивні частки та ін.). Це, зокрема, праці В. Fraser (Fraser), D. Schiffrin (Schiffrin), L. Brinton (Brinton), G. Andersen (Andersen) та ін.

Актуальність і новизна дослідження полягає в тому, що українська лінгвістика характеризується недостатнім рівнем вивчення лінгвістичних особливостей, зокрема розгляд часток як дискурсивних слів і дослідження їх модально-прагматичних вимірів.

Мета роботи – охарактеризувати модально-прагматичні виміри часток **авжеж, атож, аякже** у художньому тексті. Поставлена мета передбачає розв’язання таких завдань:

- 1) проаналізувати різні підходи до проблеми класифікації часток у сучасному мовознавстві;
- 2) розглянути прагматичний потенціал стверджувальних часток як засобів вираження об'єктивної модальності в сучасній українській мові;
- 3) описати модально-прагматичні смисли стверджувальних часток у сучасному художньому тексті;
- 4) охарактеризувати функційний потенціал партикульованих лексем як засобів вираження констатувальної модальності.

Важливим аспектом вивчення модальних часток є аналіз їхнього комунікативного-прагматичного потенціалу. Модальні частки є носіями особливого типу інформації, яка пов'язана з особами адресанта, адресата, їх ставлення до повідомлюваного, до комунікативних партнерів і внаслідок цього має переважно прагматичний характер. Використання часток стимулює імплікацію щодо комунікативного акту та представленості у ньому, що є складниками категоріальної модальності. Результатом контекстуального ефекту є такі види інференції: підтвердження адресатом власних припущень (модальна частка реалізує функцію маркування позитивного контекстуального ефекту), збереження власної оцінки всупереч аргументам, що наводяться мовцем, або всупереч фактам об'єктивної дійсності (модальна частка реалізує функцію маркування негативного контекстуального ефекту), відмова адресата від власних попередніх припущень унаслідок визнання аргументації мовця (модальна частка так само реалізує функцію маркування негативного контекстуального ефекту).

З огляду на те, що прагматичний компонент є домінантним у структурі модальності, модальні частки виступають актуалізаторами прагматичних, корелятивних із певним мовленнєвим актом, значень, що уможлиблює називати їх прагмалексемами. Репрезентативними щодо цього є частки-оформлювачі питальних речень, які видозмінюють висловлення семами на зразок “очікування стверджувальної / заперечної відповіді”, “очікування схвалення / незадоволення” тощо.

Як відомо, у функції стверджувальних часток в українській мові функціонують відприслівникові похідні **авжеж**, **аякже**, **атож**, наприклад: – *людоньки, що вона гуворить?* (СС, с. 22); *Чули-те, ото як стріляли, то ж то Захарка вбили. – Якого Захарка? – свекруха. – Дильового? – Атож* (СС, с. 120); *Зорі – то душі янголів, які оберігають людину, – казала мама. – І в мене є зірка? – Аякже, доню* (СС, с. 21).

Частка **авжеж** поєднує зазвичай у собі такі функції:

а) стверджувальної й підсилювальної: *А в нас усе вийде, правда ж? – Авжеж, – сказав я. – Ми вже зробили багато* (ЧВ, с. 167); – *Авжеж твоя! Засватана! – Щасливо сміється Соломійка. Геть тисне її до себе Павлусь, до грудей міцно-міцно тулить* (СС, с. 78); – *Авжеж, – Калюжний долив собі в чарку і, вже не запрошуючи мене, випив до дна* (ЧВ, с. 161);

б) як еквівалент речення (хочемо зауважити-найчастіше): – *Ми тепер будемо бачитися частіше? – спитала вона. – Авжеж* (ЧВ, с. 110); *Од Тараса останнє письмо було десь за місяць перед війною. Авжеж, на весняного Миколая* (СС, с. 55).

У нашому дослідженні дотримуємося думки про те, що репрезентуючи приховані диктумні значення, ця частка часто інкорпорована в семантико-синтаксичну структуру речення, реалізуючи широкий спектр модусних значень:

а) підтвердження висловленого, наприклад: *Соломія розплющує очі – авжеж, то їхня грушка, що на вузлі хати росте, а Петра ніде немає. Вона зводить очі на місяць – і раптом розуміє: він десь там, на цьому небесному світилі, її коханий* (СС, с. 143);

б) оцінка повідомлюваного стосовно його відповідності очікуваному, наприклад: *Мирося пам'ятала, авжеж, пам'ятала того чоловіка, що відбивав мені телеграму* (ГФ, с. 65);

в) згода з висловленим судженням, підтвердження успішного перебігу мовленнєвого акту, наприклад: *Нагнулися нагнувся, погладити погладив, котисько задоволений, авжеж, а підвестися як?* (ГФ, с. 156).

Слід зауважити, що повторення частки надає висловлюванню емоційного забарвлення і репрезентує категоричність ствердження, наприклад: *Авжеж, авжеж, той самий, із ким ти їздила на Балтійське узбережжя і який учив тебе їсти омара, – вона щоразу щиро дивується: хіба я тобі розказувала?... Вона не пам'ятає* (МПС, с. 174); *Німець одним краєчком губ ледь чутно прошепотів: – Поможі... – Авжеж, авжеж! Усе зроблю, – заметушилася Тетяна – Чого хочеш?* (МЗК, с. 254).

Заслуговує окремої уваги вживання частки авжеж як компонента вставленої конструкції, відповідне інтонування уможливорює реалізацію суб'єктивно-аксіологічних емоційних-оцінних значень захоплення, абсолютної переконаності, незвичності, особливої вагомості тощо: *Так, тобі лише тридцять чотири, і ти дечого від життя домігся, їси свій хліб з маслом і ікоркою, маєш своє діло й любиш його (авжеж, люблю!), маєш квартиру в Києві, і друзів, і нарешті, найголовніше – жінку свого життя* (МПС, с. 58).

Зазначені частки автори часто вживають, як бачимо, з іронічним відтінком при запереченні у значенні, близькому “до чом не так, якраз, отожд”, наприклад: “Цього не може бути”, – думає Соломія. *Авжеж, не може. Все пан Випадок. Чи ні? Ні? Гуси, як і журавлі, як і боцюни, приносять весну* (СС, с. 88).

З метою підсилення стверджувального значення повідомлення в діалогах часто після самої партикули повторюється фраза, яка звучала в попередньому реченні. Це сприяє емоційному навантаженню висловлення: – *Я завезу. Тут повертати? – Авжеж, тут, – зраділа дівчина. – Он той особняк з похиленим шпилем на вежі* (Г. Вдовиченко).

Не менш поширеною є партикула *аякже*, яка вживається для ствердження якої-небудь думки, з відтінком запевнення (найчастіше при відповідях): – *Ідїсно баролїсь? – Аякже! Я боровся за самостійну Україну і за свій народ* (ЧВ, с. 182); *Тепер я розумію, яким недоладним, смішним було це бажання. Аякже, смішним і недолугим* (ГФ, с. 189); *Можна, можна, аякже, з превеликою присмїстю, він навіть і сам налле, о, вже, метушливо тягнеться через стіл* (МПС, с. 297).

Розташування частки *аякже* на початку висловлювання, в середині, в кінці висловлювання – впливає на семантико-прагматичні смисли аналізованої частки. Позиція в абсолютному кінці фрази, супроводжувана графічно знаком оклику, актуалізує значення, близьке до “саме так” і є зазвичай є ствердною відповіддю на спонукальну чи питальну репліку, наприклад: – *А по соточці – це завжди можна, аякже! Добре, що принесли, молодці, для рибака це діло* (МПС, с. 673).

Варто звернути увагу на вельми цікавий **оказіоналізм**, на який натрапляємо в художньому тексті Оксани Забужко. Відомо, що українська мова характеризується багатством словотворчих засобів репрезентації оцінки за рахунок великої кількості аксіологічних суфіксів та їх емоційно-експресивного забарвлення в структурі мови. Дери́вація оцінних найменувань невіддільна від категорії кількості, досліджуючи оцінні форми, зауважуємо, що типово вони актуалізовані в межах іменних частин мови, означальних прислівників, іноді у пестливих формах інфінітива. Суфікси із функцією зменшеності-експресивності, однак, не є притаманними деривації службових слів – демінутивів, які означають щось як зменшену одиницю. Припускаємо, що **оказіоналізм** утворений за аналогією до *такечки, осьдечки, ондечки* – демінутивів від прислівників *так, осьде, онде*, оскільки частка *аякже* є вторинним утворенням, яке постало внаслідок аглютинації сполучника-частки

а, прислівника **як** та частки **же**. Очевидно, саме прислівник **як**, будучи елементом складної частки, й уможливив утворення партикули з гіпокористичним значенням: – *Аякже, ще б не пам'ятати! – тішиться брюнетка. Ай Даруся ж у нас і розумничка, як гарно віришка розказала! – і на її амбіції, яких у неї також навалом, аякжечки, та й хто ж би то, позбавлений амбіції згодився двічі на тиждень плавати своїм оптично округленим фейсом* (МПС, с. 453). Окрім семантики ствердження, демінутивний суфікс водночас виражає емоційно-оцінне значення іронії, осуду, захоплення, експлікуючи семантику, близьку до "та зрозуміло, саме так, само, собою".

Частка **атож** уживається для вираження згоди з чим-небудь або підтвердження чого-небудь: *Атож. Коли не кину на карти, то все коло тебе червова дама лягає* (ЧВ, с. 50); – *Кажеш, піду отак просто до білої панни? – перепитав Чорний Ворон. – Атож* (ЧВ, с. 6). Як бачимо, уживання аналізованої частки дає змогу стверджувати, що **атож** практично не вживається в окличних реченнях, тобто вираження згоди або ствердження мовцем інформації, висловленої в препозиції чи постпозиції до частки, є виваженим, спокійним, обдуманим, а не рефлексивним, миттєвим.

Фонетичний варіант частки **атож** – це **отож**, яка служить для підтвердження, схвалення: – *А риби хоч багато ловиш? – спитав незнайомиць, пропустивши Стьопчине запитання повз вуха. – Отож! – розсміявся Льошка. – На ставок ходить, а риби упіймати не може* (МЗК, с. 239); – *Отож, отож... – зупинився, та як лясне Стьопку по плечу* (МЗК, с. 246).

Підсилення семантики підтвердження відбувається за рахунок препозитивного інкорпорування частки **так** та постпозитивного включення компонента **бо**, наприклад: – *Так отож, бачиш. Ти зробила з нього публічну фігуру, моральний авторитет* (МПС, с. 354); – *Отож-то, мам, я шефові так і сказала – що дурочку з себе робити не дозволю* (МПС, с. 148).

У складі фразеологічної сполуки **отож-бо й воно** частка **отож** уживається як повчальна або докірлива вказівка на що-небудь у значенні 'у тім то й річ': – *А чи треба його лікувати? – Отож-бо й воно... Він хіба повинен захотіти вилікувати себе сам...* (В. Лис. Місяць, обмитий дощем).

Отже, до групи власне стверджувальних часток (не утворених партикуляцією від інших частин мови) зараховуємо одиниці **авжеж**, **аякже**, **атож**, **отож**, які формують ядро констатуючої модальності. Характерні для розмовного мовлення, актуалізуючи ствердження, схвалення або підтвердження чогось, вираження згоди, то, окрім семантико-прагматичних

конотацій, для цих часток є визначальними й інтонаційно-акцентний критерій, позиція у висловлювання, повторюваність, контекстне оточення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. Частки української мови як дискурсивні слова : монографія. Львів : ПАІС, 2014. 288 с.
2. Бондаренко Л. Вторинні частки як засоби створення констатуючої модальності. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія “Лінгвістика”* : збірник наукових праць. Випуск VI. Херсон : Вид-во ХДУ, 2008. С. 14–20.
3. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови: Академічна граматики української мови / за ред. І. Вихованця. Київ : Унів. вид-во “Пульсари”, 2004. 400 с.
4. Вихованець І. Р., Городенська К. Г., Грищенко А. П. Граматика української мови. Київ : Рад. школа, 1982. 209 с.
5. Войналович Л. П. Модальність як багатоаспектна лінгвістична категорія. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Серія : Філологічні науки*. 2013. Кн. 3. С. 28–32.
6. Симонова К.С. З історії стверджувальних часток. *Мовознавство*. 1980. № 4. С. 39–46.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

1. ГФ – В. Лис. Графиня.
2. СС – В. Лис. Соло для Соломії.
3. ЧВ – В. Шкляр. Чорний ворон.
4. МПС – О. Забужко. Музей покинутих секретів.
5. МЗК – Люко Дашвар. Молоко з кров'ю.

Людмила Ганущак
магістрантка кафедри української мови
спеціальності “Середня освіта (українська мова і література)”

Науковий керівник – **Володимир Барчук**,
доктор філологічних наук, професор

НЕСПЕЦІАЛІЗОВАНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ БЕЗВІДНОСНОЇ МІРИ ОЗНАКИ ПРИКМЕТНИКІВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОЇ ПОЕЗІЇ)

Диференційною морфологічною особливістю прикметника є здатність виражати міру ознаки. Зазвичай така здатність властива якісним прикметникам (наприклад, творення ступенів порівняння якісними прикметниками). Безвідносну міру вияву ознаки також здебільшого виражають якісні прикметники, проте поширеним явищем у мові художніх текстів є випадки, коли на здатність прикметника виражати міру ознаки впливає семантико-синтаксична структура речення, контекст. У такому випадку йдеться про використання неспеціалізованих засобів для творення форм безвідносної міри ознаки.

Дослідженню неспеціалізованих форм вираження безвідносної міри прикметників присвячено праці Р. Бесаги, О. Жижоми, Ж. Колоїз, Д. Рязанцевої, В. Тваржиської та ін. Використання неспеціалізованих засобів, як зазначає Д. Рязанцева, є характерною тенденцією у творенні окаянізмів, тому розглядати це явище як порушення мовної норми недоречно [4, с. 196].

Одним із основних, типових варіантів використання неспеціалізованих форм безвідносної міри прикметників у сучасній українській мові є градація відносних та присвійних прикметників; це відбувається здебільшого через розширення значення слів та нашарування переносних значень, а також з метою досягнення певного стилістичного ефекту, підсилення впливу висловлення [5, с. 197]. У цьому випадку відносні прикметники функціонують як якісні.

Ми виявили такі основні випадки творення синтетичних форм помірної та надмірної вияву ознаки безвідносної міри за допомогою неспеціалізованих граматичних засобів:

а) творення безвідносної міри вияву в прикметниках, що виражають абсолютні ознаки: *сліпий – сліпуватий, лисий – лисенький, кривий – кривуций, голий – голезний*, наприклад: “*Хати білі, чисті всі, йду і радуюсь красі.*

Раптом – що це? Що за хата, наче пуста сліпувата?” (С. Олійник), “Була у Петербурзі історія така: **лисенький** чоловічок гукав з броньовика.” (В. Голуб), “А писок **кривуций** – скидався зубцями на ножовку” (А. Галицький), “Доці поля **голезні** причащали, і обнесли все павутиння з гір.” (В. Вансель). Суфікси **-уват-** та **-еньк-** вказують на звичайний та недостатній рівень помірного вияву ознаки, а суфікси **-ущ-** та **-езн-** передають надмірний вияв ознаки, зокрема на перевищення її межі;

б) творення безвідносної міри у відносних прикметниках: *монарший* – *премонарший*, наприклад: “...а я от розчепив ненароком звісно коли кляк на праве коліно аби ручку **премонаршу** облобизати” (Ю. Андрухович); *премонарший* – граматично передає значення надмірного (типовий, або звичайний рівень) вияву ознаки – дуже монарший. Автор використав лексему “**премонарший**”, щоб іронічно передати значення ознаки владної людини. В іншому прикладі “*Віра – **циганиста** вся, племениста...*” (І. Драч) відносний прикметник експлікує міру градації за допомогою слова суфікса **-ист-**, та вказує на помірний вияв ознаки. Прикметник “*циганистий*” утворений від іменника “*циган*”; мотиваційна семантика несе значення чогось зрадливого, непостійного. До грамеми “*циганистий*” можемо добрати лексико-граматичний аналітичний корелят *дещо зрадливий*;

в) творення безвідносної міри за допомогою префіксоїдів (препозитивних синтетичних морфем, асоційованих із частиною складного слова; термін та визначення див.: [2]): “*І шум людський, і велемудрі книги, і п'яних струн **бентежно-милий** спів, і славу, й золото – битія вериги – я все забув, все занедбав, спалив*” (М. Рильський); префіксоїд **бентежно-** корелює з аналітичним формантом надмірного вияву ознаки, наприклад, *милий*: *бентежно-милий* (неспеціалізована форма) = *дуже милий* (спеціалізована форма).

В іншому прикладі “*Останній день зими! Він ще в **грайливій** силі скубне за бороди ряди зчорнілих стріх, ще леться долами іскристий добрий сміх, та березневий сніг уже **тривожно-білий***” (В. Стус) сполука слів **тривожно-білий** та іменника **сніг**, завдяки асоціативному сприйняттю та контексту художнього твору, передає значення недостатньої міри ознаки; грамема передає значення “*злегка білий, побурілий сніг*”, що символізує у творі танення снігу та завершення зими.

У прикладі “*Мислячих стебел **розкішно-густе** пустослів'я?*” (Ю. Андрухович) компонент **розкішно-густе** з погляду словотвору є складним словом, але з погляду граматики це форма прикметника із префіксоїдом

розкішно-. За допомогою такого утворення автор намагався відтворити ефект пустої, безмістовної розмови, яка відзначається безглуздістю, неправдивістю, марнослів'ям та передає надмірний вияв ознаки (рівень ознаки, що перевищує межу); пор., **розкішно-густе** *пустослів'я* (неспеціалізована форма) – *надзвичайно густе пустослів'я* (спеціалізована форма).

Таким чином, неспеціалізовані форми вираження безвідносної міри становлять продуктивний різновид творення нових значень, що глибше, яскравіше, точніше передають характер ознаки предмета та індивідуально-авторський ідіостиль. Ми простежили, що безвідносна міра ознаки має більший діапазон вираження градації, ніж ступені порівняння. Це зумовлено тим, що творення безвідносної міри ознаки неспеціалізованими засобами має широкий спектр форм та модифікацій, а граматична семантика яких контамінує із лексико-граматичною та активно взаємодіє із контекстом. Неспеціалізовані засоби (ад'єктиви з абсолютною ознакою, відносні ад'єктиви, ад'єктиви з префіксоїдами) розширюють можливості українського прикметника у творенні безвідносної міри ознаки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жижома О. О. Роль оказіональних прикметників у формуванні поетичного дискурсу. URL: <http://litmisto.org.ua/?p=8251>.
2. Клименко Н. Ф. Морфологічна будова сучасної української мови. Київ: Наук. думка, 1975. 406 с.
3. Колоїз Ж. В. Українська оказіональна деривація: монографія. Київ: Акцент, 2007. 310 с.
4. Рязанцева Д. В. Ненормативне ступенювання прикметників та прислівників як характерна тенденція сучасної української мови. *Лінгвістичні дослідження* : зб. наук. пр. ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. 2011. Вип. 32. С. 195–201.
5. Тваржинська В. В. "Творення якісних прикметників з новим відтінком у значенні за допомогою суфіксів" URL: <https://vseosvita.ua/library/tvorennia-akisnih-prikmetnikiv-z-novim-vidtinkom-u-znacenni-za-dopomogou-sufiksiv-6742.html>.

Тетяна Говзан

магістрантка кафедри української мови,
спеціальності “Філологія (українська мова і література)”

Науковий керівник – **Наталія Іванишин**,
кандидат філологічних наук, доцент

КОНЦЕПТ “ВЛАДА”, “НАРОД” У РОМАНІ ЛІНИ КОСТЕНКО “ЗАПИСКИ УКРАЇНСЬКОГО САМАШЕДШОГО”

Концепт – одне з центральних понять сучасної лінгвістики. Його природа, сутність та ознаки були предметом спеціального аналізу як українських, так і зарубіжних дослідників, серед яких Ю. Степанов, С. Воркачов, В. Карасик, Г. Слишкін, Й. Стернін, О. Кубрякова, Дж. Лакофф, Н. Арутюнова, А. Вежбицька, І. Куликова та інші.

Дослідження С. Аскольдова-Алексєєва “Концепт і слово” є однією з перших, вартих уваги, наукових праць, у якій розглянуто проблему визначення цього поняття. Вчений подає концепт як мисленнєве утворення, що здатне замінити в уяві цілу множинність однотипних предметів і явищ [1]. В цей же час найбільш відомий словник іншомовних слів за редакцією О. Мельничука подає такі значення концепту: “1) у логіці – смисл знака (імені); 2) загальна думка, формулювання” [4, с. 360].

Як зауважує О. Кубрякова, *концепт* – “термін, який служить для пояснення одиниць ментальних чи психічних ресурсів нашої свідомості і тієї інформаційної структури, яка відображає знання і досвід людини; оперативна, змістова одиниця пам’яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку, всієї картини світу, відображеної в людській психіці” [3, с. 90].

Однак, незважаючи на достатньо широке осмислення терміна в мовознавчій науці, багато концептів все ще залишаються малодослідженими. Одними з таких є “влада” і “народ” у прозовому тексті Ліни Костенко “Записки українського самашедшого”. Саме це й зумовило вибір теми.

Слово *влада* в романі вжито 106 разів.

За словами Ліни Костенко, в Україні при владі знаходяться карлики: *“Карлики заметушилися в ящику, забігали, залопотіли, хочуть вирости в наших очах. Влада, влада, нічого крім влади! Вони пропонують себе, нав’язують. Вони рекламують себе як товар. Вони прикрашають себе, як свинячу голову хрінном. Бубонять по радіо. Усміхаються нам з білбордів. Дбають про наш соціальний захист. Визначають нам прожитковий мінімум”*

[2, с. 196]. Гостро негативне ставлення письменниці до сучасної влади передано на основі порівняння предиката: *“Мені вже обличчя цієї влади – як зашкарубла підошва здоровенного чобота”* [2, с. 376].

Про ставлення влади до народу Ліна Костенко говорить, що *“у ставленні цієї влади до людей є щось зоологічне”* [2, с. 96].

Авторка різко осуджує владу такими словами: *“коридори влади – це лабіринти Мінотавра. По тій багнюці чистим не пройдеши. Все хтось обляпає або вкусить. Там треба антимоскітну сітку одягти на голову”* [2, с. 289].

Лабіринт уособлює нелюдське ставлення влади до людей і неможливість виходу із такого скрутного становища. А сучасний Мінотавр жадає *“знищити журналіста, придушити письменника, перехопити всіх, хто бачить її (владу) наскрізь”* [2, с. 31].

Авторка гірко переживає за український народ, за кожне покоління, яке страждає, а причиною цього страждання є, на жаль, українська влада. *“Все одно за владу буде соромно, за будь-яку владу час від часу буває соромно”* [2, с. 403].

Окрім усього іншого, Ліну Костенко непокоїть і наша українська судова влада: *“По-моєму вони всі вже там позаплющували очі на все. Така наша українська Феміда – у грецької зав’язані очі, у нашої заплющені”* [2, с. 298].

Також не останню роль в романі відіграє виконавча влада. Для прем’єр-міністра у ньому особливе означення – *нетиповий прем’єр*. Нового прем’єр-міністра Ліна Костенко називає так: *“З огляду на його статечну поставу і прибуття з Донбасу, його вже в народі поштиво назвали Дон”* [2, с. 251]. Віце-прем’єр-міністра вона називає *леді Ю, газова принцеса*. Ця жінка має значну підтримку серед народу. *“... Тисячі людей прийшли під мури в’язниці привітати її з Міжнародним жіночим днем. Кричать, скандують, надихаються драматизмом моменту, докидають їй проліски і простягають руки, а вона виглядає з-за трат і на очах ошелешеної влади, яка так і не зрозуміла законів жанру, перетворюється з колишньої бізнес-леді на Жанну д’Арк”* [2, с. 91].

Коли авторка аналізує найвищий орган влади в Україні – *президента*, то використовує дві номінації на означення цього поняття – *гарант і президент*: *“А він же гарант Конституції, то що ж він мені гарантує?”* [2, с. 6], *“Окрилений підтримкою таких тріумфіратів, наш гарант, уже не добираючи слів, домоворився до того, чого не дозволив би собі жоден президент жодної країни щодо своїх співвітчизників”* [2, с. 81].

Характеризуючи владу, Ліна Костенко ставить низку риторичних запитань і шукає відповіді якими можна було б розмотати клубок суспільних проблем і негараздів: “Чому стоїть у суспільстві густий дух плебейства? Чому до влади дорвалися шахраї і невігласи? Чому все купується і продається? Чому домінує жлобство на державному рівні? Чому все це називається – демократія, народовладдя?” [2, с. 292].

Як бачимо, щодо владної боротьби і влади в цілому Ліна Костенко подає такі означення: *маневрують і маніпулюють, гальванізують партії, тусуються, тасуються, створюють блоки, борються за владу, ведуться змови і перемови* тощо. Іноді владні перегони порівнюються зі стихійними лихами: “*насувається ураган “Рада”, “вибори насуваються як цунамі”* тощо.

Отже, концепт **влада** у романі оцінюється виключно негативно і реалізується в кількох значеннях: *мізерність, багнюка, знищення, приреченість, несправедливість, нечесність, обман, те, що викликає сором.*

ЛІТЕРАТУРА

1. Аскольдов-Алексєєв С. А. Концепт и слово / Русская словесность : антология / под ред. В. Н. Нерознака. Москва : Academia, 1997. С. 267–279.
2. Костенко Л. Записки українського самашедшого. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011. 416 с.
3. Кубрякова Е. С. Язык и знание. Москва, 2004. 380 с.
4. Словник іншомовних слів / за ред. О.С. Мельничука. Київ : Гол. ред. УРЕ, 1974. 775 с.

Людмила Гончар
магістрантка кафедри української мови,
спеціальності “Філологія (українська мова і література)”

Науковий керівник – **Наталія Іванишин**,
кандидат філологічних наук, доцент

МЕТАФОРА ЯК ЗАСІБ МОВНОЇ ГРИ В РЕКЛАМНОМУ ТЕКСТІ

Створення ефективного, оригінального рекламного повідомлення, яке викликає зацікавлення слухача, потребує вдалого поєднання мовленнєвих засобів. Мовна гра є могутнім інструментом створення яскравої, впливової реклами. Чим нестандартніший ігровий елемент, тим більшу цінність він представляє. Поширеною точкою зору на мовну гру є визначення В.З. Саннікова: “Мовна гра – це деяка мовна неправильність або незвичайність і, що дуже важливо, неправильність усвідомлювана промовисто і навмисно допущена. При цьому слухач також повинен розуміти, що це “навмисне так сказано”, інакше він оцінить відповідний вираз просто як неправильність або неточність. Тільки навмисна неправильність викличе не подив, а бажання підтримати гру і спробувати розкрити глибинний намір автора, який цю гру запропонував” [3, с. 104].

Найбільш продуктивним рівнем медіалінгвістики є лексичний рівень, оскільки лексика швидко реагує на зміни в суспільстві, що простежується в номінуванні тих чи інших явищ, предметів, дій. Нетипове поєднання слів, значень, нестандартні висловлювання у рекламних повідомленнях, спрямоване на отримання естетичного задоволення і перлокутивного ефекту [1, с. 26].

Мовна гра оперує багатьма способами і засобами вираження. Постійним джерелом оновлення та збагачення мовлення реклами є вдало використані художні засоби, які в рекламних текстах виконують ряд функцій:

- стимулюють увагу реципієнтів;
- сприяють легкому запам’ятовуванню рекламних текстів;
- забезпечують емоційний вплив на читача;
- посилюють сприйняття написаного.

Для створення ефекту мовної гри рекламисти використовують різні художні засоби: метафори, метонімії, персоніфікації, каламбури, неологізми, порівняння, гіперболи, лексичні повтори тощо.

Найбільш частими є **метафоричні перенесення**. Метафора у рекламних текстах вживається з метою конкретизувати уявлення про предмет шляхом вказівки на певну його ознаку, що висувається на перший план.

Рекламна метафора виконує номінативну, пізнавальну функції, виступає як засіб вияву нових значень. Її метою є створення оригінального рекламного образу, прихованої оцінки в тексті.

Метафора в рекламі спонукає реципієнта до дії – придбання рекламованого товару. Вдале застосування образного підходу, яке полягає у вираженні відомих фактів несподіваним способом, створенні образу, здатного звичайну інформацію зобразити під несподіваним кутом зору, набагато переконливіше доводить переваги рекламованого об'єкта. Так, для реклами комп'ютерів використовується фраза: *“Ноутбуки, планишети – завжди надійні і вірні друзі”*. У цьому випадку метафоризація в рекламі дозволяє автору створити образ комп'ютера-друга, помічника, для цього комп'ютеру приписуються риси людського характеру, що підвищують емоційно-оцінну насиченість тексту, яка переважає його інформативність.

Найчастіше у рекламних текстах метафора виражена іменниками:

- *Газета “Добрий господар” – цілий кошик порад!* (метафорою є слово *“кошик”*, яке вживається не в прямому значенні, а в переносному).

- *Світ паркету* (метафора *“світ”* вказує на велику кількість рекламованого товару).

- *Новий Лоск. Виводить навіть найупертіші плями* (метафора служить тут не тільки мовним засобом створення образу, вона дозволяє сформулювати короткий твердження про переваги товару, яке в суб'єктивному плані виглядає більш сильним і, безумовно, несе певну аргументативну навантаження. Так, *“найупертіші плями”* – це стійки плями, плями, які не виводяться багатьма іншими порошками, так як вони чинять опір. Порошок, який справляється з такими плямами, звичайно, повинен перевершувати інші).

- *Осіннє падіння цін!* (словосполучення *“падіння цін”* вживається в переносному значенні для того, щоб образно наголосити на стрімкому зниженні цін восени).

- *Libero подарує вам сонячний настрій, море усмішок, незабутні пригоди.*

- *Love з першого погляду. Mary Kay.*

- *WOG. Заправляє знижками.* (Реклама бензину).

- *Евкабал сироп. По-дитячому – м'який. По-дорослому – ефективний.* (Реклама ліків).

- *"Fairy"* – чарівна перемога над жирним посудом (у рекламі засобу для миття посуду ми спостерігаємо нетипове вживання іменника *перемога*, який мав би стосуватися перемоги над супротивником, а не *жирним посудом*).

- *"Greenfield. Не міняє світ. Міняє настрої"*. (Вираз *не міняє світ* вжито в метафоричному значенні, а в другому реченні – в прямому значенні).

- *Sprite. Не дай собі засохнути!* (У рекламі напою дієслово *засохнути* вжите в переносному значенні, адже пряме значення його стосується рослини. Такий прийом надає фразі ігрового сенсу).

- *Reporter.if.ua. Завжди свіжі новини*. (У поданому тексті мовна гра простежується в нетиповому вживанні прикметника *свіжий*, який більше може стосуватися харчування, ніж новин).

Аналіз відібраних нами рекламних текстів показав, що прийоми мовної гри є універсальними, використовуються в рекламі найрізноманітніших товарів (продуктів харчування, медичних препаратів, косметики) тощо. Використання метафори у рекламі пов'язане з економією слів, лаконізмом, атракцією. Метафоричне перенесення дає змогу представити рекламований товар у новій перспективі, привернути до нього увагу потенційних споживачів, провести такі паралелі, які не зможуть залишити реципієнта байдужим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гридина Т. А. Языковая игра : стереотипы и творчество. Екатеринбург : Уральский государственный педагогический ин-т, 1996. 214 с.
2. М'яснянкiна Л. Особливостi використання образних засобiв у мовi реклами. *Збiрник праць кафедри української преси*. Львiв, 2000. Вип. 3. С. 207–210.
3. Санников В. З. Русский язык в зеркале языковой игры. Москва : Языки славянской культуры, 2002. 552 с.

Оксана Дем'янчук

магістрантка кафедри української мови,
спеціальності “Філологія (українська мова і література)”

Науковий керівник – **Любов Пена**,
кандидат філологічних наук, доцент

ІМЕННИКОВІ ІННОВАЦІЇ В МОВІ СУЧАСНИХ ЗМІ (НА МАТЕРІАЛІ ЩОТИЖНЕВИКА “ГАЛИЧИНА”)

Найбільшою групою лексико-словотвірних інновацій у мові текстів друкованого видання “Галичина” за 2017-2018 рр. є іменники. Вони утворюються за допомогою морфологічного, семантичного та лексико-семантичного способів. Найпоширенішим способом появи неологізмів-іменників є суфіксальний. За допомогою нього утворилися такі групи нових слів, як назви осіб за фахом, характером діяльності, певними ідейними поглядами, спрямуванням, що мотивуються переважно іменниковими та прикметниковими основами й утворені з участю суфіксальних формантів *-ник, -ист/-іст, -ець, -ик*: *фестивальник, антиглобаліст, федераліст*. Напр.: *Нещодавно завершив роботу ІХ гуцульський фестиваль, котрий потішив розмаїттям конкурсів, майстер-класів, розваг, де кожен фестивальник мав змогу на собі відчутти усю неперевершеність і майстерність гуцульського колориту* [2, 74, 8].

Продуктивними суфіксами та суфіксоїдами в сучасному українському словотворі є *-изацій/-ізацій, -ацій-, -ист/-іст, -изм/-ізм, -атор, -ар /-яр, -фоб, -ман, -лог, -маній-, -фобій-, -цид, -філ, -нет* (*технократизація, фермеризація, фашизація, екологіст, регіоналізм, ратифікатор, радянізатор, мітингар, магазиноман, біблієман, українолог, декретоманія, орендоманія, мусульманофобія, кіноцид, футболофіл, тевтонофіл, Євронет*). За допомогою них утворилися лексико-словотвірні інновації зі значеннями особи за різними ознаками, а також абстрактні іменники: *Представник партії зелених виявився знаним екологістом* [2, 70, 7]; *Якщо має добрі доходи то магазиноман їх спустить за півгодини* [2, 81, 14]; *Багато нового і корисного сказав нам цей біблієман, розкрив очі на багато речей із Святого письма* [2, 69, 15]. Автори вдаються до творення відприкметникових та відсубстантивних абстрактних назв явищ і процесів із суфіксами *-изм/-ізм, -ість*: *вампіризм, ізоляціонізм, ротаційність, фанфаризм*. Напр.: *Вислухавши судження обох сторін,*

склалося враження, що це не партнерські стосунки, а якийсь **вампіризм** [1, 59, 3] та ін.

У текстах досліджуваного ЗМІ використовуються відсубстантивні іменники середнього роду – назви абстрактних і збірних понять – із суфіксом *-ств-*: *бестселерство*, *ксенофільство*, *манкурство*, *ньюсмейкерство*, *відеопіратство*. Напр.: *Тематична спрямованість даного кінопродукту вказує на ліричність, місцями меланхолічність, хоча проглядається бестселерство* [2, 80, 2]; *Автор статті зазначила вартісність даного проекту, вказала на рентабельність, але зауважила, що десь проглядається ксенофільство, що, однак, не заважає йому бути унікальним* [2, 80, 3] та ін.

Новотвори із суфіксом *-щин-* позначають суспільне явище, спричинене діяльністю певної особи. Цей формант має негативну конотацію: *джангіровщина* "продажна, нечесна журналістика", *азаровщина* "негативні явища, пов'язані з колишнім прем'єр-міністром Азаровим".

Продуктивністю відзначається і префіксальний спосіб, репрезентований лексемами, утвореними за допомогою префікса *де-* (*деприватизація*, *декриміналізація*, *дерегуляція*): *Учасники круглого столу одностайно заявили, що тільки деприватизація здатна скорегувати утворений дисбаланс у економічному зростанні регіону* [1, 63, 5]; *Кожен важливий захід, будь то організований приватними особами чи державною установою, але відверта дерегуляція такими процесами може призвести до якогось хаосу* [2, 65, 8].

Одним із найактивніших способів словотворення є композиція, що спричиняє широке функціонування в політичному дискурсі слів-комполітів, які, як зазначають мовознавці, є зручним засобом для передання складних понять у стислій формі, але їх семантичні можливості практично необмежені. Численними стали утворення з препозитивним незмінним компонентом, які виникли під впливом англійської мови й стосуються сфер, що зазнають найбільшого розвитку й активізації. Найбільш поширеною в нашому матеріалі є модель "іменник + іменник": *арт-бізнес*, *арт-менеджер*, *арт-ринок*, *арт-фестиваль*, *арт-форум*. Напр.: *Довкола старого польського костелу простягся новий арт-ринок, що вражає відвідувачів розмаїттям вишуканих речей* [1, 33, 2]; *У рамках гуцульського фестивалю й відбудеться арт-фестиваль "Гуцульська автентика", що обіцяє зібрати багато молоді довкола себе* [1, 70, 2] та ін. До цієї ж групи належать лексеми: *бізнес-еліта*, *бізнес-лобі*, *бізнес-клас*, *бізнес-план*, *бізнес-центр*, *медіагігант*, *медіаімперія*, *медіаінвестор*, *медіамагнат*, *медіапростір*, *медіатекст*. Цікавими є ті

неологізми, де можна простежити вплив на мову найважливіших явищ і процесів у житті суспільства. Це й активність певних твірних основ, способів і засобів словотворення, і використання в словотвірному процесі найчастотніших, соціально значущих слів як базових, твірних основ. До цієї категорії належать слова, які позначають явища та поняття, що перебувають у фокусі соціальної уваги. Такими вважаємо поняття “український”, “держава”, “незалежність”, “патріот”, похідними неологізмами від яких є: *деукраїнізованість, українікум, новоукраїнець, українозневажець, українонемовний, україноненависник, надпатріот, недопатріот, суперпатріот, ультрапатріот*. Напр.: *Щорічна міжнародна конференція, присвячена українознавству, znana під назвою “українікум”, завершила свою роботу...* [1, 42, 9]; *Виступаючи в Радбезі ООН, представник Росії робив досить жорсткі заяви, з чого можна зробити висновок, що цей українозневажець дедалі глибше грузне у своїй брехні* [1, 43, 4]; *Не можна безпідставно стверджувати, що Схід України українонемовний...* [1, 39, 3].

Уживання слів-характеристик на зразок “советський”, “есересерівський” позначає ставлення мовця до явищ радянської доби, як правило, оцінно-негативне: *десовєтизація, советчина, “совковий”, постсовковий, совковість*. Напр.: *У статті йдеться, що десовєтизація підбирається і до Дня Перемоги* [1, 34, 5]; *Зорян Шкіряк відмітив, що совковість путінських парадів непритаманна Україні* [1, 37, 18].

Новою тенденцією в афіксальному словотворенні іменників є використання в ролі твірних абревіатур: *неоНАТОвець, еСБушник, енелознавець, енелознавство*. У заяві говорилося що *неоНАТОвець хоче ступити черевиком у східній Європі, мовляв захищаючи інтереси України* [1, 66, 3]; *Виступаючий відомий як енелознавець і над дослідженнями своїми працює вже багато років* [1, 64, 2]; *Не слід скептично ставитися до науки, що має назву енелознавство так як це є цілим прошарком у діяльності кількох поколінь дослідників, провідних учених і простих свідків* [1, 67, 16].

Найпоширенішими афіксальними утвореннями в мові аналізованого видання є похідні іменники на позначення особи з суфіксами *-ник, -(ов)ик: піарник, пікетник, референдумник, опозиційник, ринковик, черговик*. Напр.: *Телеведучий зазначив, що черговий референдумник матиме всі повноваження і зможе захищати права виборців* [1, 49, 2]; *У справі про шахрайство будівельної компанії фігурує прізвище звичайного черговика, котрий, сплативши гроші попередньо багато років чекає жадану квартиру* [2, 83, 2].

В аналізованому виданні спостерігаємо активність найменувань процесів на *-изація/-ізація* зі значенням "надання властивостей позначуваного базовою основою". Твірними основами частіше є запозичені: *балканізація, бульваризація, вундеркіндизація, глобалізація, люмпенізація, комерціалізація*. Наприклад: *Є загроза, що такий процес, як балканізація, торкнеться і великої федерації* [2, 82, 3]; *Підбиваючи підсумки обласної конференції, учасники дійшли висновку, що в освітній процес ввійшла така складова як вундеркіндизація* [2, 79, 2]. Також можна зазначити зниження семантики, невластиве абстрактним іменникам: *неминуча "бананізація" України, бульваризація ЗМІ, баналізація, дебілізація*. Напр.: *На жаль, ще й сьогодні спостерігаємо залишки процесу бананізації, що почався ще при Брежнєві, а можновладці наче його не бачать* [1, 43, 2]; *Важливо, щоб таке поняття як баналізація не проникав у питання історії, інакше знівельюються її основні аспекти* [1, 39, 2].

Збільшення кількості абстрактних іменників на *-изм/-ізм* свідчить про наявність "моди" на подібні утворення: численні "ізми" надають їм експресивного забарвлення: *атлантизм, африканізм, біблеїзм, вождизм*. Напр.: *Африканізм був присутній у кожній клоделі колекції і від цього вони ставали ще неперевершенишими* [2, 56, 1]; *Політика Путіна скоріше за все нагадує політику вождізму, що не допускає якогось "інакомислія"* [1, 34, 3].

Суфікс *-изм/-ізм* при поєднанні з невідповідними основами набуває зниженої семантики, іронічності: *наплювизм, абракадабризм, купонізм, лінгвіцизм* (дискримінація за мовною ознакою). Напр.: *Поведінка головного героя п'єси радше нагадує наплювизм, що повністю збігається із задумом автора* [1, 37, 4]; *Запропоноване дійство швидше нагадувало абракадабризм* [2, 65, 5]; *Переглядаючи журналістські публікації 90-х років, можна побачити слова, що відбивають дух епохи, наприклад купонізм* [1, 44, 3]; *Підвищення значення політичних вимог, пов'язаних із мовою, в процесі політичної мобілізації і є лінгвіцизм* [2, 85-86, 2].

Актуальною для періоду змін є семантика несправжності, неістинності, яку передає іншомовний префікс *псевдо-*: *псевдоеліта, псевдодемократія, псевдокомунізм, псевдоринок, псевдофакти, псевдоцінності, псевдоштрихкод*. Проілюструємо їхнє вживання прикладами з аналізованого ЗМІ: *В часі створення об'єднаних громад повилазила наверх псевдоеліта й паразитує на кошти народні* [2, 70, 5]; *У свій захист хлопці назвали якісь псевдофакти, які нічого не змінили у кінцевому плані* [1, 66, 5]; *Після того, як скуштував зіпсовану продукцію зовсім ні до чого звертати увагу на якісь*

псевдоитрихкоди [1, 64, 2]. Така ж тенденція простежується в неологізмах із префіксом *квазі-*: *квазі-олігарх*, *квазі-еліта*, *квазі-демократія*. Напр.: *Разом із зародженням демократичного суспільства, до якого так довго і тернисто крокуємо, зароджується і клас, котрий називають квазі-олігархом* [1, 67, 14]; *Депутати, обіцяючи з високих трибун добробут народу, а самі думають “вовче”, то це все схоже на квазі-демократію* [1, 47, 17].

Проаналізувавши картотеку, відзначимо продуктивність таких запозичених складників: *нафт-* (*нафтобізнес*, *нафтомафія*), *валют-* (*валютоокупний*, *валютотримач*), *-терапій-* (*трудотерапія*, *шокотерапія*), *-психолог* (*народнопсихолог*, *космопсихолог*), *-трейдер* (*зернотрейдер*, *газотрейдер*). Напр.: *Є люди, яким дуже корисно займатися таким видом емоційної розгрузки, як трудотерапія* [1, 64, 3]; *Думаю, що екстрасенс є й більшою мірою народнопсихологом, а ще наш “народ” дуже ведеться на всі порчі і “навроки”* [1, 31, 2].

У досліджуваній період особливо активізувалися певні словотвірні типи частковоскорочених аббревіатур унаслідок поєднання усіченого давнотрадиційного слова-означення та повного означуваного: *теле-* від *телевізійний* (*телелідж*, *телеполітик*); *політ-* від *політичний* (*політбаталія*, *політкілер*); *дем-* від *демократичний* (*демпреса*, *демреформа*); *біо-* від *біологічний* (*біотрансформатор*, *біотестування*); *агро-* від *аграрний* (*агромафія*, *агротуризм*); *енерго-* від *енергетичний* (*енергобізнес*, *енергорепресії*).

Особливе зацікавлення викликають активізовані в словотворі української мови в останні два десятиліття іншомовні складники *євро-* від *європейський* (*євротусовка*, *євроструктура*); *нарко-* від *наркотичний* (*наркогроші*, *нар коринок*); *поп-* від *популярний* (*поп-гурт*, *поп-конкурсант*); *еко-* від *екологічний* (*екотуризм*, *екорух*). Напр.: *Це була крута євротусовка, що зібрала фанатів кумира зі всього материка* [1, 37, 17]; *Цей поп-конкурсант усіх вражав своєю наполегливістю і креативністю* [1, 67, 3]; *Відомий у Європі екорух поширився і в Україні, і це тішить істинних патріотів* [1, 47, 18].

За допомогою іншомовних складників утворилася низка неологізмів. Напр.: *мульт-* від *мультиплікаційний*: *мультепопея*, *мультмагнат*; *імпер-* від *імперський*: *імперкомуніст*, *імпершовініст*, *імперрадикал*. Засвідчено також нові аброморфеми, які в попередні періоди розвитку української мови не траплялися: *етно-* (*етноетикет*, *етнономенклатура*), *порно-* (*порностудія*, *порносалон*); *іно-* (*інопартнер*, *інофірма*); *тер-* (*тератака*, *тер угруповання*);

тур- (*туроператор, тур пасажир*). Запозичений префікс *супер-* позначає високий ступінь виявлення ознаки, позначуваної основою: *суперакція, супербойовик, супереліта, суперкросворд, суперпартія, суперподарунок, суперсеріал*. Напр.: *Відпочивати часто на "Буковелі" може дозволити собі супереліта, прості ж громадяни мають змогу заробити там непоганенькі гроші* [1, 49, 15]; *Днями любителі-інтелектуали мали змогу взяти участь у відгадуванні суперкросворду, котрий перевершив усі сподівання і прогнози* [1, 79, 3].

Утворення нових слів за аналогією до вже наявних свідчить про життєздатність і тенденцію до активності певних словотвірних моделей: за аналогією до *кав'ярня* маємо *ковбасярня; холокост – теле-холокост, ходоркост*. Такі похідні часто трапляються в текстах "Галичини". Гра зі словом створює комічний ефект: до "товариство з обмеженою відповідальністю" маємо "товариство з необмеженою безвідповідальністю". Наприклад: *Присутні побачили, що це не склад, а якась ковбасярня, а за відходами і смородом від неї ніхто не слідкує* [2, 81, 15]; *Учасники конференції одностайні в тому, що повинен запрацювати марафон "теле-холокост"* [2, 79, 3]; *Росія дуже переживає, особливо через ходоркост, який просочується в її ЗМІ* [2, 69, 15].

У текстах ЗМІ використані також неологізми, наближені до каламбуру: *драконопис, бандократія, вареноковбасні, бананово-буряковий*. Напр.: *Збільшилась кількість напрямків, стилів в літературі, зокрема драконопис, і це природньо* [2, 68, 2]; *Ніхто й не чекав, що бандократія так глибоко запусить свої щупальця в життя суспільства* [2, 66, 3].

Таким чином, неологізми-іменники як найчисленніша група лексико-словотвірних інновацій у мові текстів "Галичини" здебільшого утворюються лексико-семантичним, морфологічним чи семантичним способами. Найпоширенішим є суфіксальний спосіб, за допомогою якого утворилися такі групи нових слів, як найменування осіб за різними ознаками, абстрактні та збірні назви, що мотивуються переважно іменниковими та прикметниковими основами. Менш численними є нові слова, утворені префіксальним способом. Ефективним способом деривації неологізмів у досліджуваному ЗМІ є композиція.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галичина. 2017 р.
2. Галичина. 2018 р.

Діана Кілійчук
магістрантка кафедри української мови
спеціальності “Середня освіта (українська мова і література)”

Науковий керівник – **Наталія Пославська**,
кандидат філологічних наук, доцент

СЕМАНТИЧНІ ГРУПИ КОМПЛІМЕНТАРНИХ ВИСЛОВЛЮВАНЬ У ТЕКСТАХ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКИХ КАЗОК

Сучасний підхід до мови як діяльності, акцент на вербальній взаємодії учасників спілкування, характері комунікативного наміру мовця зумовлюють звернення дослідників до вивчення сценаріїв мовленнєвого впливу адресанта з метою одержання бажаного результату, прогнозованої поведінки й реакції адресата.

Одним із засобів комунікативного впливу є компліментарне висловлювання, яке розуміють як потужний прагматичний ресурс мови, інформаційний та необов’язковий, головне призначення якого – підвищення значимості співрозмовника, бажання викликати в адресата позитивний емоційний стан шляхом висловлення свого захоплення щодо його зовнішності, вчинків, рис характеру тощо, що сприяє гармонізації стосунків. Комплімент базується на принципі доброго ставлення [див.: 2; 6; 7; 9; 14; 17].

Компліментарне висловлювання розглядаємо як синергію компліменту, похвали та схвалення, оскільки в ситуації мовленнєвого впливу незначні відмінності між цими поняттями нівелюються, адже вони націлені на позитивну емоційну реакцію мовця, на досягнення опосередкованої комунікативної мети, яку ставить адресант, з одного боку. З іншого – конгруентними словниковими дефініціями цих лексем [див.: 3].

Аналіз тексту постмодерністської української казки як результату комунікативного акту, детермінованого інтенціональною настановою автора, видається значущим, оскільки постмодерністський дискурс репрезентує такі форми мовної гри, які можна визначити як ігри з мовою або лінгвістичні ігри. Як зауважує О. Коляса, “постмодерністський дискурс літературної казки має особливості, зумовлені специфікою такого культурологічного феномена, як постмодернізм, та зануренням у специфічну комунікативну ситуацію” [8].

Компліментарні висловлювання класифікують по-різному, відповідно до певного критерію: за метою і сферою функціонування, способом реалізації, ступенем розгорнутості, особливостями мовного оформлення тощо. Ми

обрали типологію І. Шкіцької, яка запропонувала такі семантичні різновиди компліментів: а) компліменти стосовно вмінь, здібностей, можливостей та заслуг співрозмовника; б) компліменти, що характеризують інтелектуальні якості адресата; в) компліменти із загальною позитивною оцінкою співрозмовника; г) компліменти на позначення моральних якостей адресата; ґ) компліменти щодо зовнішності співрозмовника; д) компліменти з акцентом на ділових якостях та професійній майстерності комунікативного партнера; е) компліменти з відзначенням предметів, об'єктів чи осіб, що мають відношення до адресата; є) компліменти на позначення рис характеру співрозмовника, його індивідуальних особливостей; ж) компліменти стосовно імені адресата [17, с. 254–279].

З 11 семантичних груп компліментів у постмодерністських казках зафіксовано 6. Розглянемо їх.

1. Компліменти щодо зовнішності співрозмовника

Компліментарні висловлювання, що стосуються зовнішності комунікативного партнера, у картотеці становлять 44 одиниці із виявлених 168. Вони засвідчують загальну оцінку зовнішності (*гарний, гарненький, прекрасний, красивий, чарівний*), пор.:

– *І тільки той, хто має смерть за приятеля, може похвалитися, що він жив. А я не тільки жив, а я завжди знав, що ти – прекрасна, хоч і не здогадувався, що ти – метелик* (Емма Андієвська "Казка про бика й метелика").

На лаві самотньо сиділа маленька дівчинка з великим рожевим бантом на голові. Я пильно роздивилася навколо: поруч нікого не було. Бідна дівчинка! І така гарненька! Так ось, якими вони бувають, ці підкидьки! (Ірен Роздобудько "Підкидьок").

Малий одного разу сказав мамі, коли вона вже пересміялася: "Ти така красуня!" (Дзвінка Матіяш "День Сніговита").

– *Які ж бо ви в мене гарні!* – захоплено сплеснула в долоні матуся. – *Шкода, що татко вас не бачить* (І. Малкович "Золотий павучок. Різдвяна історія").

Коли дівчинку з місяцем на лобі питали на вулиці сусіди: "Ти чия така пишна?" – то, далєбі, не на те, аби почути простосерде діввацьке: "Мами Марії", – відповідь, по правді, теж незвичайну й неподобну... (О. Забужко "Казка про калинову сопілку").

Окрім загальної оцінки зовнішності, трапляються компліментарні висловлювання щодо “локальної” характеристики (очі, вуса, пальці, крила, посмішка тощо), пор.:

– *Конкурс! Конкурс на найдовші вуса – предмет особливої гордості кожного моркотуна... Котячі вуса – котяче багатство* (Г. Вдовиченко “Найдовші вуса”).

– *Луска [про луску риби] як викута з найліпшої дамаської криці* (Емма Андієвська “Говорюща риба”).

Для компліментарних висловлювань цієї семантичної групи характерними є метафоризовані словесні знаки: *королівна, цариця, княгиня, сонечко* тощо, наприклад:

– *Царице моя, – шепотів він, раз за разом виймаючи з неї душу, – княгине, тисячу літ не мав такої, як ти, – саме те, що вона й прагла почути, що тільки й могло загодити її дотеперішню уразу на людей...* (Забужко Оксана “Казка про калинову сопілку”).

– *Дівчинко-сонечко, жінко-сонечко, жінко із крильцями з краплинками темної роси, – шепоче Маркіян, коли перебирає пальцями Даринине темне волосся, розсипане на білому простирадлі* (Дзвінка Матіяш. “Реквієм для листопаду”).

2. Compliments on the designation of moral qualities of the addressee

“Такі висловлювання побутують у ситуаціях ділового та неділового спілкування, де мовець ставить короткострокові цілі щодо співрозмовника, чітко формулює своє прохання” [17, с. 264]. Фактичний матеріал дослідження засвідчив 31 таку одиницю, при цьому більшість із них маркують духовну силу, доброту, чесність, справедливість, порядність адресата, пор.:

– *Ти дуже гарна й розумна, та головне уважна, чуйна і добра, Катрін. Залишайся такою завжди.* (К. Бабкіна “Мсьє Жак та квітнева риба”).

– *Ти добрий. Щоб бути добрим, треба справді великої мужності* (Емма Андієвська “Казка про Галайла”).

Тому вся рибна громада після ще глибшої, ніж звичайно, мовчанки, яка відрізняє риб від інших створінь, звернулася до старого риба: “Ви славитеся справедливістю і мудрістю, розгляньте справу балакучої риби” (Емма Андієвська “Говорюща риба”).

– *Творець завжди вельми щедрий, хоч вузькосердні й захланні часто нарікають, ніби він Скнара* (Емма Андієвська “Казка про упиреня, що живилося людською волею”).

– *І Всевишній щедро обдаровує й наймізерніше створіння...* (Емма Андіївська "Казка про слимака").

3. Компліменти стосовно вмінь, здібностей, можливостей та заслуг співрозмовника

До цієї семантичної групи зараховують компліменти, що маркують позитивну оцінку щодо виконання співрозмовником певних дій, навичок, здібностей, знань, заслуг, успіхів адресата, наприклад:

– *Бачите, панове діти, – каже молочний директор, – Який молодець серед вас є! Таку корову гарну намалював* (Кузько Кузякін "Чим корова не собака").

– *Господи! Я ж казала! А мені ніхто не вірив. Та це не папуга, а просто феномен!* – *Бабуся любила різні розумні слова* (Л. Воронина "Пригоди голубого папуги").

– *Ну, це ж круто! Ти можеш... Ти можеш ... маневрувати! Тягти електровози, збирати вагони докупи* (В. Вздутьська "Потяги").

– *Вельмишановна брамо, чи була б ти така ласкава й випустила нас на волю, бо тільки ти можеш нас випустити. І брама вперше за своє існування навстіж відчинилася, адже ніхто до неї так не промовляв...* (Емма Андіївська "Казка про ян").

У картотеці налічено таких компліментарних висловлювань 28.

4. Компліменти, що характеризують інтелектуальні здібності адресата

У вибірці засвідчено 25 компліментів названої групи. Вербально вони реалізуються лексемами *розумний, мудрий, тямущий, мислячий* тощо, словосполученням *розумний погляд, світла голова, розумна порада*; фразами, що об'єктивують розумові здібності адресата, наприклад:

Студенти нічогосінько не второпали, зате заповідали Петра Петровича. "Ач, який мудрий – подумали вони. – Відразу видно, що професор" (Зірка Мензатюк "Небилиці про рукавиці").

– *Яка ж ти у мене розумна дитина!* (Ірен Роздобудько "Підкидьок").

– *І як же ж тему тонко впіймав! Розумничок!* (Кузько Кузякін "Чим корова не собака").

Проте один дуже старий і вже беззубий упир, який доживав віку в димарі хижки, колись зруйнованої пожежею, і до якого за мудрим словом звернулися остаточно зневірені батьки, намовив: "Треба ще трохи почекати, тим часом узявши нянькою до упиреняти якогось рішучого й небоязкого

чоловіка”. ... **“Розумна порада”**, – вирішили упирі... (Емма Андієвська “Казка про упиреня, що живилося людською волею”).

5. Компліменти на позначення рис характеру співрозмовника, його індивідуальних особливостей

Компліментарні висловлювання цього семантичного угруповання вказують на характер адресата загалом, а також на окремі його риси, зокрема сміливість, дисциплінованість, стійкість, рішучість, наполегливість тощо. До цієї групи зараховуємо також і ті компліменти, які вказують на фізичну силу співрозмовника. Наприклад:

– *Я завжди любила **сміливих**, але ти єдиний, що так незмінно любиш мене, – сказала смерть. – Ти єдиний **ніколи не боявся мене**, тож віднині ми не розлучатимемося, бо і смерть потребує вірного приятеля* (Емма Андієвська “Казка про бика й метелика”).

– *Ти [орел] **володар висот**, звинністю, силою і розумом якого я захоплююся* (Емма Андієвська “Казка про гадюку й орла, або невдячного приятеля”).

*Зачудовані упирі одностайно погодилися: “Мале, кволе упиреня – **наймогутніший і найстрашніший упир**”* (Емма Андієвська “Казка про упиреня, що живилося людською волею”).

У вибірці таких компліментарних висловлювань засвідчено 22 одиниці.

6. Компліменти з відзначенням предметів, об’єктів чи осіб, що мають відношення до адресата

Об’єктом похвали у таких компліментарних висловлюваннях стають помешкання адресата, його населений пункт, власність співрозмовника тощо. Часто такі компліменти мають вигляд висловлювань, що засвідчують бажання адресанта мати те, що має адресат, пор.:

– *Тут у вас усі живуть у **чималих достатках**, – здивувався віслук, поспішаючи за мушлею, що показувала йому морські скарби. – Це тому, що тут кожний живе на волі, – відповіла мушля* (Емма Андієвська “Казка про пихатість”).

Колись дуже давно Папуга не вмів розмовляти. А навчитися йому дуже хотілося. Полетів він до великого болота, в якому лежали бегемоти...

– ***Яке гарне болото!***

Потім він побачив Черепаху, яка милувалася своїм панциром...

– ***Який чудовий панцир!***

На галявині він побачив смугастих тигрів. Вони грілися на сонці...

– *Як добре бути тигром!* (Г. Малик "Чому папуга не навчився розмовляти").

Таких компліментів у вибірці є 18.

Таким чином, у текстах постмодерністських казок виокремлено шість семантичних груп компліментарних висловлювань, а саме: компліменти щодо зовнішності співрозмовника; компліменти, що характеризують інтелектуальні здібності адресата; компліменти на позначення моральних якостей адресата; компліменти стосовно вмінь, здібностей, можливостей та заслуг співрозмовника; компліменти на позначення рис характеру співрозмовника, його індивідуальних особливостей; компліменти з відзначенням предметів, об'єктів чи осіб, що мають відношення до адресата.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андіївська Емма. Казки. Париж-Львів-Цвікау : Зерна, 2000.
2. Бігунова Н. О. Рівнева структура мовленнєвих актів похвали і схвалення. *Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. Філологія*. Житомир, 2007. № 32. С. 117–119.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь, 2007. 1736 с.
4. Забужко О. Сестро, сестро : повісті та оповідання. Київ : Факт, 2004. 240 с.
5. Клочко Л. И. Высказывания похвалы в коммуникативно-деятельностной парадигме общения (на материале английского языка) : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Сумы, 2003. 193 с.
6. Кокойло Л. А. Комплиментарные высказывания в современном английском языке: (структура, семантика, употребление) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Київ, 1995. 207 с.
7. Колодько М. К. Комплімент і похвала в сучасній лінгвопрагматиці. *Науковий часопис НПУ імені Н. П. Драгоманова. Сучасні тенденції розвитку мов*. 2012. Вип. 8. С. 93–98.
8. Коляса О. В. Параметричні ознаки літературної постмодерністської казки. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/philology/2012/193-181-7.pdf> (дата звернення: 14.05.2018).
9. Кузенна Н. Мовний акт "комплімент" в сучасній комунікації. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені В. Винниченка. Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград, 2010. Вип. 89 (2). С. 21–26.
10. Кузякін К. (Я х трамвай + зоопарк)². Харків : Vivat, 2016.
11. Матіяш Дзвінка. День Сніговика. Брустурів : Дискурс, 2014. 224 с.
12. Матіяш Дзвінка. Реквієм для листопаду. Київ : Факт, 2005. 144 с.
13. Ментазюк Зірка. Київські казки. Львів : Видавництво Старого Лева,

2006.

14. Мищенко В. Я. Комплимент в речевом поведенні представителів англоязычних (британської і американської) культур : дисс. ... канд. філол. наук : 10.02.04 Харків, 1999. 201 с.
15. Хрестоматія сучасної української дитячої літератури для читання в 1, 2 класах / укладач Тетяна Стус. Львів : Видавництво Старого Лева, 2016. 195 с.
16. Хрестоматія сучасної української дитячої літератури для читання в 3, 4 класах / укладач Тетяна Стус. Львів : Видавництво Старого Лева, 2016. 192 с.
17. Шкіцька І. Ю. Маніпулятивні тактики позитиву: лінгвістичний аспект : монографія. Київ : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2012. 440 с.
18. Щербаченко Т. Пуп Землі, або Як Даринка світ рятувала. Київ : Грані-Т, 2007.

Тетяна Лаврів

магістрантка кафедри української мови
спеціальності “Середня освіта (українська мова і література)”

Науковий керівник – **Михайло Бігусяк**,
кандидат філологічних наук, доцент

ДИНАМІЧНІ ПРОЦЕСИ В НОМІНАЦІЇ ОБРЯДУ РОДИН І ХРЕСТИН ТА ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НИМИ РЕАЛІЙ У ГОВІРЦІ с. ДОЛИНЯНИ РОГАТИНСЬКОГО РАЙОНУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Вивчення говірки, у яких збереглося чимало відмінностей від літературної мови, належить до актуальних питань української діалектології. Загальні положення про зміни, нівеляцію говірки під впливом соціокультурних чинників та літературної мови, належать до поширених у лінгвістичній науці, тому аналіз різночасових фіксацій структури говірки дає можливість виділити мовні явища, які не зазнали змін, статичні, а також ті, що заступили інші функціонально співвідносні одиниці, і такі, які змінилися функціонально упродовж певного часу, тобто ті, що зазнали динамічних змін. Актуальність дослідження підсилюється ще й тим, що лексика родильних обрядів рідко є об'єктом лінгвістичних студій. На сьогодні відомі дослідження С. Толстої, М. Бігусяка та Ю. Руснак.

Зафіксована нами лексика обрядів хрещення і народження дитини у мовленні трьох поколінь діалектоносіїв говірки с. Долиняни Рогатинського району, яка територіально належить до наддністрянського говору, засвідчує про її активне побутування. Долинянські сімейні обряди народження і хрещення дитини включають усі основні складові, характерні для цих обрядів інших етнокультурних зон України, мають багато спільного з відповідними обрядами інших слов'янських народів і не позбавлені також локальних особливостей.

Власне родильні обряди починалися в минулому з приходом баби-повитухи. Нам не вдалося зафіксувати назви обрядодій, що виконувала ця жінка, оскільки всі інформатори вже народжували в пологових будинках. Саме процес народжування дитини має загальноукраїнські назви: *р'оди*, *по'логи*, *уро'дити ди'тину*, *'родити ди'тину*. Називають також дію, що виконує акушерка: *'роди*, *по'логи*. Цю лексему як літературну норму фіксує СУМ [СУМ, VI, с. 90; VII, с. 593].

Важливого значення, як і в минулому, так і сьогодні, надають обряду першої купелі. Цей обряд називають *'перша 'куп'іл', св'і'та 'куп'іл', 'купил'н'и(е)*. Як бачимо, домінантою назви обряду є лексема *'куп'іл'*, що в говірці ще може означати *'тепла вода для купання'*. Семантика таких назв є стабільною і номінація відбиває зв'язок із дією *купати*.

До післяродових відносять обряд, під час якого провідують породіллю сусіди, родичі, баба-повитуха. Інформатори стверджують, що відвідувати породіллю могли тільки родичі, тому цей етап обряду є невербалізований.

Наступними обрядами є вибір імені дитини та вибір кумів, традиції котрих ще зберігаються, але окремих назв не мають.

Обряд церковного хрещення дитини та частування з цієї нагоди іменують похідними від дієслова хрестити: *хрис'тини, похрис'тити ди'тину*.

Під час хрещення дитини мати стоїть перед входом до церкви. Після охрещення дитини священник запрошує до церкви матір і відправляє обряд *'вив'ід(т), 'вивод*, тобто “виводить” матір від злих духів. Оскільки поширене повір'я, що одразу після пологів породілля і дитина є “нечистими”. Лексема *'вивід* є в реєстрації сучасних словників літературної мови, але обрядової семантики нами не встановлено [ВТССУМ, с. 88].

До післяродових належать обряди, які виконуються через рік після народження дитини. До таких відносять *пост'рижини*. Під час цього обряду хресний батько хрестить дитину і вистригає хрест на голові. Дівочим різновидом пострижень є обряд *заплітання*, який може відбуватися через п'ять – шість років після народження. Для виконання цього дійства запрошували хресну матір, яка заплітала навхрест перші кіски. Такі обрядодії збережені в пам'яті старших носіїв говірки, але окремих назв для них нам не вдалося зафіксувати. Зауважимо також, що ці назви із такою ж семантикою не зафіксовано у словниках української мови.

Серед цих номінацій найбільш продуктивними є ті, що іменують вагітну жінку: *ва'г'ітна, ва'г'ітна 'ж'інка, г'руба, бе^u'рем'ін:на, та'ка, при на'д'ійі*. Крім літературного варіанта, у мовленні діалектоносіїв старшого покоління переважає *бе^u'ремін:на, г'руба*. Перша назва *г'руба* є фонетичним варіантом рос. слова *беременная*, що адаптувалося до української вимови. М. Фасмер відзначає, що це слово характеризується як церковнослов'янським, який властивий усім слов'янським мовам [ЭССЯ, I, с. 155]. Назва *г'руба* мотивована, очевидно, зовнішнім виглядом людини. Назва *та'ка* є табуїзованою формою, яка приховує такий стан жінки, його так вживають за принципом “не зашкодити словом”. Прозорою є назва *при на'д'ійі*, яка

вживається, як стверджують інформатори, на позначення вагітної жінки останнього періоду протікання вагітності. Окрім таких іменувань у наддністрянських говірках вживають лексему *пу'важна* [Шило, с. 219]. Аналогічні номінації вагітної поширені в гуцульських [ГГ, с. 94], буковинських [СБГ, с. 140–142] говірках.

Жінку під час пологів або відразу після них називають усі категорії мовців *поро'д'іл'у(i)*. У словнику проф. Г. Шила знаходимо назву *поро'д'іл'ниці'а* [Шило, с. 230]. Обидві назви мають прозору мотивацію найменування, останньої лексеми у досліджуваній говірці не зафіксовано.

Як і в інших українських говірках, у минулому роди приймала жінка, що називалася *'баба, 'бапа, пови'туха*. Як обрядовий термін *баба*, за джерельними даними, поширений по всьому слов'янському ареалу в значенні 'жінка-повитуха' [СУМ, I, с. 31; ГГ, с. 19]. Як бачимо, на сьогодні сама ця учасниця не бере участі у його проведенні, але обрядова семантика його зберегла в пам'яті мовців.

Новонароджена дитина іменується загальноукраїнськими назвами у мові людей середнього та молодшого віку: *ди'тина, дити'н'ча(u), новона'роджений*, а в мовленні літніх людей можна почути *дити'н'(u)i*. Також на позначення першої дитини в сім'ї користуються назвою *'перв'істок*, яка зареєстрована у більшості нормативних та діалектних словників [СУМ, VI, с. 119; Шило, с. 196; ГГ, с. 145]. Назви на позначення останньої дитини не відзначено.

На позначення позашлюбної дитини часто використовуються синоніми *'бахур*. За даними Етимологічного словника такі назви є запозиченими з інших мов. Так *байст'р'ук* через посередництво польської мови запозичено з німецької [ЕСУМ, I, с. 118], а назва *'бахур* є 'волоцюга, розпусник' і байстриук: [хлопчисько, єврейська дитина] – запозичення з єврейської мови [ЕСУМ, I, с. 153]. У мові старшого покоління діалектоносіїв нами зафіксовано назву *'найдух*, внутрішня форма котрої є досить прозорою. Зауважимо, що словник наддністрянських говірок подає 18 синонімів назви 'байстриук' [Шило, с. 44]. Як літературну норму фіксують слова *бахур, найда* – 'позашлюбний син, дитина' українські словники [СУМ, I, с. 91, ВТССУМ, 39, 564].

Нехрещену дитину, яка померла, у мовленні діалектоносіїв старшого покоління називають *ст'рата, ст'рач'у(i)*. Назва мотивується, очевидно, дієсловом стратити 'позбавити життя'. Слово зафіксоване в сучасному українському словнику із такою ж семантикою [ВТССУМ, с. 1203], однак воно не ввійшло до реєстру наддністрянського діалектного словника. У мовленні носіїв говірки молодшого і середнього покоління також уживається

назва *в'икидиш* ‘недоношений плід’, народжений внаслідок перерваної вагітності, що є варіантом літературної лексеми *в'икидень* [ВТССУМ, с. 96]. Часто дитину, яка народжується передчасно називають *ни^едо^носок*, *не^едо^ношениї*, іноді *се^лмак* – ‘дитина, що народилася в сім місяців’.

Обряду церковного хрещення передуює звичай вибору кумів. Ця давня традиція не зазнала змін на сьогодні в обрядовості долинян. Чоловік, який на запрошення батьків, тримає дитину під час церковного хрещення має назви *кум*, *с^тарший кум*, *х^ресний кум*; відповідні назви має жінка – *ку^ма*, *с^тарша ку^ма*, *х^ресна ку^ма*. Лексема *кум* є стержневою в словосполученнях: *їти у ку^ми*, *бути за ку^ма*, *бути ку^мом*, *куму^вати*, *к^ликати у ку^ми*.

Стосовно *хрещеника* і *хрещениці* кумів називають *х^ресна^лмати*, *х^ресний^лбат'ко*, *х^ресн^иї*, *х^ресна*. Як видно із наведених назв ключовим словом виступає *хрест*, яке у мовній свідомості діалектоносіїв є символом віри. Назву вважають грецизмом в українській мові [ЕСУМ, VI, с. 209], [СУМ, V, с. 133; ВТССУМ, 571].

Тримати дитину у церкві під час обряду хрещення має назву *т^римати до хр^ес^ти*, *хр^ес^тити ди^тину*, *охр^ес^тити*, *похр^ес^тити ди^тину*, які відносяться до загальноукраїнських літературних назв [ВТССУМ, 1352].

У досліджуваній говірці слово *хрестини* має два значення:

- 1) церковний обряд хрещення;
- 2) застілля та спільна трапеза учасників хрещення дитини.

Така ж семантика відзначена у словнику української мови [ВТССУМ 1352]. Часто назву цього обряду уживають із дієсловами: *ро^бити хр^ес^тини*, *спрау^лити хр^ис^тини*.

В останній час стали традиційними звичаї відзначення народження дитини за участю чоловіка та його друзів ще до повернення жінки з лікарні. Ці обряди називають: *п^ідли^вати ди^тину*, *поли^вати*, *обми^вати*, *п^ід^мочувати*, *об^мочувати*, *їти на со^лотку го^р'ї^юку*, *п^ити со^лотку го^р'ї^юку*. Такі назви носять метафоричний характер.

Сталою залишається назва полотна, що дарують переважно куми – *к^рижма*, *к^рижми*, яка в українській мові за свідченням етимологічних джерел є давнім запозиченням із давньоверхньонімецької мови через посередництво польської чи чеської мов [ЕСУМ, III, 90]. На досліджуваній території назва *к^рижма*, як і в літературній мові, може вживатися у двох значеннях:

1. Біла тканина, у яку сповивають дитину хрещені батьки після обряду хрещення;

2. Полотно або інша тканина, як подарунок новонародженому від хрещеної матері [ВТССУМ, 464].

Лексика родильного обряду засвідчує її активне побутування у досліджуваній говірці. Лексико-тематичну групу цього сегмента сімейної обрядовості репрезентує близько ста номінацій. Найпродуктивнішими принципами номінації є:

1. Дія – обряд: *роди*, *по'логи*, *'купіл'*, *хрис'тини*, *'вив'ід*, *пост'рижини*;
2. Обрядова функція, дія/діяч: *пород'іл'у(i)*, *пород'іл'ниц'а*, *х'ресний кум*, *ку'ма*, *по'хресник*, *по'хресниц'а(i)*;
3. Зовнішній вигляд – назва особи: *з'руба*, *к'іш'ка*, *ва'з'ітна*.

Окрему групу складають евфемізми на позначення назв вагітної: *при на'д'ійі*, *та'ка*. Частина обрядодій не має окремих назв, їх номінування здійснюється описово.

Слід відзначити, що у цій ЛГГ відбуваються динамічні семантичні процеси. Зі зміною структури родильного обряду відбуваються певні трансформації у семантичній структурі назв. Так слово-термін *баба-повитуха* використовується зараз у мовленні старшого покоління мовців, як і назви: *ст'рата*, *ст'рач'у(i)*, *на'д'ух*, *се'мак*. У мовленні середнього і молодшого покоління діалектоносії побутують назви: *'викидиш*, *ни'едо'носок*, *не'идо'ноше'иний*, *п'ідли'вати ди'тину*, *поли'вати*, *обми'вати*, *п'ід'мочувати*, *об'мочувати*.

За нашими спостереженнями у сучасних словниках української літературної мови не відзначено обрядову семантику назв *вивід*, *пострижини*, *заплетини*. Також до реєстру словника наддністрянських говірок слід внести такі лексеми та їх обрядову семантику: *при на'д'ійі*, *та'ка*, *ст'рата*, *ст'рач'у(i)*, *се'мак*, *'викидиш* тощо.

Більшість назв цього обрядового комплексу є автохтонними, слов'янські за походженням, лише зрідка такі назви є запозиченими з інших – сусідніх неслов'янських – мов.

ЛІТЕРАТУРА

ВТССУМ – Великий тлумачний словник української мови / ред. В.Т. Бусел, М.Д. Василега-Дерибас, О.В. Дмитрієв та ін. Київ; Ірпінь : Перун, 2002. 1440 с.

ГГ – Гуцульські говірки. Короткий словник / відп. ред. Я. Закревська. Львів, 1997. 232 с.

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови. У 7 т. / ред. О.С. Мельничук та ін. Київ: Наук. думка, 1982 – 2006.

СБГ – Словник буковинських говірок / заг. ред. Н.В. Гуйванюк. Чернівці: Рута, 2005. 688 с.

СУМ – Словник української мови. У 11 т. / ред. І.К. Білодід, А.А. Бурячок, Г.М. Гнатюк та ін. Київ: Наук. думка, 1970 – 1980. 2005. С. 299–311.

Шило – Шило Г. Наддністрянський регіональний словник. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. 288 с.

ЭССЯ – Этимологический словарь славянских языков. В 17 т./ сост.: О.Н. Трубачев, В.А. Меркулова, Ж.Ж. Варбот и др. Москва: Наука, 1974 – 1990.

Людмила Макаренко

магістрантка кафедри української мови
спеціальності “Середня освіта (українська мова і література)”

Науковий керівник – **Марія Голянич**,
доктор філологічних наук, професор

ПЕЙЗАЖ У ПРОЗОВИХ ТЕКСТАХ МИКОЛИ ВІНГРАНОВСЬКОГО: СЕМАНТИКА І ФУНКЦІЇ

Актуальність дослідження зумовлена зростаючим інтересом учених до розкриття онтологічних ознак художнього тексту, важливістю вивчення структурно-семантичних рис ідіостилю письменника, зокрема й тих, що пов’язані з характеристикою пейзажу. Оскільки мала проза М. Вінграновського, зокрема пейзаж у ній, майже не були предметом спеціального лінгвістичного дослідження, це і зумовило вибір теми магістерської праці.

Мета роботи – розкрити семантику і функції пейзажу у малій прозі М. Вінграновського.

Пейзажем (франц. *paysage*, від *pays* – країна, місцевість) називається образ природного оточення персонажів та їхніх дій, опис картин природи в художньому творі, який має певне значення в його загальній змістовій організації [3, с. 472].

Проза М. Вінграновського “пересипана” поетичними пейзажними замальовками. Наприклад: “Вони бігли під жайворонками світанковим полем. Біла роса по колінах. Над білою гречкою гундосив безхатній, видно, джміль. Сонця на землі не було, але вгорі на небі, жайворонки були вже золотими” (“*Сіроманець*”) [2, с. 18]. Із цього фрагмента тексту помітно, що автор через опис природи передає внутрішній світ персонажів; їм весело, вони бігли світанковим полем, що символізує безтурботність, а роса і білий колір – символ чистоти. Жайворонок вважається чистою, божою пташкою, тобто ключові номінації названого тексту, формуючи його асоціативне поле, окреслюють водночас і тло, на якому будуть розгортатися текстові події.

Важливими номінаціями у досліджуваних текстах є місяць і зорі. Розглянемо приклад із “*Первінки*”: “На небо вийшли зорі, під ногами трохи підмерзло. Вийшов червоний місяць, і танки одразу стали більшими. Червоно світить місяць над горбом, і тиша така тиха, аж холодно. Ніч стояла тиха під білим місяцем, як молоко в дійниці, і тихо жувала Первінка” [1, с. 16].

Проведене дослідження засвідчує, що найчастіше у текстах зображуваним є опис водного простору, адже вода, змінюючи свій характер, може сприяти розкриттю внутрішнього стану героя. Вона в аналізованому оповіданні є персоніфікованою, виступає повноцінним персонажем, який бере активну участь у сюжетних перипетіях: “На струмені вода була не така, як при очереті. При очереті вода комизиста, вредна, то якийсь корінь чи яма – і вода там вирує, сердиться, вічно щось їй не так; на струмені вона гінка і вільна, вона, ця струмінна вода, не питає, хто по ній пливе і до кого, летить вона вільно під осінньою ніччю, аж дно під цією водою дзвенить” (“Гусенятко”) [2, с. 312]. Ключовим є образ води і в інших творах М. Вінграновського, зокрема в повісті “Літо на Десні”. Тут він моделюється в особливому ракурсі: “Вільна Десна з-за моєї спини сірим світлом влилась у намет...” [1, с. 71]. Образ води домінує і в творі “Скриня”: “І тут я побачив очі своєї річки! Сірим молодими очима вона глянула на мене...” [1, с. 177]. Із цих сегментів бачимо, як автор сприяє персоніфікації образу води. Номінації, що формують названий образ, у досліджуваних текстах є значущим. Так, у повісті “Сіроманець”, описуючи образ Чепіжного, М. Вінграновський використовує слова, семантично пов’язані з водою, причому повторює їх декілька разів: *болото, дощ, мокро, мокрий ліс*. Тематичний топік, утворюваний цими словами, сприяє розкриттю образу Чепіжного і ставлення до нього автора: “Перед оком Чепіжного на воді тихенько кипів осінній дощ” (“Сіроманець”) [2, с. 38]. М. Вінграновський, поєднуючи, здавалось би, не поєднуване (процес кипіння передбачає бурхливість води, але автор використовує слово “тихенько”), доповнює і підсилює барви людського портрету.

Співвідношення *пейзаж – людина* в художньому тексті будується на принципах так званого психологічного паралелізму – контрастного протиставлення, або зіставлення картин природи з душевним, емоційним станом людини [4, с. 131]. Матеріал нашого дослідження також підтверджує цю думку.

Наприклад, у творі “У глибині дощів” читаємо: “От я їду з вами. Минає місяць і другий. Весна і літо. Дощі – осінь. Зима. А там, дивись, і знову поїдеш. Куди – не знаю. Як у Райкіна. І мені весело. Одним словом, дорога...” [2, с. 348].

Тут автор чітко передає переживання, роздуми героя про швидкоплинність життя, свій внутрішній стан. Номінації, що означають пори року, – це окремі пейзажні штрихи, що допомагають розкрити особливості сприйняття героєм світу і свого місця в ньому.

Отже, проведене дослідження засвідчує: М. Вінграновський, використовуючи пейзаж, акцентує не тільки на природі, але й на стані людської душі. Через ставлення людини до природи митець висловлює своє бачення загальнолюдських цінностей, наголошує на значущості природної гармонії для здобуття душевного спокою і щастя.

Пейзаж у текстах передає емоції персонажів, формує образ або ж контрастує із їх внутрішнім станом.

Митець у своїх прозових текстах створює кольористичну гаму, яка виконує і сугестивну функцію. За допомогою кольорів М. Вінграновський передає найтонші відтінки внутрішніх переживань, широко користується контрастними кольорами, фіксуючи зміну почуттів персонажів.

Таким чином, у досліджуваних текстах пейзаж виконує такі основні функції: *естетичну, текстотвірну, образотвірну, структурно-композиційну та психологічну.*

ЛІТЕРАТУРА

1. Вінграновський М. Вибрані твори. Київ, 1986. 463 с.
2. Вінграновський М. С. Вибрані твори: У 3 т. Т. 3: Повісті й оповідання. Тернопіль, 2004. 352 с.
3. Галич О. Теорія літератури: підручн. за наук. ред. О. Галича. Київ, 2001. 488 с.
4. Пасічник Г. Особливості лексико-семантичної репрезентації художнього концепта “пейзаж”. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*: зб. наук. пр. Львів. 2007. № 586. С. 131–136.

Лілія Мацьків
магістрантка кафедри української мови,
спеціальності “Філологія (українська мова і література)”

Науковий керівник – **Віра Пітель**,
кандидат філологічних наук, доцент

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАГАЛЬНИХ НАЗВ ОСІБ У РОМАНІ ЛАРИСИ ДЕНИСЕНКО “КОРПОРАЦІЯ ІДИОТІВ”

Українська мова багата на слова різних тематичних груп. Особливий пласт складають загальні назви осіб, які з’явилися в нашій мові давно, що зафіксовано в писемних пам’ятках. Назви осіб – це назви, які характеризують людину “за родом діяльності, професією, зовнішніми чи внутрішніми ознаками, поведінкою, за належністю до певної організації, наукового, політичного, релігійного напрямку, місцем проживання, національністю, родинними стосунками; за ознакою володіння чим-небудь, можливістю бути об’єктом дії тощо” [2, с. 366–367].

Загальні назви осіб були об’єктом дослідження впродовж багатьох років. Їх вивчали в галузі лексикології, словотвору, стилістики, морфології, зокрема такі лінгвісти: Білоусенко П., Дідківська Л., Корольова В., Кровицька О., Павленко Л., Стишов О., Томіленко Л. та ін. Однак структурно-семантичні особливості цих одиниць на матеріалі роману Лариси Денисенко “Корпорація ідіотів” не були об’єктом комплексного лінгвістичного дослідження. У цьому полягає **актуальність теми**.

Мета дослідження полягає в тому, щоб, враховуючи актуальність та рівень наукової розробленості теми, на основі узагальнень та власного дослідження загальних назв осіб у романі Лариси Денисенко “Корпорація ідіотів” проаналізувати їх з точки зору семантики, структури, визначити, які функції загальні назви осіб виконують у творі.

Назви осіб, уживаних у романі Лариси Денисенко “Корпорація ідіотів”, мають розгалужені характеристики з погляду їх номінативних особливостей. У творі виявлено різні лексико-семантичні групи. У деривації іменників на позначення осіб брали участь твірні основи іменникового, займенникового, прийменникового та дієслівного походження, а також найпродуктивніші суфікси: *-ин шурин, -ко батько, дядько, -ок браток, нащадок, -ник племінник* (*Я був престижним чоловіком і чудовим батьком, у мене є дочка, угу* [4,

с. 27]). Загальні назви осіб за територіальною ознакою, зокрема за місцем проживання чи народження, ґрунтуються на такому семантично елементарному реченні, до складу якого входять два непередикатних компоненти: локатив і локалізований суб'єкт, породжені предикатом із локативним значенням. Саме ці два непередикатних компоненти беруть участь у формуванні суб'єкта стану, що диференціюється за його віднесеністю до місця проживання або народження *німець, киянин*. Найвищою активністю у творенні назв осіб за територіальною ознакою, зокрема за місцем проживання або народження, відзначається словотвірний тип із суфіксом -ець, який зараз витісняє з ужитку словотвірний тип із суфіксом -анин (-янин) (*Іноді в мене складалося таке враження, що вони думають, нібито Христос помер і воскреснув лише для того, щоб українці в Канаді могли вдягати вишиванки та їсти вареники з вишнями* [4, с. 114]). Назви осіб за зовнішніми ознаками та внутрішніми властивостями формувалися завдяки наявності таких семантичних компонентів: 'оцінка', 'емоційність', 'інтенсивність' та ін. у денотативній та конотативній частинах семантичної структури слова [6, с. 55]. За способом творення вони є суфіксальними іменниками, утвореними від основ дієслів, прикметників та іменників здебільшого за допомогою суфіксів власної експресивності (-ун, -ій, -ець, -ак/-як, -ань, -ень, -ач, -ух /-юх та ін.) [10], що вказують на зовнішні риси людини чи її внутрішні якості: на темперамент (*сміливець*), на гарний зовнішній вигляд (*чепурун*), на поведінку (*стерва*) та ін. (*Я дивлюся на kota. Він вилизує свої яйка, з чого я роблю висновок, мій кіт – онаніст і чепурун* [20, с. 55]). Назви осіб за соціальним, суспільно-політичним та майновим становищем, безпосередньо пов'язані із суспільним життям, напр. *власник, бізнесмен, дипломат, жебрак та та ін.* (*Потім як бізнесмен, тоді як дипломат* [4, с. 133]). Творення загальних назв осіб такої групи відбувалося за допомогою суфіксального способу. Найпродуктивнішими є суфікси: -ак (-як), -ин, -ник та ін. Назви осіб за родом діяльності мотивовані іменниками, у яких виражається вказівка на знаряддя чи об'єкт спрямування діяльності людини, напр. *будівельник, волейболіст, стрілець* (*Збоку фургону, який залишили будівельники, з'являється миршавий чоловік у шапочці, що має такий вигляд, наче в неї сякалася згряя янголів* [4, с. 192]), чи на продукт діяльності, напр. *пасічник, мебляр, лікар*.

Загальні назви осіб виділяються і за емоційним забарвленням. Вияв почуттів може виражатися не тільки за допомогою міміки та жестів, але й у словесному вимірі. Емоційність низки слів іноді закладена в прямому значенні слова. Назви осіб можуть мати позитивне або негативне емоційне

забарвлення: *коханий, красуня, виродок, бовдур, крадії (Боже ж мій, Стасе, хіба можна бути таким наївним бовдуром?* [4, с. 47]). Є слова, які мають відтінок урочистості: *смільвець, лідер (Але я став смільвцем. Чому? Тому що второпав, що воно є* [4, с. 76]). Зафіксовано також мовні оксюмори: *красиве опудало, шляхетне стерво* та ін. (*Віка прийшла сьогодні не така як завжди. Виглядала як красиве опудало, бо зачіска стирчала в неї у різні боки* [4, с. 151]). Емоційне забарвлення деяких слів досягається або посилюється за допомогою пестливих суфіксів, напр. *бідолаха, бабуця (Чому я не Зураб Авангардович, хоча хто знає, коли й де і йому, бідоласі, скрутять яйця* [4, с. 54]), згрубілих суфіксів *чолов'яга, братело (Синку, не зроби хибного вчинку, не стріляй у чолові'ягу, що зараз ходить голяка у твоїй хаті* [4, с. 252]). У творі Лариси Денисенко “Корпорація ідіотів” представлено, як емоційно нейтральну, так і емоційну забарвлену лексику. Емоційність аналізованих слів досягається лексичними, словотвірними та стилістичними засобами.

У романі є загальні назви осіб різної структури. У межах цих назв вживаються як похідні, так і непохідні одиниці, питомі слова й запозичення, однослівні й складені найменування. У назв осіб, мотивованих іменниками, є вказівка на об'єкт спрямування діяльності людини або ж на знаряддя праці: *гончар, керівник*. Найпродуктивнішими є суфікси: -ар (-яр) *шахтар*, -ець *аншлагівець*, -ник *зрадник* та ін. (*Вчилася Віка, до речі, непогано. Батько її був шахтарем, мати ніде не працювала* [4, с. 146]). Менш продуктивними є суфікси іншомовного походження: -ент *студент (Я знаю про цей метод, я ж був студентом* [4, с. 170]). Віддієслівний спосіб творення – це такі назви, які виражають значення ‘носій процесуальної ознаки’. Найуживанішими є суфікси: -ник (*заступник*), -ч (*перекладач*), -ець (*вихідець*) (*Наймався їм за таку мізерну заробітну платню гарувати тут зранку до вечора перекладачем?* [4, с. 168]). На сучасному етапі малопродуктивні суфікси: -тель *вчитель*, -ій *водій*, -ун *опікун*, -як (а) *кнуряка (Все до старої бабуці біга й біга, кнуряка триклята* [4, с. 109]). Словотвірні типи відприкметникових іменників позначають осіб переважно за зовнішніми ознаками і виражають носія ознаки. Найуживаніші суфікси: -ик *негідник*, -ець *молодець*, -ак (-як) *дивак*, -ан *байдикань (Молодець твоя мамця* [4, с. 201]). Багато іменників сучасної української мови – назв осіб за професією – мають парні утворення чоловічого і жіночого роду *багатій-багатійка*.

Назва роману інтригує і впливає на потенційного читача. Заголовок формує ефект очікування та прогноз щодо твору. Саме назва роману передбачає виявлення його зв'язків з основним текстом і допомагає

встановити тип логіко-семантичного відношення між оцінним заголовком та власне художнім текстом. “Корпорація ідіотів” – відношення тотожності. Оцінне значення заголовка проектується на тих, про кого йдеться у творі – про людей, які оточують головного героя роману. Загальні назви осіб виконують ряд важливих функцій: функція оцінних назв осіб за зовнішнім виглядом героїв – *сіра миша* (*Остання, яку я пам’ятаю, сіра миша Людмила, особистий консультант одного академіка, завжди вдягнена в білу блузку, застібнута на всі гудзики, чорну спідницю завдовжки на сім сантиметрів нижче колін та в такі мешти, що їх тільки знавець мештів міг би відрізнити від валянок, і яку вже ніяк не можна було запідозрити ні в яких сумнівних витівках, приперла з собою свого нареченого* [4, с. 105]), за рисами характеру та поведінці – *хитра мавпа* (*Бачу на секретарському столі записку: “вийшла у справах на п’ятнадцять хвилин”*). **Хитра мавпа**. *От я їй влаштую* [4, с. 128]), за фізичним та психічним станом персонажів – *істеричка, фригідна* (*Хоча що з них узяти, одна – фригідна, ідейна, краватки – не її рівень, інша – істеричка, таким узагалі не до краваток* [4, с. 189]), за внутрішніми властивостями – *хробак бездушний* (*Там в основному працюють хробаки бездушні* [4, с. 210]) та ін. Оцінним елементом можуть характеризуватися прізвиська, що даються одними героями іншим. Зафіксовано значну кількість порівнянь за зовнішнім виглядом та за поведінкою героїв. Оцінні назви завжди поповнюються okazionalizмами, які розкривають прихований авторський задум, напр. *серветкозменшувач, слинько-лікар* та ін. (*Я вже не кажу про ту, яка свого хлопця штовхає прямо в обійми дантиста (цікаво, скільки їй приплачує цей слинько-лікар?)*) [4, с. 86]. Також у творі є плеоназми, що ґрунтуються на повторенні морфем із подібним або однаковим значенням. Вони виявляються в надмірності слів у фразі щодо передачі думки з метою збільшення вияву негативності особи, яка номінується, напр.: *Працював в монструйозного монстра* [4, с. 162]. У романі трапляється висхідна градація. Вона базується на посиленні чи послабленні експресивності однорідних виразних засобів, нагнітанні чи применшенні інтенсивності їх денотативного значення.

Отже, загальні назви осіб у романі Лариси Денисенко “Корпорація ідіотів” характеризуються розмаїттям в семантичному та структурному плані. Вони виконують ряд важливих функцій у тексті твору. Перспектива подальшого дослідження полягає у вивченні загальних назв осіб на матеріалі художніх текстів різних авторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоусенко П. І. Історія суфіксальної системи українського іменника (назви осіб чоловічого роду). Київ: КДШ, 1993. 215 с.
2. Валюх З. Іменники “межових” моделей творення : націотвірний і словотвірний аспекти. С. 45–52 URL: http://dspu.edu.ua/native_word/wp-content/uploads/2016/04/2013-8.pdf.
3. Грещук В. В. Словотворчий потенціал прикметників на позначення внутрішніх якостей людини. *Мовознавство*. 1992. № 3. С. 8–15.
4. Денисенко Л. Корпорація ідіотів. Київ : Нора-Друк, 2010. 276 с.
5. Корольова В. Експресивний потенціал оцінних найменувань осіб у структурі художнього тексту. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2011. Вип. 15. С. 347–350.
6. Кровицька О. В. Назви осіб в українській мовній традиції XVI-XVIII ст. : семантика і словотвір. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. 213 с.
7. Павленко Л. П. Номінації осіб як об'єкт історичної ономасіології. *Науковий вісник Волинського державного університету : Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. Луцьк : Вежа, 1996. Вип. 1. С. 165–171.
8. Стишов О. А. Номінації осіб у сучасній українській мові. *Мовознавство*. 2013. № 1. С. 20–29.
9. Українська мова : енциклопедія / редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін. Київ : вид-во “Укр.енцикл.” ім. М. П. Бажана, 2004. 752 с.
10. Чабаненко В. Стилїстика експресивних засобів української мови. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 351 с.

Віталія Монастирецька
магістрантка кафедри української мови,
спеціальності “Філологія (українська мова і література)”

Науковий керівник – **Володимир Барчук**,
доктор філологічних наук, професор

ТИПОВІ АНОРМАТИВИ В ТЕКСТАХ РЕКЛАМНИХ ОГОЛОШЕНЬ м. ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА

З культурою мови традиційно пов’язують уміння правильно говорити й писати, вимовляти й наголошувати слова, дотримуватися лексичних і граматичних норм літературної мови, добирати такі мовно-виразові засоби, які відповідають меті й обставинам спілкування, тому з нею тісно поєднується поняття мовної норми як сукупності загальноприйнятих правил реалізації мовної системи, які закріплюються у процесі спілкування [2, с. 3]. Правильне унормоване мовне оформлення рекламного тексту має важливе значення, оскільки від нього залежить ефективність рекламного звернення. Мовні огріхи, як слушно зауважує Н. Колесникова, є наслідком недостатньої лінгвістичної обізнаності тих, хто безпосередньо займається створенням та виготовленням рекламних оголошень. Це основна причина невисокого мовно-культурного рівня рекламних текстів [3, с. 123].

Лексичні аномативи. У досліджуваних мікротекстах трапляються відхилення від лексичних норм. Найпоширенішим є вживання росіянізмів: *Простоквашино* (від простокваша (рос.)), *зніму квартиру у господарів* (винайму квартиру), *прийом лікаря здійснюється після огляду пацієнтів в слідуючих кабінетах* (в наступних кабінетах), *обої нові. Івано-Франківськ* (шпалери), *покраска* волосся в Івано-Франківську (замість фарбування), *потрібні повари*, *мангальщики та помічники поварів в ресторан “Калина”, а також хлопців-офіціантів* (в українській мові доречнішим є вживання лексеми “кухар”).

Порушення лексичних норм також зумовлені паронімією, сплутуванням значень слів: *“робота! Комунальне підприємство Івано-Франківськ МІСЬКСВІТЛО. Підприємство знаходиться за адресом...”* (адрес – це вітальна листівка, правильно – адреса).

Невиправданим вважаємо вживання в рекламних текстах розмовних елементів без стилістичної мети: *“цегла Одинарна Півторачка Подвійна (КЕРАМБЛОК)”*.

До лексичних аномативів відносимо лексико-стилістичні огріхи, зумовлені тавтологічним сполучуванням слів: “робота проводимо набір молоді **вільні вакансії**”.

Морфологічні аномативи. Серед морфологічних норм, що порушуються в рекламі, фіксуємо такі:

- вживання неправильних форм відмінків: “*виконуємо штукатурку відкоси, **побілка** ванном, емульсією ціни помірні*”, “*потрібні повари, мангальщики та помічники поварів в ресторан “Калина”, а також хлопців-офіціантів*”;

- порушення норм поєднання слів, зокрема форм підрядного зв'язку у словосполученнях: “*курси флористика подарунки*”;

- неправильне вживання форм закінчень: “*потрібні **повари***” (замість “*поварі*”), *відтепер англійський доступний всім* (замість “*англійська доступна*”), *у продажі є вагові: пельмені, вареники, в продажі є закваски для йогуртів* (продаж ім. чол. роду);

- неправильне вживання форм родового відмінка однини іменників II відміни: *програма тура: Бахайські сади, відвідання святих місць* (іменник, чоловічий рід, неістота, зак. -у);

- неправильне утворення форм вищого і найвищого ступенів порівняння прикметників: *самі низькі ціни у м. Івано-Франківськ*.

Отже, не зважаючи на те, що іноді помилки в рекламних текстах допущені для того, щоб привернути більше уваги, щоб виокремити основне в тексті, ми кваліфікуємо аномативи як грубе порушення мовних норм. На наш погляд, порушення норм у рекламних текстах зумовлене не їхньою специфікою чи прагненням створити своєрідний рекламний образ, а низьким рівнем освіченості авторів реклами та копірайтерів, а також терпимістю суспільства до таких проявів низької культури мовлення. Можемо стверджувати, що помилки, яких припускаються в текстах, – це наслідок незнання чи ігнорування норм української мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис : підруч. для студ. філол. ф-тів вузів / І.Р. Вихованець; голов. ред. М.С. Тимошик ; ред. Л.Л. Щербатенко. Київ, 1993. 365 с.
2. Єрмоленко С.Я., Бибик С.П., Сологуб Н.М. Довідник з культури мови : посібник. К., 2005. 399 с.

3. Колесникова Н.В. Характер мовленнєвого впливу рекламного повідомлення на адресата. Вісник Запорізького університету. Філологічні науки № 2., 2002. 180 с.
4. Український правопис / НАН України, Ін-т мовознавства імені О.О.Потебні, Ін-т укр. мови; [ред.: Є. І. Мазніченко та ін.]. Київ, 2015. 286 с.

Світлана Предко

магістрантка кафедри української мови,
спеціальності “Філологія (українська мова і література)”

Науковий керівник – **Віра Пітель**,
кандидат філологічних наук, доцент

ФУНКЦІЇ ЕМОТИВІВ У ТЕКСТАХ “ПАЛІМПСЕСТІВ” ВАСИЛЯ СТУСА

Емоційно маркована лексика як невід’ємний та важливий елемент художніх текстів виконує низку важливих функцій, які взаємодіють між собою, увиразнюючи та доповнюючи одна одну. Усі вони підпорядковані основній функції – вплив на емоції та почуття адресата. Вивченню функцій емоційних слів у художніх текстах загалом і фрагментарно в поезіях Василя Стуса присвячена низка досліджень Л. Бабенко, Н. Бойко, В. Корольова, І. Кость та ін. [1; 2; 3; 4; 5; 6]. **Мета** нашої роботи – проаналізувати функції емотивів у збірці В. Стуса “Палімпсести”, що не ставало об’єктом комплексного лінгвістичного аналізу. У цьому полягає **актуальність** запропонованого дослідження.

У поезії збірки В. Стуса “Палімпсести” вживаються види емотивів, властиві насамперед художньому стилю: емоційно-оцінні слова на позначення осіб, неосіб, ознак, дій, станів (*Тепер, **недоріко**, подайсь за водою (а нишком послухай: чи всесвіт – не спить?)* [8, с. 80]; *Ти все стоїш в моїй **тяжкій скорботі**, твоїм **нещастям** серце пойнялось моє **недужне**. Ти ж – за мене вдвоє **нещасніший*** [8, с.96]; *Усесвіт – не спить. Він ворушиться, **вовтузиться**, тузаний хвацько під боки мороками спогадів* [8, с. 80]); слова, вжиті в переносному значенні (*І віри твої вирвався без титла, і дух твої вирвався з **тенет**, бо надто кругле небо краю, і кругла саду ліпота, бо мати дивиться свята* [8, с. 94]; тенета – ‘перен. Те, що заважає, позбавляє свободи дій, ставить у безвихідне становище’ [7, Т. 10, с. 73]); емоційні синоніми до стилістично нейтральних слів (***Кохана** спить. У ярому потирі – вино кохання і вино проклять* [8, с. 94], *кохана* – емоційний синонім до стилістично нейтральних *жінка, дружина, дівчина*); емоційні слова з відтінком урочистості: (*Луняться кроки, це, Господи, сяєво. Це – **торжество**: надій, проминань, і наближень, і наvertань у своє, у забуте й дочасне* [8, с. 80]); okazіональні лексеми (*Сосна пливе із ночі і росте, як полохке вітрило **всечекання*** [8, с. 84]); лайливі та іронічні слова (*Геть відійди, **почваро!** І не*

сміє ні кроку ближче. *Одійди, почваро!* [8, с. 102]; *Украдене сонце зизить схарпудженим оком, мов кінь навіжений, що чує під серцем ножа, за хмарами хмари, за димом пожарищ – високо зоріє на пустку давно збайдужіле божжа* [8, с. 99]); окаянізми (*Летить крилатолезо понад проваллям яру, рине впрост на вутлу синь, високогорлі сосни і на пропащу голову мою* [8, с. 82]) тощо.

Емоційна лексика в художньому тексті виконує ряд функцій, зокрема: створення психологічного та фізіологічного портрета образу автора та персонажів (*образна, описово-характерологічна функція*); емоційна інтерпретація світу, зображеного в тексті, і його оцінка (*інтерпретаційна і емоційно-оцінна функція*); вплив на емоції та почуття читача (*емоційно-регуляторна функція*); текстотвірні (*виражально-зображувальна функція*) [1, с. 169; 2, с. 6-7]. У "Палімпсестах" Василя Стуса емоційно маркована лексика виконує всі перелічені функції.

Образна, описово-характерологічна функція виявляється у вживанні слів з негативною чи позитивною конотацією на позначення осіб, їх ознак, дій та станів. Наприклад: *Зле і кату, зле і жертві, а щасливого – нема* [8, с. 95]; *Кохана – ніби куц бужку, обтяжений з задуми й тиші і на розстанні – ще миліша за ту, що стрілась на віку. Мовчить. Ображена. Застрашена* [8, с. 106]; *Бальзаку, заздри: ось вона, сутана, і тиша, і самотність, і п'ятьма! Щоправда, кажуть спати надто рано, ото й телюциши очі, як відьмак, на телевежу, видну по рубінах, розсипаних, мов щастя навісне* [8, с. 102].

Як образотвірний засіб експресивності формують і образ автора тексту (*описово-характерологічна функція*), передають його почуттєві стани, намагання викликати схожі інтенції в читачів, спонукати їх до небайдужого сприймання зображуваних фрагментів світу (*емоційно-регуляторна функція*). Емотиви аналізованих поезій впливають на емоційну сферу адресата, беруть участь у посиленні, послабленні чи корегуванні певної емотивно-оцінної, психологічної тональності контексту (*виражально-зображувальна функція*). Наприклад: *Яка нестерпна рідна чужина, цей погар раю, храм, зазналий скверни! Ти повернувся, але край – не верне: йому за трумну п'ятьма кам'яна. Як тяжко погодитись і піти, тамуючи скупі сльози образи, радійте, лицеміри й богомази, що рідний край – то царство німоти. Та сам я есм! І є грудний мій біль, і є сльоза, що наскрізь пропікає камінний мур, де квітка процвітає в три скрики барв, три скрики божевіль* [8, с. 85]. У наведеному фрагменті поезії за допомогою емоційно конотованих слів вимальовується образ автора – людини, яка носить у серці велику тугу за своєю осквернену

лицемірами землю, яка стала для нього і рідною чужиною. А нагромадження негативно забарвлених емотивів сприяє впливу на емоційну сферу читача, посилює емотивно-оцінну, психологічну тональність контексту. Завдяки такій авторській інтерпретації також дається негативна оцінка зображуваному світу (*інтерпретаційна та емоційно-оцінна функція*).

Виразжально-зображувальна функція досліджуваних емотивів полягає і в тому, що вони формують антонімію (яка лежить в основі таких художньо-зображальних прийомів, як антитеза і оксиморон), лексичні повтори, емотивно-оцінні порівняння, паронімічну атракцію, метафору, входять до складу фразеологізмів тощо.

У “Палімпсестах” зафіксовано чимало випадків використання в одному реченні чи в суміжних реченнях емоційних слів-антонімів: *брати – кати, чорний – білий, сходження – прірва, смеркати – світати, свято – будні, кат – жертва, пекло – рай, радість – доука, літість – лютість, живодайна – убивча, радіння – журба, ворог – друг, злети – падіння, домовина – колиска* тощо.

Серед емотивів із протилежним значенням трапляються загальномовні антоніми: *чорний – білий, смеркати – світати, свято – будні, кат – жертва, пекло – рай, ворог – друг, злети – падіння* та ін. Наприклад: *Зима. Паркан. І чорний дріт на білому снігу* [8, с. 91]; *У всесвіті чути – голісінький голос голосить і нас подвигає – до злетів, ширянь і падінь* [8, с. 167]. Також автор використовує контекстуальні антоніми: *новонародження – скон, брати – кати, сходження – прірва, домовина – колиска, вино кохання – вино проклять, моя – чужа, Кохана – Зненавида* тощо. Наприклад: *Це горе – пагорб мій і терикон – моє новонародження і скон, неначе домовина і колиска уже просторить скулені громи* [8, с. 147].

У складі антонімічних пар В. Стус вживає оказіоналізми: *доука, літість, смертеіснування, життєсмерть*. Наприклад: *І ось ти – все, що снилось як смертеіснування й життєсмерть* [8, с. 141]. Бачимо, що автор, утворюючи нові слова, поєднує і протилежні за значенням основи.

Антонімія в поезії аналізованої збірки лягає в основу антитези: *Будні тут тобі про свято, а про свято – будні правлять* [8, с. 95].

Також антонімія формує оксиморон: *солодкий загин, рідна чужина, страшний рай, зловорожий друг, нещастя щасть, грішний без гріха, покірنا непокора, безсоромність цноти, ридання безголосе, убиваючи рятувати* тощо. Наприклад: *Мов равлики, спинаються намети, а мушля в безсоромності цноти ніяк не знайде барви для прикмети твоїх надсад, твоєї німоти* [8,

с. 135]; Там буриться похмурий амарант і айстри у **покірній непокорі** останні долітовують прозорі дні вересня – ясноджерельний кант [8, с. 116].

В аналізованій збірці поезій автор з метою посилення виразових якостей емотивів застосовує посилюваний повтор: *Стань. Не стирай з свічаддя порохи – то все – твої **страхи, страхи, страхи...*** [8, с. 114]; *То ти ще довго **сатаній, ще довго сатаній, допоки помреш, відчувши власні кроки на сивій голові своїй*** [8, с. 124]. Також фіксуємо вживання спільнокореневих слів, що сприяє увиразненню та взаємодоповненню їх семантики: *І вже болить душа, на дуб здубіла, в цій **чужаниці, чужбі, чужині!*** [8, с. 160].

Емотиви використовуються автором і в емотивно-оцінних порівняннях: *Як **моторошний сон** – ці дні і ночі. Пригнічують мене і додають безмежних сил* [8, с. 109]; *Замерехтіло межі двох світів щось невпізнанно-знане. Ярі барви по ньому заструмили, мов **жалінь** тоненькі леза. Погляд мій взяли* [8, с. 113].

Також з метою посилення емоційної конотації слів у текстах аналізованих поезій використовується звуко-семантичне зближення зазвичай неспоріднених слів, унаслідок чого однакові за звучанням слова зазнають поетичної семантизації, тобто контекстуального семантичного зближення (паронімічна атракція, парономазія): *Прости мені, що ти, така свята на тім огні, як свічечка, згоріла о, як та **біла білота** боліла. о, як боліла **біла білота!*** [8, с. 154]; *Цей білий грім снігів **грудневих, грудного** болю білий грім, безокрай марень полудневих, спогадувань рожевий дим: в дуєті з лижвою – узлісся. **Святошин. Тиша. Свято.** Днесь ти перемерз, скипівся – ввесь і – **окрай себе простелився*** [8, с. 90].

Семантика емотивів увиразнюється і шляхом їх метафоричного вживання: *Ти повернувся, але край – не верне: йому за трумну **пільма кам'яна*** [8, с. 85].

Зафіксовано випадки використання емоційних слів у складі фразеологізмів: *звеселяти душу, пекти очима, важкий хрест, заламувати руки, докори сумління, зводити зі світу* тощо. Наприклад: *Слава Богу, що ані слова жоден не сказав, лише зчорніле серце **під очима**, надсило спогади за душу тряс, допоки сам обличчям не загас, як крейда, стертий тіннями чужими* [8, с. 91]; *Хто нас горожами городить? Хто, Боже, нас **зі світу зводить?*** [8, с. 136].

У художньому мовленні аналізованої збірки В. Стуса вживаються стилістично марковані експресиви – як емоційна книжна (висока) лексика, так і емоційна розмовна (знижена, низька) лексика. Книжні слова надають

висловлюванню патетичного, піднесеного звучання, а розмовні – низького (іронічні, лайливі, зневажливі, просторічні слова).

Так, зафіксовано емотиви, притаманні поетичній мові, а також ті, які мають урочисте забарвлення: *мста, покара, торжество, благословенний, возрадуватися*. Наприклад: *І терплячи **покару**, покори́ся і поцурайся наvertати путь до зустрічі* [8, с. 136]; *Але **возраду́йся** тепер ти, як місячний засіявсь лан. ...блукає музика багряна на гострожалім чолопку* [8, с. 141]. Виявлено розмовні слова (*ошукатися, стеревлений, тлум, песиголовці, парсуна* тощо.): *Коли тебе здолає **тлум** смертей і втома літ твої обляже груди і понесуть ізвомплени маруди світ за очі і геть сперед очей* [8, с. 117]; *І за **песиголовцями** – твоя арка закаркала – чорно-червона: нумо, заходь до сумного затона* [8, с. 144].

Також автор вживає емотиви-діалектизми (*трумна, хорий, обрадіти, захланний, галайда, запропалий* тощо): *Яка нестерпна рідна чужина, цей погар раю, храм, зазналий скверни! Ти повернувся, але край — не верне: йому за **трумну** пітьма кам'яна* [8, с. 144] (*трумна* – ‘діал. труна’ [7, Т. 10, с. 298]); *Зайти непомітно за грань сподівання за обрїй нестерпу за мури покори за грати шаленства за лють – огорожі за лози волань шпичаки навіженства аби розплататись в снігах безшелесних десь між кучугурами доль **запропалих** – Як хочеться вмерти!* [8, с. 129] (*запропалий* – ‘діал. Даремний’ [7, Т. 3, с. 280]).

Отже, у “Палімпсестах” В. Стуса емоційна лексика виконує ряд важливих функцій, які взаємодіють між собою, взаємодоповнюють одна одну. Перспектива подальших досліджень полягає у вивченні функцій емотивів у художніх текстах різних видів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабенко Л. Г. Лінгвістичний аналіз художнього твору. Київ : Вид-во Уральського університету, 2000. 207 с.
2. Бойко Н. І. Експресиви в системі художнього тексту. *Література і культура Полісся*. Ніжин, 2007. Вип. 34. С. 3–8.
3. Бойко Н. І. Експресивна лексика в поезії Василя Стуса. *Рідна школа*. 2000. № 8. С. 44–46.
4. Бондаренко А. І. Лексична парадигма “страждання” в поезії В. Стуса. *Мовознавство*. 1995. № 2-3. С. 47–54.
5. Корольова В. Експресивний потенціал оцінних найменувань осіб у структурі художнього тексту. *Сучасні проблеми мовознавства та літератури* : збірник наукових праць. Ужгород, 2011. Вип. 15. С. 347–350.

6. Кость І. Номінація емоції гніву Іриною Вільде та Валер'яном Підмогильним. *Вісник Прикарпатського національного університету. Філологія. Мовознавство*. Івано-Франківськ, 2009. Вип. XXI-XXII. С. 71–74.
7. Словник української мови : у 11-ти томах. Київ : Наукова думка, 1970-1980.
8. Стус В. Вікна в позапростір : Вірші, статті, листи, щоденникові записи. Київ : Веселка, 1992. 262 с.

Віталія Стельмашук
магістрантка кафедри української мови,
спеціальності “Філологія (українська мова і література)”

Науковий керівник – **Роксонана Стефурак**,
кандидат філологічних наук, доцент

КОНТРАСТИВНІ ОДИНИЦІ В “МАЙДАНІВСЬКІЙ” ПОЕЗІЇ

“Майданівська” поезія – це сучасний художній текст, у якому локалізовано ключову антиномію “життя – смерть”, базовану на історичних подіях у центрі Києва в 2014 році.

Саме тому **мета роботи** – лінгвістичний аналіз контрастивних одиниць в поетичному тексті, присвяченому героям Майдану.

В основі світовідчуття авторів цих віршів – дуалістична природа сущого, полярність світобудови, що й передає контрастні поняття (*день – ніч, біле – чорне, життя – смерть* тощо):

*Історія нас випробовує – відчиняє двері,
знаю, не вистачить слів, щоб усе сказати,
передати **смерть і життя** на папері,*

сніг мете у спину, розбирає нас на цитати... [2 (Богдан Боденчук), с. 31].

Домінуючими контрастивними одиницями в досліджуваному тексті є антоніми (загальномовні та контекстуальні), антитеза, оксиморон, а також антиподні кольороназви.

Загальномовні антоніми частотні в досліджуваному тексті, проте функціонально потужнішими, на нашу думку, є контекстуальні антоніми (*людина – кат, людина – звір, людина – деспот*), оскільки “вони конструюють вторинну семантизацію художнього твору, локалізуючи в контексті переносні значення” [4, с. 57], наприклад:

*І не важливо – ти бідний чи пан,
Разом ми – сила!*

Ми разом – Майдан! [3 (Юлія Єлиндюк), с. 102].

Слід зазначити, що контекстуальні антоніми можуть формувати “асоціативну сітку тексту за полярною моделлю, експресивізуючи художній контраст” [4, с. 57]:

А війна – не сестра. І не пісня “на біс”

А війна – чорна відьма – що зла, що невмига [1 (Оксана Шпирко), с. 70]. Як бачимо, полярна пара *сестра – відьма* локалізують у контексті імпліцитні семи “рідний – чужий”, “світлий – чорний”.

Для увиразнення взаємозіставляваних чи протилежних за змістом понять у поетичних текстах, присвячених героям Майдану, автори використовують антитезу та оксиморон.

Антитеза – “фігура мови, що полягає в протиставленні або зіставленні порівнюваних понять, явищ, ситуацій шляхом поєднання їх мовних виражень в одному контексті для досягнення певного виражально-зображального ефекту” [5, с. 26]. Наприклад:

І наречена в церкву йде

Не у вінку – у чорній хустці [3 (Іванна Марусяк), с. 205].

У “майданівській” поезії антитеза часто локалізована в поширеному реченні або навіть є цілим твором: *Сонце сховалось – негода. / Чи буде / Праведний суд? / Там, де учора проходив, сьогодні / Друзі несуть* [3 (Тетяна Власова), с. 55]. У наведеному тексті протиставлення відбувається на символічній паралелі *життя – смерть* (*Сонце сховалось – негода*), що ілюструє завершальний його сегмент (*Там, де учора проходив, сьогодні / Друзі несуть*).

Оксиморон – “фігура мови, що полягає в навмисному поєднанні слів з протилежними або просто взаємовиключними значеннями для вираження нового цілісного поняття або окремого явища” [5, с. 400-401]. Наприклад:

В коріння лункої тиші, немов уселенський магніт,

ми станем від себе вищі, і вищі за свій політ [48 (Тетяна Винник), с. 50].

Як свідчать результати дослідження, в антології “майданівських” віршів трапляються різні за структурою оксиморони: іменникові (генітивні) метафори: *ковчег з води*; дієслівні метафори: *смерть безсмертя принесла*; оксиморони-епітети: *лунка тиша, незглибима глибина*.

Якщо говорити про асоціативно-образні елементи мовлення “майданівської” поезії, то тут чільне місце займають кольороназви, які забезпечують її візуальну контрастність. Слід зазначити, що багато кольороназв включено в тропеїчні структури:

- епітети (*білим птахом*) [3, с. 98],
- метафори (*сніг червонів і чорнів*) [3, с. 241],
- порівняння (*Де чорне і біле, як рідні брати*) [3, с. 102].

Отже, контрастивні одиниці є конститутивними елементами “майданівської” поезії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Героям Слава! / упоряд. С. Козак, Ю. Пригорницький. Київ : Літ. Україна, 2014. 100 с.
2. Євромайдан. Лірична хроніка / упоряд. В. Карп'юк. Брустурів : Дискурсус, 2014. 44 с.
3. Небесна Сотня: антологія майданівських віршів / упоряд., передмова Л. Воронюк. Вид. 2-ге, доповн. Чернівці : Вид. дім "Букрек", 2014. 400 с.
4. Стефурак Р. Лексико-семантичний контраст як принцип організації художнього тексту (на матеріалі збірки "Чага" Тараса Мельничука). *Вісник Прикарпатського університету*. Івано-Франківськ : ПНУ, 2014-2015. Вип. 42-43. С. 56–60.
5. Українська мова. Енциклопедія / редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О., М.П. Зяблюк та ін. Київ : "Укр. енцикл.", 2000. 752 с.

Оксана Струтинська
магістрантка кафедри української мови,
спеціальності “Філологія (українська мова і література)”

Науковий керівник – **Роксонана Стефурак**,
кандидат філологічних наук, доцент

ТРОПЕЇЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СЛОВА-ОБРАЗУ “УКРАЇНА” В ПОЕТИЧНОМУ ТЕКСТІ НАДІЇ ПОПОВИЧ

Для визначення поняття “слово-образ”, “ключове слово” в лінгвістиці використовують різні терміни: лейтмотивні слова, слова-скріпи, слова-символи, ключі-коментарії, слова-фаворити, опорні слова, наскрізні слова, концептуальні слова, тематичні слова тощо. Таким словом-образом у тексті Надії Попович є номен “Україна”:

*А може, з рушниками на крило,
щоб полетіти ген на Україну?
У те єдине на землі село,
де мати жде і не діждеться сина,
те п'яно пахне м'ята навесні,
де влітку розцвітає материнка,
де кожен українець – на коні,
де козака жде кожна українка* [3, с. 263 – далі вказуватимемо тільки

сторінку].

Слово-образ “Україна” вважаємо художнім концептом, який, на думку вчених, структурується **поняттєвим, ціннісним та образним** складниками [2, с. 7].

Поняттєвий, базовий семантичний простір слова-образу “Україна” (узуальний, тезаурусний, словниковий) – “Територія уздовж меж держави, біля її краю... заст. Країна, край” [1, с. 1291]. Цей смисл “розростається” в поетичному тексті завдяки okazіональним (індивідуально-авторським) мікрообразам.

Ціннісний аспект концепту “Україна” в поетичній картині світу Надії Попович “корелює із поняттям “образу автора” (термін В.В. Виноградова) і відображає okazіональну естетичну оцінку, де чільне місце посідають персоналії та інші власні назви, які, на думку автора, є невід’ємними атрибутами ключового слова (*Т. Шевченко (Кобзар), І. Франко, А. Солов’янеко (український соловейко), Ю. Кульчицький, Роксолана,*

Рогатин, Маруся Чурай, Дніпро, Чернеча гора, Карпати, Гуцульщина).

Образний план художнього концепту відтворюється “шляхом аналізу концептуальних метафор, які відображають концепт у свідомості мовця, та встановленням асоціативних і символічних зв’язків концепту” [2, с. 7], тобто його асоціативно-образним полем. Семантичним розширенням досліджуваного поетичного слова-образу є креативний, індивідуально-авторський смисл, який формується в тексті завдяки його включення в тропеїчні структури.

У досліджуваному тексті слово-образ “Україна” та його синоніми (зокрема текстуальні) мають такі епітети чи нехудожні атрибути:

Україна / Українонька, Вкраїна / Вкраїнонька – рідна (с. 241, 251), **безталанна** (с. 147, 214), **недосяжна** (с. 241), **моя** (с. 253).

Край – рідний, коханий (с. 92), **милий** (с. 94), **любий** (с. 109), **карпатський, гуцульський, багатий, щедрий рушниками** (с. 112), **мій** (с. 145).

Земля – рідна / рідненька (с. 62, 22), **українська** (с. 21), **світла, молода** (с. 77), **свята** (с. 51), **карпатська** (с. 53), **моя** (с. 45), **твоя** (с. 99).

Сторона – рідна (с. 57).

Батьківщина – золота (с. 92).

Село – тихе, гірське (с. 145), **замріяне, веселкове, кохане** (с. 178), **зелене, чисте** (с. 36), **світле** (с. 112), **єдине** (с. 138).

Карпати – рідні, кохані (с. 62), **зелені** (с. 91).

Мова – рідна, промениста, барвінкова (с. 262), **українська** (с. 249), **солов’їна** (с. 250).

Домінантними в поезії Н. Попович є також дієслівні метафори: **Україна ... веде народ** (с. 240), **плаче на пресвятій Шевченковій горі** (с. 262), **вертається в храм святої віри і добра** (с. 209), **прислухається ... і на добро благословить** (с. 207), **стоїть на роздоріжжі двох шляхів, джерельце мови прочищає** (с. 214), **світить з даліни ... недосяжною зорею** (с. 241) тощо. Проте мають місце й генітивні метафори: **природи сонцесяйність** (с. 109), **храм віри і добра** (с. 209) тощо.

З метою уникнення повторів та креативної естетизації тексту автор використовує перифрази, які, на думку вчених, є одним із різновидів метафори, оскільки часто в їх центрі локалізовано генітивні метафори: Наприклад, **Україна – матір наша, страдниця** (с. 212), **прекрасна врода барвінкова** (с. 262), **високе і святе ім’я матері** (с. 210), **світло божої любові** (с. 225) тощо.

Менш частотними в досліджуваному тексті є порівняння: *мов калина* (с. 240), *мов казкова ружа* (с. 178), *як чиста висока струна* (с. 121).

Отже, слово-образ “Україна” – ключовий художній концепт поетичного тексту Надії Попович.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2001. 1440 с.
2. Дойчик О. Я. Ідіостиль Джуліана Барнса у лінгвоконцептуальному вимірі : автореф. дис. ... канд. філолог. наук : 10.02.04. Харків, 2012. 20 с.
3. Попович Н.М. Свічі любові. Поезії. Коломия : Вік. 2010. 302 с.

Мирослава Тимків

магістрантка кафедри української мови,
спеціальності “Філологія (українська мова і література)”

Науковий керівник – **Любов Пена**,
кандидат філологічних наук, доцент

ТЕРМІНОЛОГІЧНА ЛЕКСИКА У ТВОРАХ СТЕПАНА ПРОЦЮКА

Лексикон художніх творів сучасного українського письменника Степана Процюка досить багатий і різноманітний. Поряд з іншими пластами лексики у своїй творчості він широко використовує різногалузеву термінологію. Для аналізу термінологічних одиниць та сполук у роботі використано такі белетристичні тексти автора: “Варвари”, “Полями і хмарочосами”, “Травам не можна помирати”, “Чорне яблуко”, “Маски опадають повільно”, “Під крилами Великої Матері”, “Десятий рядок”, “Троянда ритуального болю”, “Сорок цистерн любові”, “Бийся головою до стіни”.

Багатьма термінолексемами представлена загальнонаукова термінологія: *система, категорія, структура, акцент, перспектива, статистика, суб'єкт, тип, стереотип, тенденція, теорія* та ін. Як свідчить наш аналіз, зазвичай вона виконує суто інформативну функцію. Хоча функціонують термінолексеми, які втрачають ознаки терміна, тобто детермінологізуються, та набувають нового значення й образності.

Найяскравіше та найповніше в досліджуваних творах Степана Процюка репрезентована психологічна термінологія, адже здебільшого його прозу кваліфікують як психологічну. Це термінолексика на позначення типів характерів, темпераментів, назви почуттів, емоцій, фобій, маній, різних психологічних процесів та станів: *інстинкт, підсвідоме, психіка, гіпноз, свідомість, комплекс неповноцінності, темперамент, ефект Плацебо, імітація, харизма, психічне здоров'я, оптимізм, песимізм, оптиміст, песиміст, цинік, альтруїст, фантом* та ін. Саме терміни цієї групи допомагають читачеві заглибитись у внутрішній світ персонажа, дають змогу проаналізувати його вчинки, зрозуміти його бажання. Автор, на наш погляд, досить вміло та влучно добирає терміни цієї галузі, органічно вплітаючи їх у художній текст, професійно підходить до цього.

Соціально-політична термінологія за частотністю в текстах досліджуваних творів стоїть поряд із психологічною. Автор за допомогою термінів цієї групи зображає ті часи, які описує у своїх текстах. У більшості

досліджуваних творів автор передає події, які відбувалися у 20-му столітті. Ми виділили групи термінів на позначення назв посад, політичних устроїв, режимів, установ, організацій, концепцій, поглядів: *тоталітарна держава, суспільство, монархія, Євромайдан, ССРСР, держава, суверенітет, партійна номенклатура, національна символіка, генофонд, автономія, націонал-соціалізм, космополітизм, виконавчий орган* тощо. Вони якнайточніше дають читачеві уявлення про той чи інший період, який наводить автор. Терміни цієї галузі вживаються здебільшого в прямому значенні, рідше в переносному. У більшості випадків соціально-політична термінологія виконує інформаційну функцію, рідше художньо-естетичну.

Часто в текстах автора використовується медична термінологія. Це найменування різноманітних хвороб, процесів, станів, симптомів, назви медичних препаратів, операційних процесів, методів обстеження. Напр.: *тиф, туберкульоз, цинга, транквілізатор, операція, антибіотик, диклофенак, спазмалгон, уролесан, фітолін, офлаксамин, рентген, акушерство, параліч, тахікардія, амнезія, інсульт, інфаркт, пієлонефрит, короткозорість, міопатія, правець* та ін.

Менш численно репрезентована літературознавча термінологія, яка використана в основному в текстах творів, присвячених життєвому і творчому шляху письменників. Це термінолексми на позначення різних жанрів та родів літератури, назви художніх засобів, прийомів, стилів літератури та інші загальнолітературні терміни (*панегірик, міф, містерія, роман, дифірамп, ода, нарис, афоризм, прислів'я, драма, поема, оповідання, п'єса, трагедія, пародія, водевіль, щоденник, ода, роман-пошання, казка*).

Порівняно рідше вживається термінологія інших галузей: мовознавча (*суржик, малоросійський діалект, суфікс, лексика, галицизми, публіцистика, мова, суфікс, говірка, приголосні, слово, діалект, мова*), економічна (*економіка, економічна політика, економічна криза, банкрут, долар, рублі, гривня, золотий, євро, крона, готівка, валютна біржа, еквівалент, кредит, грошовий борг, дефолт*), міфологічна (*ідол, ідолопоклоніння, жриця, сакральний ритуал, тотем, титан, ритуалізація*) юридична, театральна, біологічна, релігійна.

Помічено, що більшою частотністю в аналізованих творах характеризується термінологічна лексика іншомовного походження.

Термінологія в досліджуваних текстах використана як у прямому, так і в переносному значеннях. Нерідко терміни можуть входити до складу порівнянь, метафор та інших художніх засобів: "*панегірики текли ріками*",

“**Проза** – це важке осіннє пальто або зимовий кожух”, “**Тиф**-косар тріумфально проходив тюрмами”, “**Долар** не знає вищого за себе”, “**Грошовий борг** починав душити Максима” та багато ін. Терміни автор подає досить точно та влучно, читач легко сприймає інформацію, яку хоче донести письменник.

У белетристиці Степана Процюка терміни виконують найрізноманітніші функції: інформативну, номінативну, текстотвірну, характеризувальну, художньо-естетичну.

Степан Процюк – автор, який активно використовує термінологічну лексику у своїх творах. Він зважено й відповідально підходить до вибору термінів та доречно їх використовує. Читачеві легко зрозуміти те, яку думку автор хотів донести.

Ірина Тіцька

магістрантка кафедри української мови,
спеціальності “Філологія (українська мова і література)”

Науковий керівник – **Василь Пітель**,
кандидат філологічних наук, доцент

СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНА ТИПОЛОГІЯ ОДНОСКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ У РОМАНІ ОЛЕНИ ПЕЧОРНОЇ “ГРІШНИЦЯ”

На сучасному етапі вивчення синтаксису не втрачає своєї актуальності дослідження односкладних речень.

Мета дослідження – проаналізувати односкладні речення роману Олени Печорної “Грішниця”.

Аналіз мови роману “Грішниця” свідчить про те, що односкладні речення є її індивідуальною особливістю. Адже речення із одним головним членом характерні для більшості творів письменниці. Це зумовлено специфікою стилю письма Олени Печорної. Ми дотримуємося традиційної класифікації односкладних речень, яка передбачає їх поділ на дієслівні та іменні.

Односкладним називається таке речення, у якому наявний один головний член, що виступає носієм основної його ознаки – предикативності.

Дослідження дає можливість стверджувати, що у своєму романі Олена Печорна частіше використовує дієслівні речення. Найбільш розповсюдженим є вживання означено-особових речень (80% від загальної кількості дієслівних речень). Вони дають змогу уникнути повторів, а також різноманітних стилістичних огріхів. Наприклад: *“Не тривожте людину зайвими розмовами”* (с. 13). У тексті роману присутні також односкладні означено-особові речення, у яких головний член виражений дієсловом наказового способу. Наприклад: *“Приїздіть і розбирайтеся самостійно, мамочко”* (с. 249).

Рідше письменниця вживає неозначено-особові речення (14% від загальної кількості дієслівних речень). Вони позначають дію суб’єкта, яка вже відома із загального змісту. Наприклад: *“Мене продали одного осіннього дня”* (с. 71).

Значну кількість речень у романі Олени Печорної становлять безособові конструкції (11% від загальної кількості дієслівних речень). Безособові речення – це такі утворення, у яких виражено стан (ознаку) чи дію, що виникають та існують незалежно від носія стану і виконавця дії. У центрі

таких конструкцій – дієслівні предикати, вживані у формі третьої особи однини теперішнього й майбутнього часу (або середнього роду в минулому часі та умовному способі) і поєднані підрядним зв'язком керування з іменником у непрямому відмінку, якщо такий є в реченні [1, с. 286]. Наприклад: “*Не судилося, значить*” (с. 155).

Інфінітивні речення – це речення, у яких роль предикативного центру виконує незалежний інфінітив, що визначає основне граматичне значення конструкції. Речення інфінітивної структури мають ірреальне модальне значення, тобто значення такого процесу, яке з точки зору мовця має або може здійснитися за наявності певних умов. У романі вони становлять 10% від загальної кількості дієслівних речень. Наприклад: “*Треба шукати житло і роботу*” (с. 161).

Аналізуючи мовотворчість роману Олени Печорної “Грішниця”, ми не віднайшли жодного узагальнено-особового речення.

У процесі аналізу мовотворчості Олени Печорної було встановлено, що односкладні іменні речення використовуються в меншій кількості, ніж односкладні дієслівні (20% від загальної кількості односкладних речень). Але не зважаючи на це, іменні речення відіграють важливу роль, бо вони також відображають творчу манеру письменниці.

За загальноприйнятою класифікацією серед іменних речень виділяють номінативні. Номінативні речення – це речення, головний член яких може бути виражений іменником у формі називного відмінка, особовим займенником, кількісно-іменним словосполученням, субстантивованою частиною мови, числівником, що констатує буття предмета чи явища у теперішньому часі. Наприклад: “*Пошуки*” (с. 264).

На сьогодні не існує єдиної загальноприйнятої класифікації односкладних номінативних речень, це питання залишається дискусійним. Традиційно виокремлюють:

1. Буттєві номінативні.
2. Вказівні номінативні.
3. Оцінні номінативні речення.
4. Власне називні речення.
5. “Називний уявлення” [5, с. 129].

Буттєві номінативні речення виконують описову функцію і використовуються за умови, коли в усній чи писемній формі необхідно зафіксувати існування наявності певного явища, предмета, факту, події, часу, названих прямим відмінком [1, с. 388].

Отже, у ряді прикладів за допомогою номінативних синтаксичних одиниць повідомляється про буття певного предмета, про його наявність. У тексті роману вони трапляються досить часто (41% від загальної кількості іменник речень).

Наприклад:

- ***Ворог.** А ворогів потрібно знати в обличчя, інакше жодних шансів на перемогу* (с. 196);
- *Я ще не спостерігала таких темпів одужання в подібних випадках. **Молодці*** (с. 220).

Вказівні номінативні речення. У них значення буттєвості, існування ускладнюється значенням вказівності, що морфологічно виражається частками ось, от, он, онде, осьде. У мові Олени Печорної трапляються досить рідко, а саме 15 % від загальної кількості іменних речень. Наприклад:

- ***Он вони.** Ой, дивись, Олександр Володимирович стоїть зовсім поруч із Танюшою, кілька кроків. Може...* (с. 133);
- *Ось і наші гості* (с. 177).

Оцінні номінативні речення. Поєднують номінацію предмета та його емоційну оцінку. Серед них виділяють оцінно-стверджувальні:

- *Красива дівчина* (с. 31);

та оцінно-окличні:

- *Господи, яке страхіття!* (с. 147);

Власне називні речення. Наприклад:

- ***День усіх закоханих, або ж Святого Валентина.** Чули про такого?* (с. 154).

Отже, у процесі дослідження встановлено, що у романі Олени Печорної "Грішниця" активно взаємодіють різні типи односкладних речень. Вони дають можливість створити цілісну картину, де автор ділиться своїми думками й переживаннями. Загалом односкладні речення відіграють важливу роль у мові твору та є невід'ємною особливістю індивідуально-авторського стилю письменниці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Караман С.О. Сучасна українська літературна мова. Київ. 2011. 560 с.
2. Межов О. Г. Специфіка семантико-синтаксичної організації безособових та інфінітивних односкладних конструкцій. *Філологічні студії*. 2013. Вип. 9. С. 286–292.

3. Сікорська О. О. Конструкції з незалежним інфінітивом для вираження значення необхідності. *Мовознавство*. 2009. Том 105. Вип. 92. С. 113–116.
4. Швець О.В. Еволюція поняття “номінативне речення” у лінгвістиці. Київ. 2014. С. 129–134.
5. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови. Київ. 2004. 408 с.

Марія Федуняк

магістрантка кафедри української мови,
спеціальності “Філологія (українська мова і література)”

Науковий керівник – **Ірина Бабій**,
кандидат філологічних наук, доцент

МОВЛЕННЄВІ ПОМИЛКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ АВТОРСЬКІЙ МУЗИЦІ (НА МАТЕРІАЛІ ПІСЕНЬ ГУРТІВ “СКРЯБІН” ТА “БУМБОКС”)

Сучасне суспільство не може існувати без мови – найважливішого засобу спілкування, засобу вираження думок та передачі досвіду сучасникам і нащадкам. Мова – наше національне багатство, тому на перший план виходять питання культури мови, головними серед яких є оволодіння правилами граматики, правопису, вимови й наголошення. У наш час спілкування є одним із основних факторів взаєморозуміння між людьми. По тому, як людина говорить або пише, можна судити про рівень її духовного розвитку, її внутрішню культуру. Культура мови – це поняття, що об’єднує володіння мовною нормою усної та письмової літературної мови, а також уміння використовувати виразні мовні засоби в різних умовах спілкування.

Актуальність теми дослідження. В останні десятиліття у лінгвістиці зростає інтерес до проблем мовної культури пісень, це пов’язано насамперед із їх низьким рівнем якості, ігноруванням мовних норм української мови. Ця проблема є дуже важливою, оскільки музичні гурти повинні не просто передавати емоції та інформувати слухачів за допомогою мови, а й бути взірцем правильної вимови, а тексти пісень повинні приносити слухачам естетичну насолоду. Оскільки виконавці музики так чи інакше впливають на мову, мовні норми, словниковий запас людей, що їх слухають, вони мають на собі велику відповідальність дотримуватися відповідних мовних та мовленнєвих правил.

Сьогодні ще немає ґрунтовного лінгвістичного дослідження мови сучасних музичних гуртів, тому ця тема є дуже актуальною.

Мета роботи полягає у виявленні, комплексному аналізі та систематизації мовленнєвих помилок у піснях сучасних українських гуртів “Скрябін” і “Бумбокс”. Реалізація поставленої мети передбачає розв’язання завдань:

- розглянути поняття мовної норми та помилки;

- визначити основні критерії літературної норми;
- проаналізувати основні підходи до класифікації мовних помилок;
- систематизувати негативний мовний матеріал, вилучений із текстів пісень сучасних українських гуртів “Скрябін” і “Бумбокс”;
- класифікувати мовні помилки у вказаних текстах.

Об’єктом дослідження є пісні музичних гуртів “Скрябін”, “Бумбокс”, популярність яких помітно зростає серед слухачів.

Предмет дослідження – мовленнєві помилки у творчості сучасних українських гуртів “Скрябін” і “Бумбокс”.

Методи і прийоми дослідження. При написанні роботи було використано метод лінгвістичного опису та спостереження, суть якого полягає в інвентаризації та систематизації, класифікації та інтерпретації структурних, семантичних та функціональних властивостей мовних та комунікативних помилок; метод компонентного аналізу, що дав змогу визначити семантичну структуру досліджуваних мовних одиниць; контекстно-ситуативний аналіз допоміг дослідити специфіку функціонування мовленнєвих помилок у певних різновидах тексту.

Матеріалом дослідження стала картотека мовленнєвих помилок (390), укладена на основі суцільної вибірки із творчості музичних гуртів “Скрябін” та “Бумбокс”.

Мова – це сукупність правил, за якими будується мовлення як основа спілкування людей, а отже, і розуміння одне одного. Головною категорією культури мови є мовна норма.

Сучасне визначення терміна “норма” в науковій практиці неоднозначне. Відмінність у дефініції цього поняття залежить від різних підходів до проблеми нормативності: чи з погляду загальної теорії мови, чи з погляду теорії культури мови, чи з практичних міркувань мовної культури. Тобто у поняття “норма” часто вкладають неоднаковий зміст.

Вперше вивчати норму як поняття лінгвосоціологічне і конкретно-історичне почали представники Празького лінгвістичного гуртка. Норма визначалась як сукупність структурних засобів, регулярно уживаних певним мовним колективом. У 1927 році у Харкові відбулася правописна конференція, яка заклала підвалини нормування української мови. Усі дефініції норми так чи інакше неодмінно вказують на її суспільний характер. Мовна норма нерозривно пов’язана із колективом мовців, а на вищому щаблі – як норма літературної мови – із певним людським суспільством, з усіма його

інституціями аж до держави включно. Природа норми суперечлива, оскільки вона соціально зумовлена, історично мінлива [4, с. 167].

Най докладніше особливості оцінювання мовної норми у літературній мові розглянув М. Пилинський у праці “Мовна норма і стиль”, що вийшла у 70-ті рр. ХХ ст. Автор вважає, що основними критеріями при визначенні нормативності лінгвістичного явища є: 1) територіальний критерій (культурно-історичний); 2) критерій авторитетних письменників; 3) критерій визнаних зразків; 4) критерій мовної традиції; 5) критерій відповідності законам мови, системі, структурі мови; 6) критерій поширеності (статистичний); 7) національний критерій; 8) формально-логічний критерій; 9) естетичний критерій [3, с. 100].

Більшість учених вважає, що помилка – це порушення норми літературної мови. Водночас варто враховувати, що такі явища можуть бути вмотивовані незнанням правил, форм тощо, а також тим, що на певних етапах розвитку мови в її систему входять нові елементи, явища, які не відразу можна оцінити, кваліфікувати, а тим паче кодифікувати.

Відсутність єдиної загально визнаної класифікації помилок ускладнює роботу над ними. У численних класифікаціях автори по-різному трактують природу тієї самої помилки. Багато дослідників відзначали необхідність створення єдиної системи класифікації помилок. Починаючи з 20-х – 30-х років минулого століття здійснюються спроби розмежувати помилки за видами [2, с. 26].

Одним із результатів функційно-комунікативної зорієнтованості сучасної лінгвістики є підвищення інтересу дослідників до особливостей процесу спілкування, породження й сприйняття мовлення, зокрема до різноманітних помилок, відхилень від норм, тобто так званого “негативного мовного матеріалу”. Різноманітні мовленнєві відхилення від норми розкривають природу і закономірності функціонування мови, напрямок змін, які вона переживає, уможлиблюють відбиття фактичного стану мови.

Сьогодні сучасна українська пісня становить науковий інтерес як явище національної масової культури й актуальна як культурологічний феномен українського суспільства, як важливий елемент духовно-культурного життя українського соціуму. Пісня як явище масової культури має свої особливості розвитку: вони зумовлені тими змінами, які відбуваються в естетичних запитах суспільства, мистецькому житті. Часто сучасна музика втрачає своє первинне мистецько-естетичне призначення і демонструє зразки мовлення так

званих мовних низів. Вона містить просторічну і сленгову, запозичену й кальковану лексику, орфоепічні та синтаксичні помилки.

Значну увагу слухачів завжди привертало лексичне наповнення композицій “Скрябіна”. Самі ж учасники в різних інтерв’ю стверджують, що співають винятково “народною українською мовою, тією, якою розмовляє більшість населення України”. Безперечно, розмовна мова значно відрізняється від літературної, оскільки зазнає серйозних впливів з боку діалектів. Проте в деяких музичних композиціях “Скрябін” не може визначитися, якою мовою співає – російською чи українською.

Одні з найпомітніших відхилень у творчості “Скрябіна” – це порушення акцентуаційних норм української мови. Це можна пояснити як впливом діалектної мови, так і недостатньою обізнаністю мовців із системою літературного наголосу. Виникли вади також у результаті тривалого побутування в нашому суспільстві російсько-української двомовності.

Найчастіше це неправильне наголошення присвійних займенників:

*І відкриєм карти **своїх** долонь. (100 годи)*

*Мене навчила на **свою** біду... (education)*

*Я нічого не хочу від **свого** життя... (Пори Панамера)*

*На **твоїх** джінсах американський прапор... (Сам собі країна) [1]*

Трапляються випадки неправильного наголошення й інших частин мови:

*Я **куплю** чорний лексус, новий в целофані... (Хлопці-олігархи)*

*Нехай **німаки** доганяють, що я струйовий (Модна країна)*

*За вікном плакав **нудний** дощ... (Пусту мене) [1]*

Порушення орфоепічних норм також є одним з найчастіших у мовленні гурту “Скрябін”, це зумовлено насамперед бажанням виконавця створювати свої пісні розмовною мовою, подекуди використовуючи і діалектне мовлення. Наприклад, використання звука [ш] замість [шч]:

*Дай мені 100 годин і **ше** одну годину (100 годин)*

***Ше** я їздив і по лісі, де ведмеді живуть в горах (Побєда)*

*Далеко втікав, пам'ятав, **шо** люди злі...*

(Я хочу бути твоїми духами) [1]

Лексичні норми, як і норми взагалі, відзначаються стабільністю, певною консервативністю, однак їм притаманна і значна рухливість. У пісенній творчості гурту “Скрябін” спостерігаємо найрізноманітніші порушення лексичної норми, хоча найбільшу частину становлять порушення, пов’язані із

впливом російської мови, рідше вживання полонізмів, а також наявні сленгові слова та слова у невластивому їм значенні [6, с. 38].

*Коли зранку встаю, каву наливаю, Бо без неї трохи туго
соображаю*

(Маршрутка)

...Локтями, ремнями, залізною трубою (Кохана)

Ми прикинемся лохами – ми не чули і не знали... (Машина часу)

Руки піднімаю, тіпа зупиняю... (Маршрутка)

Людей напхалося конкретно, як сільодки в відро...

(Говорили і курили)

Нехай німаки доганяють, що я струйовий... (Модна країна) [1]

Що ж стосується гурту “Бумбокс”, то дуже прикро, що останнім часом усе більше їхніх альбомів виходить і презентується російською мовою. Вплив російської помітний і в україномовних піснях. Лексичні помилки у композиціях насамперед пов’язані із вживанням русизмів, англіцизмів, полонізмів, сленгових слів:

Бабло-бабло наш камінь точить (Cash-бабулес)

...Кажуть править світом cash-бабулес (Cash-бабулес)

А ти з їжджала з теми, мовляв ми такі усі (Гайки з Ямайки)

Harry end в історію свою я (Harry end) [1]

Значною лексичною помилкою, що також заплутує тексти пісень, є надмір в одному реченні чи строфі закордонних власних назв, екзотизмів, термінів, назв стильових музичних течій, молодіжних угруповань, сленгової лексики тощо:

Реггі, фанкі, лайдже-ез,

Смак сігари і постери ЧеГевари.

Час на і-нет вже щез,

Та чомусь так ламає іти на пари... (Супер-пупер) [1]

Порушення граматичних норм мовленні гурту “Бумбокс” стосується насамперед неправильного вживання відмінкових форм, нехтування формою кличного відмінка:

Не сумуй, сестра, – кращого варта (Шукай)

Я не клав у бобік, товаріц майор... (Бобік) [1]

Детальний аналіз мови текстів пісень сучасних українських гуртів допомагає з’ясувати причини, які обумовлюють ті чи інші особливості реального використання мови, дослідити типові порушення норм літературної мови. Зважаючи на роль пісенної творчості українських виконавців у

формуванні соціального престижу літературної мови, доцільно запровадити моніторинг за якістю україномовних пісень сучасних гуртів. Глобалізація інформаційного та культурного світу призводить до надмірного використання в українських піснях слів іншомовного походження, екзотизмів, висловів та речень іноземними мовами, надміру власних назв, імен, використання сленгової та ненормативної лексики. Українські музичні гурти повинні дбати про культуру мови своїх творів, адже саме їхня манера поведінки і спілкування є еталонними для сучасної молоді. Світова спільнота пізнає українську мову та культуру насамперед через музику.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наше/ тексти пісень: URL: <http://nashe.com.ua>.
2. Пентилюк М. Мовленнєві помилки та принципи їх класифікації. *Українська мова і література в школі*. 2003. № 5. С. 26–29.
3. Пилинський М.М. Мовна норма і стиль. Київ : Наук. думка, 1976. 286 с.
4. Струганець Л.В. Норма – невіддільна ознака літературної мови. *Українська мова*. № 4. 2014. С. 167–172.
5. Український правопис / Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України, Ін-т укр. мови НАН України. Київ : Наук. думка, 2017. 288 с.
6. Яручик Ю. Культура мовлення українських музичних гуртів. *Дивослово*. 2012. № 8. С. 36–39.

Іванна Харів

магістрантка кафедри української мови
спеціальності “Середня освіта (українська мова і література)”

Науковий керівник – **Оксана Семенюк**,
кандидат філологічних наук, доцент

МОРФОЛОГІЧНІ ПОМИЛКИ В ТЕКСТАХ ОГОЛОШЕНЬ ПРО КУПІВЛЮ-ПРОДАЖ, РОЗМІЩЕНИХ У ГРУПАХ СОЦМЕРЕЖІ “ФЕЙСБУК”

Морфологічні помилки – це такі ненормативні утворення, що не відповідають формальному вираженню хоча б однієї з граматичних категорій роду, числа, відмінка, ступеня, особи, часу, способу, стану, виду [1, с. 24]. Таким чином, вони спричинені невідповідністю формального вираження якогось із граматичних значень тієї чи тієї самостійної частини мови.

На підставі аналізу оголошень у групах купівлі-продажу в соцмережі “Фейсбук” було зафіксовано такі різновиди морфологічних помилок:

1. Анормативи в межах лексико-граматичного класу іменників:

– порушення, пов’язані з категорією роду, наприклад: *...З’явилося більше енергії, пропала вялість і сонливість. Нормалізувався тиск і зникла головна біль.* (Група “Оголошення для всіх / купуємо та продаємо”) – “головна біль” замість “головний біль”; *найефективніша шампунь, яка зупинить випадіння волосся!* (група “Оголошення. Продам. Куплю”) – “найефективніша шампунь” замість “найефективніший шампунь”;

– порушення, пов’язані з категорією числа, наприклад: *Нижче подано інформації про ціни* (група “БАРАХОЛКА “П’яний базар” (бомжик) ВСЯ УКРАЇНА”) – “подано інформації” замість “подано інформацію” (в однині); *Продам дитячу італійську консерву (а саме рибні, баранину, кролятину)* (група “Сімейний магазин – Україна”) – “консерву” – замість “консерви” (множина);

– порушення, пов’язані з категорією відмінка: *Диски T5 T6 R17 5x120 стояли на Мультиван T5 диски в гарному стані, по нашим дорогам не їздили* (група “БАРАХОЛКА “П’яний базар” (бомжик) ВСЯ УКРАЇНА”) – “по дорогам”, але правильно “по дорогах”; *Цей апарат вперше на українському ринку і у тих у кого він є на Західній Україні можна порухувати по пальцям* – (група “БАРАХОЛКА” – купівля, продаж) – “по пальцям”, а треба “по пальцях”; *Дають бонуси за реєстрацію, переглядів статтів, за коменти, та*

й за пости ваших **статтів** (група “Барахолка/оголошення/вся Україна”) – “статтів” замість “статей”.

2. Анормативи у системі прикметника:

– порушення норм утворення ступенів порівняння прикметників, наприклад: *Тепер ситуація більш складніша, 4 стадія* (група “Барахолка/оголошення/вся Україна”); *І ми підготували для вас підбірку чашечок для самих справжніх чоловіків* (група “Барахолка/оголошення/вся Україна”).

3. Анормативи у системі числівника:

– неправильна словозміна числівників: *Ціна: від п'ятидесяти грн.* (група “Барахолка/оголошення/вся Україна”); *Основна частина на робочій частини - це сталь з дуже високим показником твердості аж до шістдесяти одиниць за шкалою HRC* (група “Барахолка/оголошення/вся Україна”);

– ненормативне поєднання числівників з іменниками, наприклад: *вул. 9 січня кабінет в офісній будівлі 1/2, охорона. 19 м. кв з меблями (два офісних стола, стіл для переговорів, стільці, крісла) інтернет, тв, кондиціонер* (група “Барахолка/оголошення/вся Україна”); *Продам два мішка горіхів! 27 грн за кг.* (група “БАРАХОЛКА “П’яний базар” (бомжик) ВСЯ УКРАИНА”); *два з половиною кілограма шоколадного задоволення. І ще плюс горішки в карамелі* (група “БАРАХОЛКА “П’яний базар” (бомжик) ВСЯ УКРАИНА”).

4. Помилки в системі дієслівних форм: **Викличіть** нашого спеціаліста до себе для обмірів! (група “БАРАХОЛКА, РОБОТА, ПОСЛУГИ, РЕКЛАМА. Львів та Україна!!!”); *Пропоную роботу, для працелюбивих та цілеспрямованих і відповідальних, людей які дійсно **хотять** заробити гарні гроші; Шукаю 5 дівчаток чи мамочок в декреті: цілеспрямованих, активних, комунікабельних, які **хотять** здобувати нові навички, та мають доступ до інтернету* (група “Барахолка/оголошення/вся Україна”).

5. Помилки в системі прислівників: *Тут ви зможете **набагато більш** **вдаліше** (ніж зробите це самотійно) продати чи купити нерухомість за найвигіднішими умовами* (група “Барахолка/оголошення/вся Україна”).

6. Неправильне вживання прийменників: *останні віддаю дешевше собівартості (при умові купівлі: від 2 шт)* (група “Барахолка/оголошення/вся Україна”) – “при умові” замість “за умови”; *перевірити реакцію поверхні із засобом згідно інструкції. Працювати в захисних гумових рукавичках* (група “Барахолка/оголошення/вся Україна”) – “згідно інструкції” замість “згідно з інструкцією” або “відповідно до

інструкції"; збудований **по технології** з відповідними сертифікатами та гарантією від виробника на 50 років (група "Барахолка/оголошення/вся Україна") – "по технології" замість "за технологією"; останнє в цьому році бронювання різдвяних наборів (група "БАРАХОЛКА, РОБОТА, ПОСЛУГИ, РЕКЛАМА . Львів та Україна!!!") – "цього року", а не "в цьому році".

Основними причинами породження морфологічних помилок учені вбачають у несформованості навичок нормативного мовлення рідною мовою, негативному впливі мовленнєвого середовища, відсутності чи недостатній сформованості навичок самоконтролю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єрмоленко С.Я. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ : Либідь, 2001. 224 с.

Олена Чаборак

магістрантка кафедри української мови,
спеціальності “Філологія (українська мова і література)”

Науковий керівник – **Іван Думчак**,
кандидат філологічних наук, доцент

ФУНКЦІЙНЕ НАВАНТЕЖЕННЯ ГУЦУЛІЗМІВ У ТЕКСТІ РОМАНУ “НЕПРОСТІ” ТАРАСА ПРОХАСЬКА

У цій статті ми розглянемо, як сучасний український письменник Тарас Прохасько у своєму романі “Непрості” репрезентує гуцульський говір. Також ми охарактеризуємо, якими функціями наділені гуцулізми в зазначеному творі.

Роман “Непрості” присвячений історії Карпат в першій половині ХХ ст. Події розгортаються в часовому проміжку 1913–1951 років. Роман містить 20 нумерованих частин, що мають окремі заголовки.

“Непрості” Тараса Прохаська – це новий вимір і новий вияв буття мови. Чіткість висловлювання, лаконізм, логічна пов’язаність, плинність – всі ці риси роблять роман величною географією мовлення. Твір насичений великою кількістю філософських висловів, для прикладу: *“Кожен чоловік потребує вчителя. Чоловікам взагалі необхідно вчитися. Чоловіки вирізняються не тільки здатністю вчитися і навчитися, але й тим, що завжди знають і пам’ятають – чого саме від кого вони навчилися, навіть випадково”*; *“Франц зрозумів, що головне у вихованні дітей – якнайбільше бути з ними”*, *“...є речі набагато важливіші від того, що називається долею. Франц мав на увазі передовсім місце. Є місце – є історія (якщо ж снується історія, значить, мусить бути відповідне місце). Знайти місце – започаткувати історію. Придумати місце знайти сюжет. А сюжети, зрештою, теж важливіші, ніж долі”* [2, с. 58].

Одним із важливих завдань сучасної україністики є проблема взаємодії української літературної мови і територіальних діалектів, оскільки вона дає змогу глибше з’ясувати формування й розвиток літературної мови, роль місцевих говорів у її становленні. У романі “Непрості” із діалектизмів найбільше використано гуцульський говір. Тут ми натрапляємо на такі гуцульські орієнтири, зокрема назви населених пунктів і річок: *“Непрості знайшли його в Рахові і запропонували саме цю роботу...”*, *“у вільні дні Себастьян з Анною їздять на курорти у долині Прута – де багато чужих, де*

їх ніхто не знає – у *Татарів, Дору, Делятин і Луги, Микуличин, Ямну...*” [2, с. 72].

Гуцулізми використовує Т. Прохасько і для називання інших осіб: “березун” – житель Березова, “збуй” – розбійник, грабіжник, “газда” – господар, “моцур” – силач: “*Березун все згадав, встав і запрошував колись прийти у Березови*”, “...до бару часто вламувалися обвішані крісами і порохівницями *збуї* нового тазди, які гасали горами, накидаючи свої звичай; ...вайлуваті *моцурі* з грубезними кістками” [2, с. 92]. Із назв посуду вживаються “бербениця” – дерев’яна посудина видовженої форми з двома днами для зберігання продуктів, “берівочка” – невелика дерев’яна посудина для зберігання продуктів, “пугачик” – скляночка, “фляшка” – пляшка [2, с. 114].

Трапляються окремі діалектні назви меблів та їх частин: “креденс” – кухонний буфет, “ляда” – прилавок: “У численних *фляшках на креденсі* за шинквасом не було жодної краплі напоїв” [2, с. 68], “Сліпий сперся руками на *ляду* і замовив міцний чай з ваніллю, спиртом і кількома будь-якими червоними ягодами” [2, с. 65].

Гуцульські назви одягу представлені лише двома лексемами: “гачі” – штани, “черес” – широкий шкіряний пояс з кишеньками і пряжками: “*Франц, вбраний у вишиту сорочку, черес і червоні гачі, склав руки на грудях, тримаючи хрест з двох олівців, зв’язаних пучком полонинських*”, “...він просто збирав насіння різних рослин, носив його у кишнях *череса* і підживлявся ним у голодні дні” [2, с. 54].

Серед гуцулізмів у романі вживаються також назви продуктів харчування і страв: “бринза” – спеціально приготовлений для зберігання посолений сир, “будз” – овечий сир зі свіжого молока у формі кулі, “гусянка” – спеціально заквашене густе кип’ячене молоко, “вурда” – сир гіршої якості з вторинної переробки молока, “зупа” – суп, “пляцки” – оладки: “...*Мусили щодня куштувати всі сири і бриндзи на містечкових базарах*”, “...*Просять молока, жентиці, гусянки, вурди, будзу...*”, “*Анна подавала гарячу цибулеву зупу відразу після коньяку*”, “*Анна спала, а Себастьян тер картоплю і смажив пляцки, щоби взяти у втечу щось*” [2, с. 13].

Назви рослин, їх плодів і сортів є нечисленними серед виявлених в аналізованому художньому тексті гуцулізмів: “афини” – чорниці, “тогодзи” – брусниця, “паперівки” – сорт яблук: “*Через обмаль літнього часу у цій високогірній тундрі вони достигли одночасно – суниці, афини, малини, ожини і тогодзи ... кілька кошків з яблуками-паперівками...*” [2, с. 45].

Найбільше карпатський колорит передають діалектизми, що є назвами географічних об'єктів: “буркут” – природне джерело, “бутина” – лісова ділянка, яка призначена на зруб, “торгани” – кам'яний виступ, “млака” – трясовина, заболочена місцевість, “полонина” – високогірне пасовище: *“Через якийсь час прокинувся і знову заповхав руки до буркута, але води не відчував”, “Себастьян затримався у бутині трохи довше...”, “Оскільки дерева було обмаль, більшість будинків будували з сірих плит кам'яних виступів, які в деяких місцях називаються торганами”* [2, с. 39].

Отже, можемо зробити висновок, що гуцульський говір є невід'ємною ознакою стилю Тараса Прохаська. Діалектизми сприймаються не як одиниці, що засмічують літературне мовлення, а як органічні елементи художнього світоопису. За допомогою діалектизмів, зокрема гуцулізмів, авторові вдається передати особливості світосприймання, світовідчуття та світобачення жителів Гуцульщини. Діалектні перлини надають різнобарвному запашному вінку літературної мови колоритного забарвлення, оригінальності. Таким чином, роман Тараса Прохаська “Непрості” засвідчив глибоке закорінення автора в гуцульській говірці, майстерне використання її змістово-стилістичних можливостей у художньому тексті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грещук В., Грещук В. Діалектне слово в тексті та словнику : монографія. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2015. 372 с.
2. Прохасько Т. НепрОсті. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2002. 137 с.

Тамара Чигура
магістрантка кафедри української мови
спеціальності “Середня освіта (українська мова і література)”

Науковий керівник – **Віра Пітель**,
кандидат філологічних наук, доцент

ФУНКЦІЇ ІНШОМОВНИХ СЛІВ В ЕСЕЯХ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА

У 80-х роках викристалізувався новий стиль української постмодерної прози, який стимулював “пошук нової мови”, що сприяло широкому залученню в тексти іншомовних слів. Це зумовлювалося передусім актуалізацією міської тематики, основною стилістичною тенденцією якої було “введення до художнього тексту нового масиву слів іншомовного походження” [3, с. 18].

Вивченню ролі іншомовних слів у текстах різного стильового призначення присвячено ряд праць [2; 3; 4; 6], однак функції цих слів в есеїстиці Юрія Андруховича вивчалися фрагментарно [5], що і зумовлює **актуальність** нашої статті. Її **мета** – розглянути основні функції іншомовних лексем у збірці есеїв “Диявол ховається в сирі”.

Особливість ідіостилію есеїв Юрія Андруховича – широке використання іншомовних слів, які виконують, окрім **номінативної**, низку важливих функцій:

1. Функція характеристики персонажа, образу автора, зображуваної епохи тощо.

На думку ряду дослідників, у сучасній українській прозі фіксація в текстах явищ лексичної інтерференції російської та української мов не тільки сприяє досягненню гумористичного ефекту, а й виступає маркером низької мовної культури персонажа твору [6, с. 36]. Це ж можемо сказати і про використання іншомовних елементів з російської мови, на які натрапляємо в аналізованій збірці і які виступають засобом негативної характеристики описуваної епохи, зокрема Радянського Союзу, російської еміграції тощо: *І ось ти вже там, усередині, і все це оживає, наділене якоюсь супербіологічною здатністю до самовідтворення: шапки-вушанки, пухові хустки, штовхання у спину, брудне снігове місиво під ногами, Алла Пугачова, шкірзамінник, золоті зуби, муціна-не-стойте-столбом, запах спітнілих шуб, торгівля з лотків чебуреками і оселедцями, хаотичне хапання будь-чого [1, с. 40-41]; Так, за поодинокими химерно-одеськими і все ще симпатично-екзотичними вивісками*

(*Volna Restaurant, Рыбная база, Sushi Bar, Sadko*) вже вгадувався манюня Радянський Союз, зведена до мікроскопії Шоста частина світу, її клон, баццла, *русская Америка*, черговий тег Універсального Дизайнера [1, с. 40]; В такий спосіб за посередництва вчених ви завжди могли обміняти який-небудь “Справочник пчеловода” на пригоди комісара Метре [1, с. 174].

Натомість уживання слів інших мов, зокрема англійської, польської тощо осучаснює мову, засвідчує інтелект персонажа твору, образу автора [6, с. 36]. Наприклад: *Проте, попри присутність нашорошено-вухатого Такого-то, попри виразно почуте шелестіння казеної диктофонної плівки в його портфелі, розмова триває і show must go on*, як заповість децю пізніше великий автор “Богемної рапсодії” Фред Меркюрі [1, с. 66].

2. **Функція “мовної прикраси”** стосується мовних одиниць, уведених у текст мовою оригіналу: *Я запропонував їм “Козака Ямайку”, перекладач Віталій Чернецький зробив, здається, досконалу англійську версію, з якої я зокрема довідався, що наше “сивуха” слід перекладати як moonshine*, “місячне сяйво” [1, с. 157]; *Поетичні читання в “Nuyorican Poets Cafe” відбуваються щоп’ятниці вночі* [1, с. 156].

3. **Функція місткого слова, висловлювання:** *Надійно захищена об’єднаними законами силовиків і братви, національна еліта користує як може з особливого соціо-психологічного розкладу. Їй залишається доділити між собою останні шматки і законсервувати наявний статус-кво на довгі десятиліття вперед – щоб і внукам, і правнукам* [1, с. 70-71].

4. **Функція епатажу:** *Дякую Раулеві Риверо, на визволення якого я загадав і нашу перемогу, тож коли він опинився на волі, я сказав “yes!”* [1, с. 137].

5. **Функція презентації тексту через заголовки.** У есеїстиці Юрія Андруховича часто іншомовні слова стають засобом оформлення заголовків, що робить їх лаконічнішими та ефективнішими: *“Shevchenko is Ok”* [1, с. 141].

6. **Номінативно-екзотична функція**, тобто функція називання реалій, не властивих українській мовній картині світу: *Якби нас загарбали турки, то я враз пішов би будувати мінарети, купив би собі словничок турецько-чеський і навпаки* [1, с. 114].

Отже, в аналізованих есеях іншомовна лексика як неодмінний компонент постмодерної прози виконує, окрім номінативної, низку важливих функцій. Перспектива подальших досліджень полягає у вивченні ролі іншомовних лексем в есеях різних авторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрухович Ю. Диявол ховається в сирі: Вибрані спроби 1999-2005 років. Київ : Критика, 2006. 320 с.
2. Бабенко Л. Г. Лінгвістичний аналіз художнього твору. Київ : Вид-во Уральського університету, 2000. 207 с.
3. Даниленко Л. У пошуках віртуальної дійсності: (Стилістичне розв'язання проблеми мовної фальші в малій українській прозі 80-90-х років ХХ ст.). *Слово і час*. 1999. № 4-5.
4. Есенова Е. Й. Головні критерії класифікації іншомовних лексичних одиниць. *Сучасні дослідження з іноземної філології* : зб. наук. праць. Ужгород, 2016. Вип. 14. С. 64–69.
5. Шебеліст С. Есеїстика Юрія Андруховича. *Вісник КНУ: серія Журналістика*. Київ, 2007. № 15. С. 33–39.
6. Юферева О. Функційні особливості англіцизмів у сучасній українській прозі. *Дивослово*. 2007. № 12. С. 36–37.

Мар'яна Чорна

магістрантка кафедри української мови,
спеціальності “Філологія (українська мова і література)”

Науковий керівник – **Марія Голянич**,
доктор філологічних наук, професор

**ВНУТРІШНЯ ФОРМА СЛОВА У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ
ВСЕВОЛОДА НЕСТАЙКА**

Українську прозу представляють багато талановитих письменників, більшості з яких притаманні риси індивідуального стилю. Саме до таких і належить Всеволод Нестайко. Про прозу цього автора написано чимало, однак внутрішньоформні номінації у художніх текстах В. Нестайка залишаються малодослідженими і ще не знайшли належного висвітлення, що й зумовило вибір теми й *актуальність* цього дослідження.

Мета роботи – дослідити семантику та функції **внутрішньоформних мовних одиниць** у художньому дискурсі Всеволода Нестайка.

Внутрішня форма (ВФ) слова – ознака реалії, покладена в основу іменування. Слова з яскраво вираженою внутрішньою формою відіграють важливу роль у процесах образотворення, адже, як зауважує Ю. Карпенко: “письменник добирає імена своїм персонажам, уже обміркувавши їх характер та особливості, знаючи їх роль у розвитку сюжету” [1, с. 69]. Проведене дослідження засвідчує: характерною ознакою ідіостилу митця є насамперед okazіональні оніми. У роботі виділено такі основні групи okazіоналізмів: 1) антропоніми; 2) географічні назви. Розглянемо кожну з названих груп.

1) Оніми на позначення рис персонажів, особливостей їхньої вдачі посідають вагоме місце у творчій спадщині письменника. Наприклад: *У нього були придворні – прем'єр-міністр князь Підлиза-Підлотський* (ВФ – “той, що завжди підлизується, підлабузник” і “той, що є підлим”), *граф Нероба-Брехальський* (ВФ – “той, що нічого не робить” і “той, що бреше, є брехливим”), *міністр дозвілля та розваг Маруда-Набридюк* (ВФ – “марудний” і “набридливий”); *другий прем'єр-міністр князь Себелюб-Зазнайський* (“той, що себе любить” і “той, що зазнається”, тобто є дуже самовпевненим і певною мірою зневажливо ставиться до людей), *граф Руками-Махальський* (ВФ є прозорою – “той, що махає руками”) і *міністр фінансів барон Жаднюга-Скупердяй* (ВФ – “той, що жадібний” і “той, що скупий”); і *третій прем'єр-міністр княгиня Ябеда-Доноська* (ВФ – “та, що доносить, зводить наклеп на

когось”) (4, с. 15). Основний акцент автором поставлено саме на негативних рисах характеру персонажів. Відзначаємо й те, що поєднання двох синонімічних компонентів у найменуваннях також відіграє важливу роль у досліджуваних текстах; вони підсилюють один одного, виступаючи важливим засобом образотворення.

В антропоніміконі Всеволода Нестайка особливе місце займають також прізвиська. Поза текстом людина з прізвиськом *Здоровега* (ВФ – “той, хто є здоровим”) уявляється нам сильною, великою, могутньою. Однак у контексті спостерігаємо протилежну картину: *тицьнув Здоровегу кулачком у ніс, той скривився, заплакав* (4, с. 24). Мова йде про хлопчика з п'ятого класу, який нібито мав би постояти за себе, але насправді він є слабким і кволим. ВФ слова тут виступає актуалізатором оцінно-образних компонентів значення.

Правильно дібране прізвисько дає можливість читачам розкрити внутрішню сутність персонажів. Так, антропонім *Зайчик* є переосмисленою зменшено-пестливою формою від слова “заєць”. В основу цього прізвиська покладено певні риси характеру героя, а саме: *кволий, слабенький, битися він не гараздий* (4, с. 27).

2) Ще однією групою номінацій у досліджуваних текстах є географічні назви. Порівняймо: *На чолі Добряндії стояла бабуся Добряна* (4, с. 16). *На чолі Зландії стояв король Злан Великий* (4, с. 15). В основу номінації цих країн лягли ознаки, пов'язані з опредметненням категорій добра і зла. Авторіві вдалося створити емоційно забарвлені назви за моделями загальновідомих на основі їх схожості і співзвучності. Порівняємо: Шотландія, Ісландія → *Зландія, Добряндія*. Назви жителів казкових країн утворено таким самим способом: *зланці* (ВФ – “ті, що є злими”, тобто роблять людям тільки зло) *весь час шукали людей і тому вели підступну ворожу діяльність проти добрянців* (ВФ – “ті, що є добрими”, роблять тільки добрі справи) (4, с. 15). Як бачимо, назви країн і їх жителів побудовані на антонімічному протиставленні *добро – зло*.

У аналізованих художніх текстах В. Нестайка спостерігаємо своєрідну внутрішньоформу взаємодію лексем – нейтральна назва поєднується із okazіональною, у якій акцентовано на якійсь характерній рисі предмета, явища, дії. Унаслідок цього виникає нове власне ім'я. Наприклад, блискавицю В. Нестайко називає *Блисьблись Іванівною*. Її чоловік – грім *Гур-Гур Петрович*. У розмовному мовленні блись “*уживається як присудок за значенням блиснути*” [5, т. 1, с. 200]. На основі звукового образу громовиці і утворився онім *Гур-Гур*.

Проведене дослідження дало підстави виділити такі основні функції внутрішньоформних найменувань: *номінативну*, *характеротвірну* та *емоційно-оцінну*. Розглянемо кожен з них.

Усім словам, які виражають своє внутрішньоформне значення, притаманна **номінативна функція**, яка перебуває у тісному зв'язку з інформативною. В аналізованих текстах номінативна функція, крім власних назв, притаманна також номінаціям, що означають різні вигадані технічні пристрої, наприклад: *козошукатор* – пристрій, який було створено спеціально для пошуку кози *Маньки*, про яку автор пише, що це *не коза, а звір, сатана рогата* (3, с. 212). ВФ лексеми “шукатор” – “той, що шукає”, “той, який призначений для пошуку когось або чогось”. Інколи наявне осучаснення внутрішньої форми відомого нам слова. Порівняймо: *чаривізор* (чарівний телевізор), *чарифон* (чарівний телефон) та ін.

Характеротвірна функція внутрішньоформних одиниць у досліджуваних текстах відіграє важливу роль. Адже завдяки своїй внутрішній формі вони, сприяючи розкриттю структурно-композиційних особливостей художніх текстів, водночас готують читача до осмисленого сприйняття образів літературних героїв. У реалізації характеротвірної функції антропонімів важливими є їх фонетичні й акцентуаційні особливості. Це яскраво можна побачити на прикладі такого найменування, як *Шурик Бабенко* (з наголосом на першому складі). З дитинства він бавився ляльками, грався в “дочки-матері”, *домашні завдання готував разом з мамою* (3, с. 19), після закінчення уроків зустрічала його зі школи бабуся. Він був позбавлений хлоп'ячого товариства. Не випадково цього персонажа звати саме *Шурик*, а не *Сашко* або ж *Олександр*. Всі однокласники хлопця *відчували себе мужчинами. Один тільки Шурик був Бабенко* (3, с. 19). Назване прізвище, виконуючи у тексті характеротвірну функцію, допомагає глибше розкрити характер, а отже, і образ героя. Саме зміна наголосу, акцентуючи на внутрішній формі слова, змінила семантику і внесла додатковий відтінок у смислове наповнення слова.

Емоційно-оцінна функція внутрішньоформних найменувань має важливе значення для підготовки читачів до сприйняття змісту тексту. Письменник використовує своєрідні “антропонімні означення”, які, поєднуючись з іменами персонажів, стають емоційно-експресивно-оцінним центром сегмента. Маючи позитивне або негативне змістове наповнення, вони сприяють влучній і точній характеристиці персонажа. Наприклад: *Роман-хуліган* (ВФ – “той, що хуліганить”, є бешкетником), *Сергійко-неумійко* (ВФ – “той, що нічого не вміє”), *Данило-дражнито* (ВФ – “той, що дражнить всіх”,

навмисне злить), *Тамара-нечупара* (ВФ – “та, що є нечепурною”, тобто неохайною людиною). Ці внутрішньоформні номінації мають яскраво виражену негативну конотацію. Першим компонентом є нейтральна власна назва, а другим – оцінне слово, що вказує саме на негативну якість об’єкта оцінювання.

Таким чином, у художньому дискурсі Всеволода Нестайка внутрішня форма слова відіграє вагомий роль, оскільки виступає важливим засобом тексто- й образотворення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карпенко Ю. О. Про літературну ономастику та її функціональне навантаження. *Записки з ономастики*: збірник наукових праць. Вип. 41. Одеса : Астропринт, 2000. С. 68–74.
2. Нестайко В. З. Казкові пригоди і таємниці: Повісті-казки: Для мол. шк. віку. Київ : Веселка, Тернопіль : Навч. кн. Богдан, 2003. 477 с.
3. Нестайко В. З. Одиниця з обманом: Повісті й оповідання. Харків : ВД “ШКОЛА”, 2006. 320 с.
4. Нестайко В. З. Чарівний талісман: повісті. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, 2016. 320 с.
5. Словник української мови: в 11 томах. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. 1-11.

Надія Черноус
магістрантка кафедри української мови,
спеціальності “Філологія (українська мова і література)”

Науковий керівник – **Володимир Барчук**,
доктор філологічних наук, професор

ЕКСПЛІКАЦІЯ ІНТЕНЦІЇ ОПТАТИВНОСТІ ЗА ДОПОМОГОЮ ЧАСТОК

У мовознавстві існують різні погляди щодо принципу поділу речень за метою висловлювання. У 50–70-х роках виділяли розповідні, питальні, спонукальні речення. Сьогодні більшість дослідників вважають таку класифікацію неповною і пропонують виокремлювати ще один самостійний комунікативний тип речень – оптативні (бажальні). Проте деякі науковці продовжують вважати бажальні речення різновидом спонукальних і визначають їх як типово розмовні синтаксичні конструкції, якими мовець виражає своє бажання, вдоволення чи невдоволення, що для нього є важливим, актуальним [2, с. 79]. Безперечно, що спонукальна та бажальна модальність мають багато спільного, однак інтенція бажальності є менш різкою чи категоричною. Натомість модальне значення спонукальності виражене у реченні як вимога від співрозмовника такої дії, що забезпечувала б реальність позначуваного реченням явища [3, с. 134].

У бажальних реченнях адресована співрозмовникові вимога певної дії виявляється не категорично. Потреба в таких реченнях виникає тоді, коли необхідно стимулювати когось до виконання певної дії чи зміни стану. К. Городенська вважає, що бажальний спосіб виражає волевиявлення мовця про бажану дію, але без прямої апеляції до співрозмовника, щоб він виконав цю дію чи реалізував потрібний стан [1, с. 262]. Важливим є не пряме спонукання реалізувати бажане для мовця, а тільки намір інформувати співрозмовника про таке бажання. В оптативних реченнях мовиться про дію, яка ще не відбулася, але суб'єкт мовлення виявляє бажання, щоб вона відбулась у дійсності. У зв'язку з цим в українському мовознавстві утверджується думка про необхідність виділяти як окремий тип речення бажальної модальності [3, с. 125].

Основним засобом експлікації інтенції оптативності в сучасній українській мові виступають частки **б (би), аби, бодай, нехай, хай, хоч би, хоча б, коли б, якби** та інші.

Виокремимо типові синтаксичні конструкції, до складу яких входять оптативні частки та в яких реалізується модальне значення бажальності:

1. Частка **б (би)** з формою умовного способу дієслова: *Ми б хотіли вам допомагати і мати під контролем усі ваші дослідження. Ми б хотіли вас оберезити від якихось непередбачених ексцесів* (Ю. Винничук).

2. Частка **б (би)** з формою інфінітива: *От ще б порадити Лізі, нехай дівчатка вдягнуть на свої вишиваночки червоні піонерські галстуки...* (А. Кокотюха).

3. Конструкції з дійсним, умовним способом чи інфінітивом у поєднанні з іншими частками (**аби, бодай, нехай, хай, хоч би, хоча б, коли б, якби**): *Хай усе йде своєю чергою без принуки, фортуна сама відбере тих, на кого зможеш покластися в найчорнішу годину* (В. Шкляр); *А вони не дають голосувати. А бодай би ви ногами понатігали!* (Ю. Винничук).

4. Еліптичні висловлення з оптативними частками: *Аби тільки згода в сімействі, і мир, і тишина...* (О. Забужко).

Нерідко сплутують речення з спонукальною та бажальною модальністю. Мовознавці наголошують на тому, що оптатив не має на меті спонукати когось до дії: "тому семантика цих висловлень не передбачає апелятивності, тобто адресованість потенційному суб'єктові виконання бажаної дії не є обов'язковою..." [4, с. 141]. Проте, як зазначає С. Шабат-Савка, оптативна інтенція виявляється не тільки у вербалізації бажання, а й у передбаченні реакції адресата [5, с. 184]. Потенціал таких висловлювань полягає в осмисленому намірі мовця, у побудові комунікативної стратегії, а також вмотивованому виборі мовних засобів для їх реалізації.

У зв'язку з цим вважаємо за необхідне виділити типові вияви інтенції оптативності, що експлікуються з допомогою часток та відрізняють їх від інтенцій власне спонукання:

1. Інтенція бажання: *Хай би вже собі йшли, думав Адріян, тамуючи роздратування, хай би швидше виносилися звідси, разом із цим бідакою* (О. Забужко). Такий інтенційний намір виражає бажання мовця, щоб очікуване відбулось в реальному часі. Ця інтенція може мати такі варіанти:

а) бажання, що має внутрішню спрямованість: *"Ось воно, почалося! Режисер! Нарешті... – промайнула думка. – Отже, не забути б про чарівний погляд! Один, два..."* (І. Роздобудько). Така інтенція є "автозверненням" мовця. Реалізація настанови є важливою і необхідною для самого суб'єкта мовлення. Це не вимога, не наказ самому собі, а тільки висловлене бажання, порада тощо.

б) бажання, апелюване до іншої особи чи осіб: – *Вибачте, – сказав чоловік, виймаючи з кишені посвідчення підполковника СБУ (...), – що я вас затримую, але я б хотів перекинутися з вами кількома словами* (Ю. Винничук). Така інтенція бажання виражає необхідність, потребу адресанта у комусь, чомусь. Звертаючись до співрозмовника, мовець очікує отримати бажане.

2. Інтенція непрямого спонукання: – *Ой, синку, краще б ти помовчав, – сказала перша бабуса. – Зрозуміло, вона ж вся в тебе...* (І. Роздобудько); – *Ви б повставали... Чи до вечора так збираєтесь?* (А. Кокотюха). Пропонуємо таку інтенцію визначити як “приховане” спонукання. Таке спонукання реалізується за допомогою інших формальних засобів, ніж така ж інтенція у типово спонукальному реченні. На перший план тут виходить намір адресата, щоб бажана дія відбулась якомога скоріше. Проте це не тільки декларація бажання, а й намагання пришвидшити його реалізацію, непрямо спонукаючи до дії. Цілком логічно можна припускати, що виразити наказ, вимогу прямо мовець не через певні обставини. Наприклад, боїться різкої реакції або ж відмови співрозмовників, соціальний статус або ж роль жертви не дає можливості вимагати здійснення дії тощо.

3. Інтенція неймовірного бажання: *От би Україні такого Клара, – не раз думав Ярослав. – Але чеський професор, бач, неспроста присвятив себе допомозі сліпим (...)* (Ж. Куява). Така інтенція виражає бажання, яке ніколи не може стати реальністю. Це тільки мрії мовця.

4. Інтенція бажання з відтінком умовності: *Ех, знати б раніше, про що я вже говорив! Не так би я комбінацію будував, не ускладнював би* (А. Кокотюха).

У висловленні крім бажання також висловлена умова, здійснення якої було б корисним для суб’єкта мовлення.

5. Інтенція побажання: *звісток (...) про те, що Америка вислала ультиматум Німеччині, нічого такого, лише побажання: “Нехай зневіра і розпач не підітнуть ваших крил”* (Ю. Винничук). Така інтенція скерована до іншої особи з зиченням чогось позитивного: добра, любові, щастя тощо. Це своєрідний спосіб підтримати когось, поблагословити, виразити своє добре ставлення.

6. Інтенція прокльону: *Бодай спокою не мав, доки до жони ся не верне; А бодай би ви ногами понатігали!* (Ю. Винничук). Такий намір є протилежним до інтенції побажання, адже людина зичить іншій особі неприємностей, лиха, біди. Такі висловлення позначені суцільною негациєю,

неприятню, ненавистю до адресата. Хоча варіантом такої інтенції може бути і жартівливе побажання чогось неприємного, висловленого у формі погрози: *А бодай би* *тя качка брикнула!* *Кажу: де-сь був?* (Ю. Винничук).

Отже, необхідно розмежовувати речення з бажальною та спонукальною модальністю, зважаючи на те, яким є інтенційний намір адресата: повідомити бажання чи все ж спонукати адресата до дії. Одним з важливих засобів вираження інтенції бажання в українській мові є частки. Оптативні партикули можуть експлікувати різноманітні смислові відтінки інтенції бажання: інтенція непрямого спонукання, ірреального бажання, побажання, прокльону, бажання з відтінком умовності. Інтенція бажання може апелювати до співрозмовника чи співрозмовників або ж мати внутрішню скерованість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови : Академічна граматики української мови / за ред. І. Вихованця. Київ : Пульсари, 2004. 400 с.
2. Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : підручник. Київ : ВЦ “Академія”, 2010. 382 с.
3. Сучасна українська літературна мова : Синтаксис / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1972. 515 с.
4. Умрихіна Л. В. Проблема розмежування спонукальних і оптативних речень. *Вісник КНЛУ. Серія Філологія*. Том 19. № 1. 2016. С. 139–146
5. Шабат-Савка С. Т. Категорія комунікативної інтенції в українській мові : монографія. Чернівці : “Букрек”, 2014. 412 с.

ЕЛЕКТРОННЕ НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Студентський філологічний вісник

Серія “Мовознавство”
Випуск 1

Головний редактор
Набір та верстка

Василь Грещук
Наталія Бабенко

Формат PDF